ΕΚΛΕΚΤΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ,

Sive

OPVSCVLA QVÆDAM *De* RE RVSTICA,

Partim collecta, partim composita à

Ioachimo Camerario, Inclytæ Reipub. Norib. Medico.

Quorum Catalogus post præfationem habetur.

EDITIO iterata auctior.

NORIBERGAE, Excudebat Paulus Kaufmann.

CIↃ. IↃ. XCVI.

Illustri ac Magnifico Viro,

D. HENRICO RANZOVIO, REGIS DANIAE IN CIMBRICA CHERSONESO PRODUCI &c.

Domino suo observandiss.

S. D.

COLLEGI ANTE ANNOS circiter viginti, nonnulla ἐκλεκτὰ ex diversis autoribus de re Rustica, idque horis subcisivis, ad aliquam meorum laborum honestam recreationem, ac ad privatum potius usum quàm publicam editionem. Quæ cum amici quidam, non minus quàm ego φιλογεωργοὶ, apud me vidissent, hoc qualecunq; meum studium non solũ non improbarunt, sed collaudarũt quoq;, & mihi insuper autores fieri non dubitarunt, ut in publicũ exire

paterer: quorum ego voluntati judicioque refragari nolui, atque ideo typographo tunc nostro ea imprimenda tradidi. Fateor quidem hæc esse satis tenuia & leviter tantum ὡς ἐν τύπῳ καὶ παχυμερῶς delineata: lectorib. tamen animadverti non fuisse omnino ingrata, credo quod hæc paucula, tàm ex veteribus quàm recentioribus desumta, & in hanc ἐγχειριδίου formam contracta facilius rusticatum abeuntes secum circumferre possent. Cum vero, Illustris & Mag.^ce^ D. RANZOVI, hæc à T. Illust. Præst. quoque desiderari, tanquam à viro omni laudabili doctrina instructissimo, ac insuper litterarum bonarum litteratorumque omnium Mœcenati singulari, ex humanissimis litteris, quas T. Ill. Præst. ad me dare dignata est, intellexissem, nulla verò exempla prioris editionis reperiri amplius possent, existimavi, me non male omnino aut infeliciter operam collocaturum esse, si hisce brumalib. diebus,

quo

quo tempore alioquin propter valetudinem minus firmam domi me cõtinere cogebar, hæc omnia paulò diligentius recognoſcerem, & multis in locis auctiora reddita rurſum evulgarem, atque peculiariter ad T. Illuſt. Præſt. mitterem. Quam meam qualemcumque opellam, & hæc quoque arbuſta, humilesq́ue myricas (ſecundum poëtam) inter excelſas graviſſimasq́ue curas & occupationes, ut reſpicere benigno vultu, & per ocium interdum perluſtrare, inq́ue ſua luculentiſſima Bibliotheca locum his concedere aliquem T. Illuſt. Præſt. velit, ac in poſterum me meosq́ue ſuo favore complecti pergat, etiam atque etiam ab ea peto. Bene ac feliciter vivat ac valeat T. Ill. Præſt. Norimbergæ, Calend. Decembris, Anno CHRISTI 1595.

Tuæ Illuſt. Præſt.

obſervantiſſ.

Joachimus Camerarius D.

CATALOGVS EORVM QVAE IN HOC LIBELLO *continentur.*

SENTEN-

SENTENTIÆ DE PRÆCIPVIS REI RVsticæ partibus insigniores, ex diversis autoribus collectæ.

AGRICVLTVRAE ORIGO.

Genes. 3.

In sudore vultus tui vesceris pane tuo.

Syracides cap. 7.

Μὴ μισήσῃς ἐπίπονον ἐργασίαν καὶ γεωργίαν ὑπὸ ὑψίστου ἐκτισμένην: *id est, Ne oderis opus plenum laboris & agriculturam conditam ab Altißimo.*

Ioseph. Antiquit. lib. 1. cap. 3.

Ποιμενικὸς δ' ἦν ὁ βίος ἀβέλου, γῆν τε ἀρῶν ἐπενόησεν πρῶτος ὁ κάϊς. *Pastoriciam vitam Abel, Agriculturam vero primus exercuit Cain.*

Primum omnium Cererem (quæ, ut Ciceroni lib. 2. De Natura Deorum placet, à gerendis frugibus tanquam Geres nominata est) mortales docuisse agriculturam testatur Virg. 1. Georg. μυθολογικῶς:

Prima Ceres ferro mortales vertere terrã
Instituit.

Ovid. 5. Metam.

Prima Ceres unco glebam dimovit aratro,
Prima dedit fruges, alimẽtaq; mitia terris.

Quidam Agriculturam ante alios, ut testatur Diod. Sicul. lib. 1. Osirim, qui & Dionysius dicitur, reperisse ferunt, unde Tibullus:

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et tenerum ferro sollicitavit humum.
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaque non notis legit ab arboribus.

Varro lib. 3. cap. 1.

Divina natura dedit Agros, Ars humana ædificavit urbem.

Ibidem.

Cum duæ vitæ traditæ sunt hominũ, rustica & urbana, dubium non est, quin hæ

hæ non solum loco discretæ sint, sed etiam tempore diversam originem habeant. Antiquior enim multo Rustica: quod fuit tempus, cum rura colerent homines, neque urbem haberent.

AGRICVLTVRAE DEFINITIO, principia, partes, finis.

Varro lib. 1. cap. 3.

Agricultura est scientia docens, quæ sunt in unoquoque agro serunda (aliâs servanda) & faciunda, quæ terra maximos perpetuo proventus ferat.

Varro ibidem.

Eius principia sunt eadem quæ mundi Ennius scribit, Aqua, Terra, Anima, Sol.

Palladius lib. 1. cap. 2.

Primo igitur eligendi & bene colendi agri ratio quatuor rebus constat, Aëre, Aqua, Terra, Industria. Ex his tria naturalia, unum facultatis & voluntatis.

Idem alibi.

Agriculturæ partes sunt quatuor

summæ, è quibus prima cognitio fundi: Solum partesque eius quales ſunt. Secunda, quæ in eo fundo opus ſunt & debeant eſſe culturæ cauſſa. Tertia, quæ in eo prædio colendi cauſſa ſint facienda. Quarta, quo quidque tempore in eo fundo fieri conveniat.

Varro lib.1.cap.4.

Hinc (cognitis principiis) profecti Agricolæ ad duas metas dirigere debent: ad utilitatem & voluptatem. Vtilitas quærit fructum, voluptas delectationem. Priores partes agit quod utile eſt, quam quod delectat &c.

COMMODA, VTILITAS & laudes.

Proverb. 28.

Ὁ ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν, ἐμπλησθήσεται ἄρτων. *Qui laborat diligenter terram ſuam, panibus ſatiabitur.*

Auguſtinus in Geneſin lib.8.

Quid enim majus & mirabilius ſpectaculum eſt, aut ubi magis cum Natura rerum humana ratio quodammodo loqui poteſt? quàm cum poſitis ſeminibus, plantatis ſurculis, translatis arbuſculis,

ſcutis, inſitis malleolis, tanquam interrogatur quæque vis radicis & germinis, quid poßit, quid in ea valeat numerorum inviſibilis & interior potentia: quid extrinſecus adhibita diligentia, & in ipſa conſideratione perſpicere? Quare neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat DEVS. *Ita etiam illud operis, quod accedit extrinſecus, per iſtum accedit, quem nihilominus creavit, & quem regit & ordinat inviſibilis* DEVS.

D. Chryſoſtomus in 2. Epiſtola ad Corinthios, Homilia 15.

Ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν τῶν τεχνῶν ἀναγκαιοτέρα πασῶν ἡ Γεωργική, ἣν καὶ πρώτην εἰσήγαγεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον πλάσας. ὑποδημάτων μὲν ἄνευ καὶ ἱματίων δυνατὸν ζῆν, γεωργικῆς δὲ χωρὶς, ἀμήχανον. *Sed ex illis ipſis artib. nulla magis neceſſaria quàm Agricultura eſt, quam etiam* DEVS *ipſe, cum hominem formaſſet, poſtea ſtatim introduxit. Sine enim calceamentis & veſtibus vivere poſſumus; absque autem Agricultura id fieri nequit.*

Phile-

Philemon.

Δικαιότατον κτῆμ' ἐστὶν ἀνθρώποις ἀγρός.
Ὧν ἡ φύσις δεῖται γὰρ ἐπιμελῶς φέρει,
Πυροὺς, ἔλαιον, οἶνον, ἰσχάδας, μέλι.
Τὰ ἀργυρώματα δ' ἐστὶν, ἥτε πορφύρα,
Εἰς τοὺς τραγωδοὺς εὔθετ', οὐκ ἐς τὸν βίον.
Iustissima hominibus possessio est ager,
Ea enim, quib. eget natura, profert abunde,
Triticum, oleum, vinum, caricas, mel.
Argentea autem vasa, atque purpura.
Ad Tragœdias usum habent idoneum,
non ad vitam.

Amph. Comædus.

Εἶτ' οὐχὶ χρυσοῦν ἐστὶ πρᾶγμ' ἐρημία,
Ὁ πατήρ γε τοῦ ζῆν ἐστὶν ἀνθρώποις ἀγρὸς,
Πενίαν δὲ συγκρύπτειν ἐπίσταται μόνος,
Ἄστυ δὲ θέατρόν ἐστιν ἀτυχίας σαφῶς γέμον.
An non aurea res est solitudo?
Est sanè vivendi pater hominibus ager
Et solus novit occultare paupertatem.
Vrbs autem theatrum est infelicitate palam scatens.

Menander.

Ὁ τῶν γεοργῶν ἡδονὴν ἔχει βίος
Ταῖς ἐλπίσιν τ' ἀλγεινὰ παραμυθούμενος.
Agricolarum vita voluptatem capit,
Dum tristia spe futurorum solatur.

Idem.

Idem.

Ἄρ' ἐστὶν ἀρετῆς καὶ βίου διδάσκαλος
Ἐλευθέρου τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις ἀγρός.
Est profecto virtutis & vitæ magister
Ingenuæ omnibus hominibus ager.

Horat. lib. 1. Epist.

Tu nidum servas, ego laudo ruris amœni
Rivos, & musco circumlita saxa, nemusq;
Quid quæris? vivo & regno, simul ista reliqui
Quę vos ad cœlũ effertis rumore secundo.

Cicero lib. 1. de Offic.

Omnium rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est Agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.

Theoph.

Ἡ γεωργία ἀνδρὸς τοῦ ἐλευθέρου ἐστὶν ἀξία.
Agricultura ingenuo homine digna est.

Cicero pro Roscio Amer.

Vita rustica, quam nos agrestem vocamus, parsimoniæ, diligentiæ, justiciæ magistra est.

Ibidem.

Vita rustica maxime disjuncta est à cupiditate, & cum officio conjuncta.

Plini-

Plinius.

Nullum justius genus reditus, quam quod terra, cœlum, annus refert.

Aristo. 4. πολιτικ. cap. 4.

Βέλτιστος γὰρ δῆμος ὁ γεωργικός ἐστιν. *Opt. est multitudo agricolarum.*

In Catone majore, quo in loco plura huc pertinentia elegantiss. exponuntur.

Hominum generi universo cultura agrorum est salutaris, nulla vita beatior esse potest. Neque solum officio, sed & delectatione & securitate, copiaq; rerum omnium, quæ ad victum hominum & cultum etiam pertinent.

Xenophon in Oeconom.

Ταῦτα δὲ ὦ κριτόβουλε ἐγὼ διηγοῦμαι, ἔφη ὁ σωκράτης, ὅτι τῆς γεωργίας, οὐδ' οἱ πάνυ μακάριοι δύνανται ἀπέχεσθαι. ἔοικε γὰρ ἡ ἐπιμέλεια αὐτῆς εἶναι, ἅμα τε ἡδυπάθειά τις καὶ οἴκου αὔξησις, καὶ σωμάτων ἄσκησις, εἰς τὸ δύνασθαι ὅσα ἀνδρὶ ἐλευθέρῳ προσήκει, i. *Hæc, Critobule, inquit Socrates, ideo narro, quod agricultura max. etiam beati abstinere nequeant. Studium enim huius & curam*

curam ſimul voluptatem habere, ſimul rem familiarem augere, ſimul corroborare corpora probabile eſt, ut exequi aliquis boni viri munera valeat.

Ibidem.

Τίς δὲ τοῖς ἐργαζομένοις πλείω τέχνη ἀντιχαρίζεται, τίς δὲ ἥδιον τὸν ἐπιμελόμενον δέχεται, προτείνουσα προσιόντι λαβεῖν, ὅτι χρήζει; τίς δὲ ξένοις ἀφθονώτερον δέχεται. *Quæ non vero ars exercentibus ſe plura retribuit? Quænam verò ſtudentem ſibi accipit ſuavius? Cum offerat accedenti porrigatque ad ſumendum, quicquid ille vult. Hæc lautiſſimè ac prolixiſſimè hoſpites accipit.*

Aelianus in Epiſtolis Ruſticis.

Ἀγροίκου βίου τά τε ἄλλα ἐστὶ καλά, καὶ δὴ καὶ τὸ ἥμερον τοῦ τρόπου. ἡ γὰρ ἡσυχία καὶ τὸ ἀργὸν σχολὴν τοῖς τῆς γῆς καλὴν πραότητα ἐνεργάζεται. *Cum alia ſunt vitæ ruſticæ commoda plura, tum manſuetudo ingenii, morumque. Ocium enim illud rurisque colendi ſtudium gignit placidam laudabilemq; lenitatem.*

Ibidem.

Ibidem.

Φύεται μὲν ἐν τοῖς ἀγροῖς καλὰ πάντα, κεκόσμηταί τε ἡ γῆ τούτοις καὶ τρέφει πάντας. καὶ τὰ μέν ἐστι τῶν καρπῶν διετήσια, τὰ δὲ καὶ πρὸς ὀλίγον ἀνέχονταί ἐστι τρωκτὰ ὡραῖα. πάντων δὲ τούτων θεοὶ μὲν ποιηταὶ, ἡ γῆ δὲ μήτηρ ἅμα καὶ τροφὸς αὐτή. Φύεται δὲ καὶ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη, καὶ ταῦτα ἐν τοῖς ἀγροῖς δένδρων τὰ κάλλιστα καρπῶν τὰ χρησιμώτατα. Μὴ τοίνυν γεωργῶν καταφρόνει. ἔστι γάρ τις καὶ ἐνταῦθα σοφία, γλώττῃ μὲν οὐ πεποικιλμένη οὐδὲ καλλωπιζομένη λόγων δυνάμει. σιγῶσα δὲ εὖ μάλα, καὶ δι᾽ αὐτοῦ τοῦ βίου τὴν ἀρετὴν ὁμολογοῦσα. *Nascuntur quidem ruri bona omnia: quibus ornata est tellus, atque iisdem cunctos alit atque sustentat. Sunt autem ex fructibus quidam annui, quidam statim esui apti, nec diu durantes. Horum autem omnium* DEI *habentur architecti & autores. Tellus autem mater simul est & nutrix. Viget ibidem quoque justicia & temperantia,* FRVCTVS OPTIMI *multoque meliores & præstantiores arborum aliis quibusvis fructibus. Quapropter noli rusti-*

rusticos contemnere. Inest enim illis quoque aliqua sapientia, non quidem lingua varia vel comta verborum facultate prædita: sed potius tacita, & per ipsam vitam omnem professa virtutem.

Ibidem.

Ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ μικρὰ κερδαίνομεν μεγάλα ποιοῦντες, ἀλλὰ πολὺ ἡ γῆ τῆς θαλάττης ἑδραιότερον, καὶ αὕτη πιστοτέρα, βεβαιοτέρας ἔχει τὰς παρ' ἑαυτοῖς ἐλπίδας. *At nobis etsi ex magno labore parum lucri accedit, terra tamen mari multo & solidior & fidelior est, spesque continet in se firmiores.*

Idem 6. Politic.

Optimus populus est qui terræ colendæ deditus est.

Xenophon in Oeconom.

Καλῶς δὲ κἀκεῖνος εἶπεν, ὃς ἔφη τὴν γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τροφὸν εἶναι. εὖ μὲν γὰρ φερομένης τῆς γεωργίας, ἔρρωνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι· ὅπου δ' ἂν ἀναγκασθῇ ἡ γῆ χερσεύειν, ἀποσβέννυνται καὶ

αἱ ἄλλαι τέχναι, σχεδὸν δὲ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. id est, *Praeclare & ille dixit, qui perhibuit agriculturam aliarum artium matrem esse ac nutricem. Agricultura enim procedente prospere alia quoq; artificia firma sunt ac consistunt universa. Ubi vero necessitas solum vastum relinquere cogit, ibi & alia ferè artificia extinguuntur terra marique.*

Aristo. 1. Politic. cap. 4.

Acquirendarum facultatum potiss. ratio in agricultura consistit.

Cato.

Virum bonum cum laudabant, ita laudabant, bonum agricolam bonumq; colonum. Ampliss. laudari existimabatur, qui ita laudabatur.

Cato de Re rustica, cap 1. & 2.

At ex agricolis & viri fortissimi & milites strenuissimi gignuntur, maximeq; pius quaestus stabilissimusq; cõsequitur, ac minime invidiosus, minimeq; male cogitantes sunt, qui in eo studio occupati sunt. Idem dicit Vegetius de Re militari, lib. 1. cap. 3.

Varro

Varro in principio lib. 2.

Viri magni nostri majores non sine causa præponebant rusticos Romanos urbanis, ut ruri enim, qui in villa vivunt, ignaviores, quàm qui in agro versantur in aliquo opere faciundo, sic qui in oppido sederent, quàm qui rura colerent, desidiosiores putabant.

Idem initio lib. 3.

Cum artes omnes dicantur in Græcia intra mille annorum tempora repertæ, agri nunquam non fuerunt in terris, qui coli poßint. Neque solum antiquior cultura agri, sed etiam melior. Itaque non sine causa majores nostri ex urbe in agros redigebant cives suos, q & in pace à rusticis Romanis alebantur, & in bello ab his tuebantur. Nec sine caussa terram eandem appellabant matrem & Cererem, & qui eam colerent, piam & utilem agere vitam credebant, atque eos solos reliquias esse ex stirpe Saturni Regis.

Vitruvius de Architectura in præfat. lib. 2.

Ut enim natus infans sine nutricis

lacte non potest ali, neque ad vitæ crescentis gradus perduci: sic civitas sine agris & eorum fructibus in mœnibus affluentibus non potest crescere: nec sine abundantia cibi frequentiam habere, populumque sine copia tueri.

Cicero in Catone.

Agricolarum vita proximè ad sapientiam accedit, ut quæ commercium habeat cum terra, quæ nunquam recusat imperium, nec unquam sine usura reddit quod accepit.

Columell. lib. 1. cap. 1.

Agricultura sine dubitatione proxima est & quasi cōsanguinea sapiētiæ.

Plutarch. in vita Caton.

M. Cato Censorius duobus generibus quæstus se usum tantum dixit, agricultura & parsimonia.

Virg. in Georg.

O fortunatos nimium, bona si sua norint,
Agricolas, quibus procul civilibus armis
Fundit humo facilem tellus justissima victum.

Hora-

Horatius.

Beatus ille, qui procul negociis,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore &c.

Idem lib. 1. Epist.

-- Vivere naturæ si convenienter oportet,
Ponendæq; domo quęrēda est area primū,
Novisti ne locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hyemes? ubi gratior aura
Leniat & rabiem canis, & momēta leonis,
Cum semel accepit solē furibundus acutū?
Est ubi divellat somnos min⁹ invida cura?
Deterius lybicis olet, aut nitet herba lapillis,
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum
Quam quę per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nēpe inter varias nutritur sylva columnas
Laudaturque domus, longos quæ prospicit agros.

Seneca in Hyppolyto.

Non alia magis est libera & vitio carens,
Ritusque meliùs vita quæ priscos colat,
Quam quæ relictis mœnibus sylvas amat
Non illum avaræ mentis inflammat furor,
Qui se dicavit montium insontem jugis,

Non aura populi, & vulgus infidum bonis,
Non pestilens invidia, non fragilis favor,
Non ille regno servit, aut regno imminens
Vanos honores sequitur, aut fluxas opes,
Spei metusque liber. ——

Franciscus Patricius Senens. Episcopus, de Repub.

Agricultura sola est, cui ingenui & excellentes viri admoveri debent, tum propter vitæ necessitatem, cum sine ea neutiquam vivere possimus, tum etiam quod quæstum nobis honestiss. & sine fallacia ac mendacio præbet. Certe robusti magis & longe melioris valetudinis juvenes in agris fiunt quàm in civitatibus, in quibus somno & libidinibus indulgentes, imbecilles redduntur, malæq; valetudinis. Non igitur admirandũ est, si in agris obduratos juvenes Romani extulerint, cum imperium orbis terrarum, non ignavia & desidia, sed robore & fortitudine quæsierint. Nos autem Agriculturam quasi sordidum quæstum fugimus, & agricolas ludibrio habemus, Eosq; tanquam servos aut ad perpetuum laborem addictos contemnimus,

mus,

mus, plurisq́; mercium ac pigmentorum institores vel cocos aut sartores facimus, quàm optimum quenquam agricolam &c. & paulò post. Hesiodus & Homerus instrumentum rei Rusticæ & agricolarum magis probaverunt, quàm bellatorum ac rei bellicæ. Illud enim mortalibus vitam ac felicitatem pollicetur, hoc autem mortem & miseriam affert.

Plinius lib. 6. Epistol.

Veteres Ruris secessum, senectutis suæ nidulum appellabant, ut Ruffus Vergonius villam suam Aßiensem.

OFFICIVM BONI AGRIcolæ & Patrisfamiliâs.

Xenoph. in Oeconom.

Ἐῦ γὰρ ἴσθι, ὅτι οἱ σώφρονες καὶ ὑπὲρ ὑγρῶν καὶ ξηρῶν καρπῶν, καὶ βοῶν, καὶ ἵππων καὶ προβάτων, καὶ ὑπὲρ πάντων γε δὴ τῶν κτημάτων, τοὺς θεοὺς θεραπεύουσιν. *Hoc plane scias, eos qui frugi sunt, tam pro aridis, quàm humidis fructibus, pro bobus, equis, pecore, denique omnibus facultatibus suis, venerari* DEVM.

Idem.

Ὅτι παραπλήσια ἔργα ἐστὶ νομέως ἀγαθοῦ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ. *Quod ſimilia ſint opera boni paſtoris & boni Regis.*

Plinius lib.18.cap.2.

Romani ne deguſtabant quidem novas fruges aut vina, antequam ſacerdotes primitias libaſſent.

Cicero pro Roſc.Amerino.

Majores noſtri ſuos agros ſtudioſe colebant, non alienos cupide appetebant.

Aelianus in Epiſtolis Ruſticis.

Μήπω τοσαύτης κακίας ἀναπλησθείη γεωργῶν ἤθη, ζηλοτυπεῖν τε εἰς πλοῦτον, καὶ ὑπὲρ χρημάτων φρονεῖν. εἰς ἀγρίας ταῦτα τραπείη, καὶ εἰς τοὺς ἐν δικαστηρίοις ῥήτορες. *Abſit procul, ut hoc vitio Agricolarū animi ſcateant, ut ſcilicet zelo quopiam divitiarum agitentur, & de pecuniis parandis ſint ſoliciti. In feras iſtæc faceſſant, & forenſes rabulas.*

Columell. lib.1.cap.3.

Ne major ager, quàm patiatur calculi ratio, ematur.

Virg.

Virg.

Laudato ingentia rura. Exiguum colito.

Palladius.

Fœcundior est culta exiguitas, quàm magnitudo neglecta.

Columell. lib. 1.

Vbi sedulò colitur ager, plerunque compendium, nunquam, nisi cœli major vis aut prædonis incessit, detrimentum affert.

Ibidem.

Qui studium agricolationi dederit, antiquissima hæc sciat sibi advocanda, prudentiam rei, facultatem impendendi, voluntatem agendi.

Plinius lib. 18. cap. 3.

Agrum male colere censorium probrum judicabant, atque, ut refert Cato, quem virum bonum colonum dixissent, amplissime laudasse existimabant.

Ibidem.

Ipsorum tunc manibus imperatorum colebãtur agri, (ut fas est credere) gau-

dente terra vomere laureato, & triumphali aratore, sive illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eademque diligentia arva disponebant, qua castra, sive honestis manibus omnia lætius proveniunt, quoniam & curiosius fiunt.

Ibidem.

Nihil sero in Agricultura faciendum omnes censent.

Xenoph. in Oeconom.

Καὶ τ' ἄλλα μοι δοκεῖ δεσπότου ὀφθαλμὸν τὰ καλά τε καὶ ἄγαθα μάλιστα ἐργάζεσθαι.

Aristoteles 1. Oeconom. c. 6.

Opportunumq; erit dictum tam Persæ quàm Afri. Ille enim interrogatus, quid equũ max. pinguem efficeret, Domini, inquit, oculus. At Afer interrogatus, quale stercus esset optimũ, Domini, inquit, vestigia. Idem dicit Xenoph. in Oeconom.

Plinius.

Non mentiuntur ii, qui dicunt, frontem Domini plus prodesse quàm occipitium.

Cato.

Cato.Columella.

Paterfamiliâs ita habitare debet, ut frequenter rus veniat, Frons enim occipitio prior est.

L.Pomponius citante Nonio in verbo Villicari.

Longe ab urbe villicari quo herus raventer venit, non villicari sed dominari est mea sententia.

Ariſtoteles in Oeconom.

Idem salubritati consulat familiæ, ægrotos curet, non ejiciat.

Ariſtòtel.Oeconom.1 cap.6.

Prius decet Dominum expergisci, quàm servos, & posterius ire cubitum.

Columell.lib.11.cap.1.

Agricolationis caput est, fecisse quicquid exegerit ratio.

Symmachus lib. 6. Epiſt.71.

Non est bonus paterfamiliâs, qui frequentationem soliditati anteponit, & cui antiquior videtur celeritas utendi, quam securitas succedentium.

Plato in Entyphrone.

Ὀρθῶς γάρ ἐστιν τῶν νέων πρῶτον ἐπιμε-

λήθῆναι

ληθῆναι ὅπως ἔσονται ὅτι ἄριστοι, ὥσπερ γεωργὸν ἀγαθὸν τῶν νέων φυτῶν, εἰκὸς πρῶτον ἐπιμεληθῆναι. *Consentaneum enim est primũ de ipsis juvenib. curam suscipere ut quàm optimi evadant: quemadmodum decet agricolam novellarũ plantarum primam curam gerere, tum vero de cæteris curandis rationes inire.*

Columell. cap. 11. lib. 1.

Nam diligentem patremfamiliâs decet agri sui particulas omnes, & omni tempore anni frequentius circumire, quo prudentius naturam soli, sive in frõdibus & herbis, sive jam maturis frugibus contempletur, nec ignoret, quicquid in eo recte fieri poterit.

Columell. lib. 11. cap. 1.

Prælabentis vero tẽporis fuga quàm sit irreparabilis, quis dubitet?

Xenoph. in Oeconom.

Ruri, sicuti in urbe, singula opera sua habent peculiaria tempora.

Cato. 5.

Res rustica sic est, si unum sero feceris, omnia opera sero facies.

Colu-

Columell. lib.11.cap.1.

Res est agrestis insidiosiss. cunctanti, quod ipsum expressius vetustissimus autor Hesiodus hoc versu significavit,

Ἀεὶ δ᾽ ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄτῃσι παλαίει.

Plinius lib.18. cap.6.

Malum patremfamiliâs (esse) quisquis interdiu fecerit, quod noctu possit, nisi intempestate cœli. Pejorem, qui profestis diebus egerit, quod feriatis deberet. Pessimum, qui sereno die sub tecto potius operaretur, quàm in agro.

Palladius lib.1.cap.6.

Necessitas feriis caret.

Virg.Georg.

Sępe etiam festis quędam exercere diebus,
Fas & rura sinunt &c.

Cato.11.

Patremfamiliâs non emacē, sed vendacem esse oportet. Vendat boves vetulos: armenta rejicula, oves rejiculas, lanam, pelles, plostrum vetus, ferramenta vetera, servum senem &c.

Plinius lib.18. cap.6.

Nequam esse agricolam, quisquis

emeret,

emeret, quod præstare ei fundus posset.

Plinius lib.17.cap.12.

Nihil fœdius agricolis, quàm gestæ rei pœnitentia.

Xenoph. Item Columell.lib.11.cap.1.

Curandum magis, ne peccetur, quàm, cum peccatur, sero puniatur.

Symmachus lib.6.Epist.71.

Par sumtus est, semel solida collocare, & sæpe integrare cadentia.

Xenoph. in Oeconom.

Ordine nihil cum in aliis rebus, tum in Agricultura utilius, nihil magis præclarum. ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως εὔχρηστον οὔτε καλὸν ἀνθρώποις ὡς ἡ τάξις.

Columell. lib.4.cap.3.

In omni genere impensarum (sicuti ait Græcinus) plærique nova opera fortius auspicantur, quam tuentur perfecta.

Columell.lib.1.cap.8.

Nam cum multum prodest perite quid facere, tum plus obest perperam fecis-

fecisse. Vnum enim & solum dominatur in rusticatione, quicquid exigit ratio culturæ, semel facere, quippe cum emendatur, vel imprudentia vel negligentia, jam res ipsa decoxit.

Columell.lib.12.cap.11.

Vetus proverbium est, paupertatem certiss. esse, cum alicuius indigeas, uti eo non posse, quia ignoretur, ubi projectum jaceat, quod desideratur. Itaque in re familiari laboriosior est negligentia quàm diligentia.

Xenoph.lib.1. de Cyri disciplina.

Vt agricolam ociosum ac inertem, ita imperatorem similem nulli usui esse.

Xenoph.in Oeconom.

Ajunt ei, qui bonus agricola futurus sit, ante omnia soli naturam, & ingenium notum esse oportere.

Patricius Senensis Episcopus lib.6. de instit. Reipub.

Qui fundum bene colere vult, urbanas ædes vendat. Nam cui magis sit cordi urbanum, quàm rusticum domicilium

lium habitare, agro neutiquam indiget. Male enim civiles curas exercere potest, qui rusticari gaudet. Alterum siquidem ut negligat opus est, qui utrumque munus implere vult.

VILLICI, COLONI, ET aliorum similium officium.

Xenoph. in Oeconom.

Τὸν οὖν μέλλοντα εὖ γεωργήσειν, δεῖ τοὺς ἐργαστῆρας καὶ προθύμους παρασκευάζειν, καὶ πείθεσθαι θέλοντας, *id est, Qui igitur in agricultura recte versaturus est, eum oportet operarios eos præparare, qui & animo promto sint & velint obedire.* Vnde idem autor sparsim in eodem libro, inquit, quatuor in villico requiri, ut sit benevolus, diligens, imperio aptus & doctus.

Columell. lib. 11. cap. 1.

In universa porro villicatione, sicuti in cætera vita, preciosiss. est intelligere quenquam nescire se quod nesciat, semperq; cupere, quod ignoret, addiscere.

Varro

Varro lib. 1. cap.17.

Qui præsint, literis sint & aliqua humanitate imbuti, frugi, rerum rusticarum periti, ætate majore quàm operarii.

Columell. lib.1. cap.8.

Potest etiam illiteratus, dummodo sit tenacissimæ memoriæ, rem satis commodè administrare. Eiusmodi villicus, ut Cornelius Celsus ait, sæpius nummos Domino quàm librum afferre solet.

Ibidem.

Villicus non negocietur sibi, pecuniamque Domini aut animalibus, aut rebus aliis promercalibus occupet. Hæc enim negociatio eum avocat, nec unquam patitur eum cum rationibus domini paria facere, sed ubi numeratio exigetur, rem pro nummis ostendet.

Columella ibidem.

Eligendus est rusticis operibus ab infante duratus, & inspectus experimentis. Si tamen is non erit, de iis præficiatur, qui servitutem laboriosam toleraverunt.

Florent. apud Cassianum Bassum.

Δεῖ τὸν ἐφεστῶτα ἐφημερίδα τῶν ἔργων ἔχειν, καὶ πῶς αὐτὸν προσήκει τάξεις τῶν ἐργατῶν ποιεῖσθαι. *Oportet villicum habere operum Ephemeridem sive diarium, & quomodo operariorum sint faciendi ordines.*

Cat. & Columell. lib. 11. cap. 1.

Male agitur cum Domino, quem villicus docet.

Columella.

Villicus ambulator (quod ait Cato) esse non debet, nec egredi terminos, nisi ut addiscat aliquam culturam, & hoc, si ita in vicino est, ut cito remeare possit.

Cato 5.

Primus è lecto surgat, alios excitet, postremus cubitum eat, prius videat villam ut clausa sit, utque quisque suo loco cubet, jumenta pabulum habeant.

Columell. lib. 11. cap. 1.

Somni & vini sit abstinentiss. quæ utraque sunt inimiciss. diligentiæ. Nam & ebrio-

& ebrioso cura officii pariter cum memoria subtrahitur, & somniculoso plurima effugiunt. Tum etiam sit à venereis cogitationibus aversus, quibus si se dediderit, non aliud quicquam poßit cogitare quàm illud quod diligit.

Ibidem.

Villicus convictum externum vitet.

Cato 5.

Ne plus censeat se sapere quàm dominum.

Ibidem.

Disciplina bona utitor. Alieno abstineat.

Varro lib. 1. cap. 16.

Ne quis injussu villici exeat, neque villicus injussu Domini longius quàm ut eodem die redeat, neque id crebrius, quàm opus sit fundo.

Columella.

Ne crudelius cum subjectis aut submißius agat, semper honoret bonos & sedulos, parcat etiam minus probis, & ita temperet, ut magis revereantur eius se-

veritatem, quàm ut ſævitiam deteſtentur.

Varro lib.1.cap.13.

Villici proxime januam cellam eſſe oportet, eumque ſcire, qui introeat aut exeat noctu, quídve ferat, præſertim ſi oſtiarius eſt nemo.

Columella.

Opus avarius quàm penſio à colonis exigenda.

Idem lib.1.cap.7.

Feliciſs fundus, qui colonos indigenas habet.

Ibidem.

Pejor colonus urbanus, qui per familiam mavult agrum, quàm per ſe colere. Saſerna dicebat, ab eiusmodi homine ferè litem pro mercede reddi.

Ibidem.

Non agendum cum colonis ſummo jure, Nam ſummum jus antiqui ſummam putabant crucem.

Palladius lib.1.cap.6.

Domino vel colono confinia poſſidenti, qui

ti, qui fundum vel agrum suum locat, damnis suis ac litibus studet.

Aristotel. Oeconom. lib. I. cap. 5.

Servos neque petulantes neque abjectos esse sinat.

Varro lib. I. cap. 17.

Mancipia esse oportet neque formidolosa, neque animosa, neque eiusdem nationis plura.

Columell. lib. II. cap. I.

Præferenda unius agilis atque industria, quàm decem hominum negligens & tarda opera.

Cato 5.

Litibus familia supersedeat.

Plato 8. de Legib.

Τὸ δὲ μετὰ τοῦτο, βλάβαι πολλαὶ καὶ σμικραὶ γειτόνων γιγνόμεναι, διὰ τὸ θαμίζειν, ἔχθρας ὄγκον μέγαν ἐντίκτουσι, χαλεπὴν καὶ σφόδρα πικρὰν γειτονίαν ἀπεργάζονται. διὸ χρὴ πάντως εὐλαβεῖσθαι, γείτονα γείτονι μηδὲν ποιεῖν διάφορον τῶν τε ἄλλων πέρι, καὶ δὴ καὶ ἐπεργασίας ξυμπάσης, σφόδρα ἂν διευλαβούμενον. τὸ μὲν γὰρ βλάπτειν, οὐδὲν χα-

λεπτὸν, ἀλλ' ἀνθρώπου παντός. τὸ δ' ἐπωφελεῖν, οὐδαμῇ ἅπαντος. *Multa vero & exigua damna quidem, quod frequenter fiant, magnos inter vicinos pariunt simultatum quasi molem & turbam: ac proinde difficilem amaramque viciniam reddunt. Itaque vicinus etiam atque etiam cavere debet, ne controversiæ rixæque occasionem serat, & cum aliis omnibus in rebus, tum vero maxime in universa agrorum cultura id vehementissime aversetur. Nocere enim haud difficile est: at utilitatem afferre & bene de aliis mereri, non est sane cujuslibet.*

Cato 5.

Familiæ ut bene sit, provideto, ne algeat, ne esuriat.

Aristotel. Oeconom. lib. 1. cap. 5.

Ante omnia servi probi sunt parandi. Horum genera duo sunt, procurator & operarius.

Ibidem.

Tria servis tribuenda, opus, animadversio, cibus. Si cibus suppetat sine opere

opere & animadversione, ita petulantia innascitur. Inter opera vero & animadversionem, cibum non habere, & injustum atque violentum est, & elidit frangitq́ue vires.

Ibidem.

Quod verò in aliis accidit, ut deteriores fiant, si non melioribus melius, neque præmia virtutis atque vitiorum proposita sint, idem contingit in famulis. Quamobrem consideratio adhibenda est, distribuenturq́ue & remittentur singula pro eo ac illi merebuntur, cibus, vestes, ocium, animadversio.

Syracides cap. 33.

Pabula & virga ac onera asino, panis & disciplina & opera servo.

Ibidem.

Conjicito hunc in operas, ne sit ociosus. Plurima enim vitia docet ocium.

Aristotel. in Oeconom. 1. cap. 5.

Quoniam vini potu etiam liberi petulantes effici solent, & in multis gentibus hoc liberi quoque homines abstinent:

ut in castris Carthaginienses, patet quòd servis vel vini nihil, vel per quàm parum contribuendum sit.

Ibidem.

Ad opera facienda servorum natio maxime opportuna est ea, quæ neque ignava nec nimis fortis sit. Ambæ enim hæ injustæ & improbæ sunt. Nam nimis ignavi nihil tolerant, & animosi difficulter reguntur.

Ibidem.

Non parabuntur multi servi populares simul.

Cato.1.

Operariorum copia sit pro ratione fundi.

Ἧττον βλάπτει ῥάθυμος κλέπτης ἢ ῥάθυμος δοῦλος.

Minus nocet piger fur quàm servus piger.

Varro lib. 1. cap.17.

Gravia loca melius est mercenariis colere quàm servis.

Columell. lib.1.cap.8.

Nulla est autem amplior nequissimi homi-

hominis custodia, quàm operis exactio, ut justa reddantur, ut villicus semper se repræsentet.

Cato.

Nihil agendo homines male agere discunt.

Columell. lib. 11. cap. 1.

Præstat opere fatigatum servum diem unum aut alterum sub custode requiescere, quàm pressum nimio labore noxam contrahere, atque longo tempore cum jactura operum decumbere.

Plinius lib. 18. cap. 6.

Agrum coli ergastulis pessimum, & quicquid agitur à desperantibus.

PRAEDIVM, FVNDVS, Villa, & similia.

Symmachus lib. 1. Epist. 4.

Nisi properata cura subveniat, quæ ædium fatiscentium senectutem amoliatur: aut pecuniæ postea dispendium cumulatur, aut ruinæ. Nam quisquis hæc opera intermittit, amittit.

Cato 1.

Prædium rusticum bonum cœlum habeat, ne calamitosum siet, solo bono, suæ virtute valeat, si poteris, sub radice montis siet, in meridiem spectet, loco salubri, operariorum copia siet, bonumq́ aquarium, oppidum validum prope siet, aut mare, aut amnis, qua naves ambulant, aut via bona celebrisq́.

Aristot. lib. 7. Polit. cap. 11. & lib. 1. Oeconom. cap. 6. Vitruvius lib. 8.

Ædes ad incolumitatem eorum, quæ ponuntur, constituendæ, veluti frumenti, vestium, & instrumenti. Nam ad orientem & septentrionem constitutio salubrior, & ad conservandum magis idonea.

Varro lib. 1. cap. 11.

Salubrior pars septentrionalis quàm meridiana, & quæ salubrior, illa fructuosior.

Idem lib. 1. cap. 6.

Montana æstate salubriora, campestria hyeme.

Idem

Idem lib.1.cap.4.

Salubritas, quæ ducitur è cœlo ac terra, non est in nostra potestate, sed in natura. Ut tamen multum sit in nobis, quod graviora quæ sunt, ea diligentia leviora facere possumus.

Palladius lib.1.cap.6.

Viæ malitia æquè & voluptati & utilitati adversa.

Vlpian.lib.1.ff.de Servit.rust. prædiorum.

Servitutes prædiorum rusticorum sunt, iter, actus, via, aquæ ductus.

Hesiodus.

Vicinus malus magnum malum, sicuti bonus magnum commodum. Πῆμα κακὸς γείτων, ὅσσον τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ.

Cato 3.

Ne villa fundum, neque fundus villam quærat.

Varro, lib.1. cap.2.

Quæ nasci in fundo ac fieri à domesticis poterunt, eorum ne quid ematur.

Columell. lib.1.cap.4.

Fundus sicuti ne fœcundissimi quidem

dem soli, cum sit insalubris, ita nec effecti, si vel saluberrimus sit, parandus.

Symmachus lib. 7. Epist. 37.

Natura regionum suis meritis, non nostris quæstibus æstimanda est.

Varro lib. 1. cap. 11.

Villam neque majorem neque minorem oportet esse agro: Cum utrumque sit contra rem familiarem ac fructum. Majora enim tecta ædificamus pluris, & tuemur sumtu majore: minora cum sunt quàm postulat fundus, fructus solent disperire.

Ibidem.

Villa ad exortus æquinoctiales posita est aptissima, quod æstate habet umbram, hyeme solem.

Cornel. Celsus lib. 1. cap. 2.

Ad salubritatem habitandum monet ædificio lucido, perflatum æstivum, hibernum solem habente.

In talem domum extat elegans Epigramma Iuliani lib. 4. Antholog. tit. εἰς οἴκους.

Ὥρῃ ἀναψύχω θέρεος, καὶ χείματι θάλπω,
Τοὺς λιπὲς ὡράων ἐξ ἐμέθεν παρέχων.

Hoc

Hoc eſt:

Aeſtatẽ foveo leni aura, hiememq́; calore,
Ex me ſuppeditans temporibus quod abeſt.

Varro lib.1.cap.11.

Quapropter cum ſit ſapientis non ubique emere, nec aut ubertatis illecebris, aut delitiarum concinnitate decipi: Sed vere induſtrii patrisfamiliâs eſt, quicquid aut emerit, aut acceperit, facere fructuoſum atque utile.

Plinius lib.18. cap.5.

Prædium ne cupide emas. In Re ruſtica operæ ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum eſt, ſemper pœnitet. Ex Catone.

AGER, SOLVM, TERRA, prata, arbuſta, ſylvæ.

Ariſtot. lib. 2. Politic. cap.6.

Ager diviſus fuit, Hippodami Mileſii lege, in partes tres: in ſacrũ, publicum & privatum. Sacer is definiebatur, unde ſacra Diis fierent: publicus, qui bel-

lanti-

lantibus victum suppeditaret; privatus Agricolarum.

Varro lib.1.cap.7.

Cato gradatim præponens alium alio agrum meliorem esse dicit in novem discriminibus. Quod sit primus, ubi vineæ esse poßint bono vino & multo. Secundus, ubi hortus irriguus. Tertius, ubi salicta. Quartus, ubi oliveta. Quintus, ubi pratum. Sextus, ubi campus frumentarius. Septimus, ubi cædua sylva. Octavus, ubi Arbustum. Nonus, glandaria sylva.

Cato 1.

Ager quamvis quæstuosus, si sumtuosus sit, non multum superest.

Virgil.

—— Laudato ingentia rura:
Exiguum colito. ——

Cicero 2. Tuscul. quæst.

Ager, quantumvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest.

Cato 1.

In agro præcipuè spectanda salubritas cœ-

tas cœli, & ubertas loci. Columella addit aquæ & vicini rationem.

Varro lib. 5. cap.4. Columella lib.1.cap 3.

Vbi salubritas non est, cultura aliud non est, quàm alea domini vitæ ac rei familiaris. Et ubi cum Orco ratio ponenda, ibi non modo fructuum perceptionem, sed & vitam colonorũ dubiam esse, vel potius mortem quæstu certiorem.

Columell.lib.1.cap.3.

Imbecilliorem agrum quàm agricolam esse decet, quoniam si sit colluctandum cum eo, si fundus prævaleat, dominum allidi. Non enim dubium, quin minus reddat laxus ager non rite cultus, quàm angustus eximie.

Videtur alludere ad Virgilii locum: Laudato ingentia rura, Exiguum colito.

Plinius lib. 18. cap. 5.

Malus est ager, cum quo Dominus luctatur.

Plinius ibidem.

Certissimus quæstus, si ager bene pascat,

pascat, proximus, si mediocriter pascat, Catonis oraculo. Summa omnium in hoc spectanda fuit, ut fructus is maximè probaretur, qui quàm minimo impendio constaturus esset.

Plinius lib.18.cap.6.

Utilissime agri coluntur ex oraculo, malis bonis. Nam cum dicerent malos, intelligere voluerunt vilissimos summũ providentiæ existimantes, ut quàm minimum esset impendii.

Columella lib.1.cap.7.

Ex agro semper plus sua cura redditur quàm coloni.

Palladius lib.5.cap.6.

Tria in agro mala æquè nocent, morbus, vicinus, sterilitas.

Idem lib.1.cap.6.

Qui agrum colit gravem tributis, creditorem patitur, cui sine spe absolutionis astrictus est.

Cicero in Bruto.

Ager, qui multos annos quievit, uberiores ferre fructus solet.

Idem

Idem pro lege Agraria contra Rullum.

Agricola ideo agrum vendere nolebat suum, quia ex eo nullum malum nuncium audisset.

Xenoph. in Oeconom.

Non comparandus ager splendide cultus, sed potius culpa domini neglectus, ut tamen melior cultura reddi possit.

Columella lib. 1. cap. 2.

Procul ab agro suo dissitus, vicinus jacturæ suæ censetur. Nam si frequenter visat, aut visurum se denunciet, villicum & familiam in officio continet.

Plinius lib. 18. cap. 6.

Nihil minus expedire, quàm agrum optime colere.

Quo sermone proverbiali nimium studium colendi indicare voluerunt.

Ibidem.

Bene colere necessarium, optime damnosum, præterquam sobole sua colonóve pascendis.

Varro lib. 1. cap. 6.

Ager campestris segetibus, collinus vineis, sylvis montanus melius cōvenit.

Plinius lib. 17. cap. 2.

Nec arbitror perpetuum quicquam in hoc præcipi posse, ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cœli cuiusq; mores dirigenda solertia est.

Ibidem cap. 5.

Cato breviter atque ex suo more vitia determinat, terram cariosam cave, néve plaustro neque pecore impellas.

Virgilius.

Non omnis fert omnia tellus,
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ.

Xenoph. in Oeconom.

Facilius terræ quàm hominis aut equi ingenium cognoscitur.

Palladius lib. 1. cap. 6.

Color terræ non magnopere considerandus, quia bonitatis incertus autor.

Ibidem.

In agro periclitantur interiora, nisi colantur exteriora.

Idem.

Idem ibidem.

Nam quod solum agrestes herbas pulchrè gignit, id & proferre ea quæ conseruntur, pulchrè poterit, si colatur.

Columell. lib.1.cap.2.

Agrum pessime mulctari, cuius dominus, quid in eo faciendum sit, non docet.

Varro lib.1.cap.7.

Præparatio si qua fit in pratis, ea est, ut defendantur à pastione, si irrigua sunt, ut tempestive irrigentur.

Idem lib.1. cap. 29.

Prata ineunte vere purganda.

Idem.

Prata inter vernum æquinoctium & Vergilianum exortum defendenda.

Plinius lib.18. cap.27.

Pratorum facilima agricolis cura ac minimi dispendii.

Cato cap.9.

Prata irrigua, si aquam habebis, id potiss. facito, si aquam non habebis, sicca quam plurima facito.

Idem cap. 49.

Cum prata defendes, depurgato, herbasq; malas omnes radicitus effodito.

Idem cap. 7.

Fundum suburbanum arbustũ max. convenit habere: & ligna & virgæ venire possunt, & domino erit, qui utatur. In eodem fundo suum quicquid conseri oportet, arbustoque vitem copulari.

Varro lib. 1. cap. 6.

Sylvæ meliores existimantur esse montanæ.

Idem lib. 1. cap. 17.

Autumno siccis tempestatibus sylvæ excoluntur commodissime.

OPERA VARIA Rustica.

Plinius lib. 18. cap. 24.

Oraculum magnopere custodiendum, segetem ne defruges, hoc est, ne nimia cultura exhaurias. Ideo Virgilius alternis cessare jubet.

Idem.

Idem.

Ager, si non stercoratur, alget, si nimium stercoratus est, aduritur.

Varro in procœmio lib. 2.

Stercoratio ad fructus terrestres aptissima, maxime si ad id pecus est appositum.

Plinius.

Arare minus quàm verrere, censoria castigatio.

Idem.

In arando Catonis servandum oraculum, primum, Agrum bene colere, secundo, bene arare, tertium, stercorare.

Ibidem.

Satius minus serere & melius arare.

Columell. lib. 2. cap. 4.

Convenit inter peritos Rei rusticæ, non esse arandum, nisi si magnis & subitaneis imbribus, quasi hybernis pluviis terra permaduerit.

Varro lib. 1.

Arationes eo fructuosiores sunt, quo

calidiore terra aratur, itaque inter solstitium & caniculam absolvendæ.

Plinius lib.18.cap.19.

Arator nisi incurvus prævaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Est enim prævaricari à recto sulco declinare, quod fit nisi arator toto corpore incurvo incumbat aratro.

Columell. lib.2.cap.8.

Prudentes Agricolæ servant, ut quindecim diebus prius quàm bruma conficiatur, totidemq́; post eam confectam, neque arent, neque vitem aut arborem putent.

Proverb. Salomon. cap.20.

Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur illi.

Cicero.

Ut sementem feceris, ita & metes.

Columell. lib.2.cap.7.

Canon est antiquissimus Agriculturæ, in locis frigidis novissime, tepidis celerius, calidis ocyssime serendum.

Frigi-

Frigidis locis autumnalis ſatio celerior fiat, verna verò tardior. Calidis regionibus autumnalis ſatio ſerior fieri poteſt, verna autem maturior.

Omnia, quæ ſeruntur, diebus tepidis melius, quàm ſiccis aut frigidis ſerùntur: nam tepor evocat, frigus includit.

Cato 3.

Ædificare diu agitare oportet, Conſerere non oportet.

Plinius lib. 18. cap. 24.

Sementem feſtinatam ſæpe, ſerotinam ſemper decipere.

Ibidem.

Terram alias plus ſeminis recipere, alias minus, religioſumq́ inde primum colonis augurium, cum accipiat avidius, eſurire creditur & comeſſe ſemen.

Xenoph. in Oeconom.

In ſerendo manus congruere debet cum gradu, id eſt, ὁμαλῶς ῥίπτειν.

Creſcentius.

Quæcunque ſerenda ſunt, cum luna

crescit, seminentur, quæ autem secanda vel legenda, cum minuitur.

Columella lib. 11.

Omne frumentum maxime campo patente, & ad solem prono apricoq́; & soluto lætatur.

Plinius lib.18.cap.30.

Triticum, quo serius metitur, copiosius invenitur, quo celerius vero, eo spinosius & robustius. Lex aptißima, antequam granum indurescat, & cum jam colorem traxerit, messem faciendam. Oraculum vero, biduo celerius potius, quàm triduo serius.

Palladius lib.1.cap.6.

Omne triticum uliginosum post tertiam sationem in siliginem permutatur.

Ibidem.

In novo genere seminum ante experimentum non est spes ponenda, locis humidis citius semina quàm siccis degenerant: quare subinde succurret electio.

Plinius lib.18.cap.24.

Semen optimum anniculum, bimum deterius,

deterius, trimum peßimum, ultra sterile: idque optimum quod gravißimum.

Quæ florent, tangenda non sunt.

PASTIO, ET RES pecuaria.

Aristoteles.

Ὅτι γὰρ ἡ νομαδικὴ συμπέπλεκται τῇ γεωργίᾳ,
Pecuaria cohæret cum agricultura.

Varro lib. 2. in procemio.

Alia ratio ac scientia coloni, alia pastoris. Coloni, ut ea, quæ in Agricultura nascantur, è terra fructum faciant: Contra pastoris, ut ea, quæ nata ex pecore.

Varro lib. 2. cap. 1.

Scientia pastoralis est scientia pecoris parãdi ac pascendi, ut fructus quàm poßint maximi capiantur ex ea, à quibus ipsa pecunia nominata est, nam omnis pecuniæ, pecus fundamentum. Ea partes habet novem discretas ter ternas, ut sit una de minoribus pecudibus, Cuius genera tria, Ovis, Capra, Sus. Altera de majori pecore, in quo sunt itidem aliæ tres species natura discretæ, Boves,

Asini, Equi. Tertia pars est in pecuaria, quæ non paratur, ut ex ea fructus capiatur, sed ꝑpter eã, ut muli, canes, pastores. Harum unaquaq; in se generales partes habet novenas, quarum in pecore parando necessariæ quatuor, alteræ in pascendo totidem: præterea communis una: ita fiunt omnes partes minimum 81. & quidem necessariæ, nec parvæ.

Idem lib. 3. cap. 1.

Duo genera sunt pastionum: unum agreste, in quo pecuaria sunt: alterum villaticũ, in quo sunt gallinæ ac columbæ & apes: & cætera q̃ in villa solẽt pasci. Pastio agrestis nota & nobilis, quod & pecuaria appellatur, & multum homines locupletat, & ob eam rem aut conductos aut emptos habeat saltus. Villatica verò quod humilis videtur, à quibusdam adjecta ad agriculturam, cum esset pastio.

Columell. lib. 6. cap. 1.

Ut in rusticatione antiquissima ratio pascendi eademque quæstuosissima, ita nulla regio, in qua frumẽtum gignitur,

tur, quæ non uti hominum, ita armentorum adjumento juvetur, unde etiam jumenta nomen accepere.

Columell. lib. 1. cap. 3.

In pastione, ut in agro colendo, semper utilius, pauciora habere, eaque bene pascere, quàm plura male pascere.

Varro. lib. 2. cap. 1.

Cognitio formæ uniuscuiusque pecudis, qualis sit, magni interest, cuiusmodi quoque sit ad fructum. Ita potius bovem emunt cornibus nigricantibus quàm albis: capram amplam quàm parvam: sues procero corpore, capitibus ut sint parvis.

Ibidem.

Ad alios morbos aliæ sunt caussæ, etiam alia signa in omni pecore, quæ scripta habere oportet magistrum pecoris.

Cato 4.

Equilia, bubilia, ovilia, porcilia bona beneq; ædificata habeto, bonas præsepes, faliscas habeant clatratas, clatri pede distent, ita pabulum non rejicient.

Plinius

Plinius lib.18.cap.6.

Quicquid per asellum fieri potest, vilißime constat.

Xenoph.in Oeconom.

Equo si indigeat Agricola, hunc ager alat.

Varro lib.2.cap.7.

Equorum & equarum greges qui habere volunt, spectare oportet ne sint minus trimæ, majores decem annorum.

Varro lib.2. cap.8.

Muli & hinni bigemini atque insititii, non suopte genere ab radicibus. Ex equa enim & asino fit mulus. Contra ex equo & asina hinnus.

Varro lib.2.cap.1.

In Bubulo genere nec minor emitur annicula, nec quæ est supra decem annos: quod à bina aut trima fructum ferre incipit, neque longius post decimum annum procedit.

Varro lib.2.cap.4.

Sus ad fœturam quæ sit fœcunda, animad-

animadvertunt fere ex primo partu, quod non multum in reliquis mutet.

Ibidem.

Parere scrofam tot oportet porcos, quot mammas habet: sin minus pariat, fructuariam idoneam non esse, si plures pariat, esse portentum.

Varro lib. 3. cap. 2.

E feris pecudibus primum oves comprehensæ ab hominibus ac mansuefactæ.

Ibidem.

Ita pascere pecus oportet, ut adverso sole agat. Caput enim maxime ovis molle est.

Idem lib. 2. cap. 2.

Inprimis videndum, ut boni seminii pecus habeas. Id ferè ex duabus rebus potest animadverti: ex forma bona & progenie: si agnos procreant formosos.

Idem ibidem.

Providendum ut oves totum annum recte pascantur intus & foris, stabula idoneo loco ut sint: ne ventosa, quæ spectent magis ad orientem quàm ad meridianum tempus.

Varro lib. 2.cap.1.

Morbosum pecus & vitiosum, & quando non valet, sæpe magna gregem afficit calamitate.

Varro lib.2.cap.3.

Capras sanas sanus nemo promittit, nunquam enim sine febri sunt.

Ibidem.

Satis magnum caprarum gregem putant esse circiter quinquagenas.

Varro lib.2. cap.11.

Ut fructum ovis è lana ad vestimentum, sic capra pilos ministrat ad usum nauticum, & ad bellica tormenta & fabrilia vasa. Pellibus enim quædam nationes vestiuntur.

Varro lib.2.cap.9.

Canes ætate idonei parandi, quòd catuli & vetuli neque sibi nec ovibus præsidio, & feris bestiis nonnunquam prædæ sint.

Cato 2.

Canes interdiu clausos esse oportet, ut noctu vigilantiores & acriores sint.

Varro

Varro lib.3.cap.6.

Nihil columbis fœcundius : itaque diebus quadragenis concipit & parit, & incubat & educat : & hoc ferme totum annum faciunt. Tantummodo intervallum faciunt à bruma ad æquinoctium vernum. Pulli naſcuntur bini, qui ſimulac creverunt & habent robur, cum matribus pariunt.

Varro lib.3. cap.16.

Providendum vehementer, ne propter æſtum aut frigus apes diſpereant.

Ibidem.

Verno tempore & æſtivo fere ter in menſe mellarius reſpicere debet fumigans leviter apes, & à ſpurcitiis purgare alvum & vermiculos ejicere.

INSTRVMENTA VAria ruſtica.

Xenoph. in Oeconom.

Supellex & inſtrumenta varia ruſtica, ſuo quæque loco & ordine diſpoſita, in promtu ſint, quoties vel promenda vel requiſita ſeponenda ſunt.

Varro

Varro lib.1.cap.22.

Instrumentum & supellectilem rusticam omnem oportet habere scriptam in urbe Dominum, & ruri villicum: atque ea omnia certo suo quæque loco debent esse posita.

Ibidem.

Quæ enim res quotidie videntur, minus metuunt furem.

Columella lib.11.cap.1.

Per ferias instrumentum rusticum, sine quo nullum opus confici potest, recognoscat, & sæpe inspiciat ferramenta: nam frequens recognitio, nec impunitatis spem, nec peccandi locum præbet.

Columella ibidem.

Duplicia semper comparanda, ac subinde refecta custodienda, ne, si quod in opere vitiatum fuerit, à vicino petendum sit, quia plus in operis servorum avocandis, quàm in precio eiusmodi rerum impenditur. Sic Hesiodus; δοιὰ δ᾽ ἔχειν ἄροτρα.

Idem.

In omne opere inserendi, putandi, ac reciden-

recidendi, duris & acutis utere instrumentis.

VINEA.

Plinius lib.17.cap.22.

Vinearum quinq; sunt genera, unum sparsis palmitib. humi repens. Alterum pedatũ, simplici adminiculo sustentatũ. Tertium jugatum. Quartum compluviatum. Quintum arbustinum.

Palladius lib.1. cap.6.

Campi largius vinum, colles nobilius ferunt.

Et Varro lib.1.cap.6.

Vineæ meliores æstimantur esse collinæ.

Vineam in agro quæstuosissimam & primas tenere Cato judicat, secundas horto irriguo tribuit, tertias saliceto, quartas oliveto, quintas prato, sextas campo frumentario, septimas sylvæ ceduæ, octavas arbusto, nonas sylvæ glandiferæ. Varro tamen refert, hos gradus non ubique probari. Nam alicubi ager frumentarius, in alio loco piscinæ vel simile aliquid primas tenet.

Varro lib.1.cap.8.

Vineam sunt qui putent sumtu fructum devorare: sed refert quod genus vineæ sit, quòd sunt multæ species eius.

Columell.lib.4.cap.3.

Sed nos extirpanda vineta censemus, quorũ singula jugera minus quàm ternos culleos præbent (est autem culleus maxima propemodum liquidorum mensura, continens 20. amphoras.)

Columell. lib.4.cap.27.

Sapientis rustici reputare, num majore fructu vitis induerit, quàm ut perferre poßit.

Pall.lib.1.cap.6.

Vitem si maturius putes, plura sarmenta, si serius, fructus plures.

Sic Itali dicunt, Ramo curto, vindemia longa. Ramus brevis, vindemia longa.

Idem lib.4. cap.27.

Ad escam non expedit instituere vineta, nisi cum suburbanus est ager.

Plinius

Plinius lib.18.cap.26.

Exprobratio fœda putantium vites per imitationem cantus alitis, qui vocatur cuculus. Opprobrium enim meritum falcem ab illo volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiæ sales etiam cum primo vere ludantur auspicio tamen detestabilis habetur.

Columella.

Cum vitem putabis, inter duas gemmas secato: nam si juxta ipsam gemmam secueris, laborabit, nec materiem citabit.

Cato.

Vineas arboresq; mature incipias putare.

Idem.

Vitis si macra erit, sermenta sua concidito minute, & ibidem inarato aut fodito.

H O R T V S.

Columella lib.10.

Principio sedem numeroso præbeat horto
Pinguis ager, putres glebas, resolutaque terga (nas.
Quæ gerit, & fossus graciles imitatur are-

Atq; habilis natura soli, quæ gramine lęto
Parturit, & rutilas ebuli creat uvida baccas &c.

Varro lib.1.cap.16.

Sub urbe colere hortum late expedit, sic violaria & rosaria, item multa quæ urbs recipit, cum eadem in longinquo prædio, ubi non sit qui deferri possit venalia, non expedit colere.

Cicero in Catone majore.

Nec vero segetibus solum & pratis & vineis & arbustis res rusticæ lætæ sunt, sed hortis etiam atque pomariis, tum pecudum pastu, apum examinibus, florum omnium varietate: nec consitiones modo delectant, sed insitiones, quibus nihil invenit agricultura solertius.

Ibidem.

Jam hortum ipsi agricolæ succidiam alteram appellant.

Symmachus lib.8.Epist.68.

Arboribus inserendis cruda senectus fovenda est.

Alludit

Alludit ad verſum veteris poëtæ, quem refert Cicero in Catone majore.

—— Serunt arbores, quæ alteri ſeculo proſint.

Plinius lib.19.cap.4.

Hortus villæ jungendus, riguusq́ue maxime habendus.

Palladius lib.1.

Horti & pomaria domui proxima eſſe debebunt.

Plinius lib.19. cap.4.

Romani priſci dicebant, nequam eſſe in domo matremfamilias, ubi indiligens eſſet hortus, Quippe è carnario aut macello vivendum eſſe.

Idem.

Horti maxime placebant, qui non egerent igni, parcerentq́ue ligno. Expedita res & parata ſemper, unde & acetaria appellata.

Cato.

Si poteris, hortus ſub radice montis fiet, in meridiem ſpectet loco ſalubri.

Palladius lib.1. cap.34.

Felix positio est, cui leniter inclinatæ planicies cursus aquæ fluentis per spacia discreta derivat.

Plinius lib.17. cap.2.

Alioqui vota arborum communia frugumq; sunt, nives diutinas sedere, quādo nix aquarū cœlestium spuma est.

Ante hortum quendam Bononiæ.

Vrbs habeat curas, qui me mihi reddit agellus,
Exigit ingravis gaudia mixta jocis.

Ante alium.

Hortule fac placeas, fac hortule dulcis inemtas
Vt fundat Domino libera mensa dapes.

PRIVILEGIA ET IMmunitates Agricolarum.

Strabo lib. 15.

Secundum genus (Indorum) Agricolarum est, qui plurimi sunt & probissimi. Hi ob immunitatem à militia, & securam opus faciendi licentiam, neque urbem nec publicum negotium, nec ullum aliud munus attingunt. Quamobrem

obrem eodem tempore & eodem loco alii pugnant & cum hoste pedem conferunt, alii arant vel fodiunt sine ullo periculo, cum illos propugnatores habeant. Et cum regio tota sit regis, ipsi eam conductam excolunt, pacti mercedis loco quartam fructuum partem. Idem scribit Diodorus Siculus lib.2.

Stobæus sermone 48.ex Nicolai de gentium moribus Historia.

Phryges tanto studio agriculturæ incumbunt, ut si quis inter ipsos bovem aratorem occiderit, aut instrumentum quoppiam ad agriculturam aptũ furto sustulerit, morte puniatur.

Ierem. cap.52.

De pauperibus verò terræ reliquit Nabuzardã princeps militiæ vinitores & agricolas(cũ alios curasset interfici.)

Theodoricus Rex Italiæ apud Cassiodor.

Grave est ut fructu laboris sui fraudetur industrius,& cui debet pro sedulitate conferri præmium, dispendium patiatur injustum &c.

De his qui velit,consulere potest libros II.de privilegiis rusticorum Renati Choppini, qui extant.

LEGES REI RVSTICÆ.

Aelianus lib. 5. de varia Historia.

LEx est Atheniensium, Bovem aratorem, qui jugum trahit vel in aratro vel plaustro, ne mactes, quoniam ille etiam agricola est, & humano generi laborum socius.

Lex 12. tabul.

Feriis jurgia amovento: easq; in famulis (operibus patratis) habento. Itaque ut ita cadat in annuis anfractibus descriptum esto. Certasq; fruges, certasq; baccas sacerdotes publice libanto. Hoc certis sacrificiis atque diebus. Itemque alios addes. Ubertatem lactis fœturæq; servanto. Idque ne committi poßit ad eam rem & rationem cursus annuos sacerdotes finiunto.

Palladius.

Ferias consuetas servato.

Lex

Lex 12. tabul.

Qui malum carmen incantaverit, frugésve excantarit, coërcetor.

Deuteron. 18. cap.

Incantatores inter vos ne sint.

Columella lib. 1. cap. 8.

Aruspices sagasq́ue, quæ utraque genera vana superstitione rudes animos ad impensas, ac deinde ad flagitia impellunt, vitabit Agricola.

Ex leg. 12. tabul. Plinius lib. 18. cap. 2.

Frugem aratro quæsitam furtim noctu si paverit secuerítve pubes suspensus Cereri necator, impubes verberator noxiamq́ue duplionémve præstato.

Idem lib. 17. cap. 1.

Fuit & arborum cura priscis legibus, cautumq́ue est duodecim tabulis, ut qui injuria cecidisset alienas, lueret in singulas æris 25.

Cajus lib. 1. ad 12. leg. tabul. cap. 2. de arb. furtim cæsis.

Sciendum est eos, qui arbores & ma-

xime vites ceciderint, etiam tanquam latrones puniri.

Varro lib.2.cap.3.

Caprarum dentes inimici ſationis. Idcirco in lege locationis fundi excipi ſolet, ne colonus capra natum in fundo relinquat.

Lex 12.tabul.

Si in tuo alienum pecus paſcatur, de paſtu pecoris actio eſto.

Lex 12. tabul.

Si quadrupes pauperiem fecerit, adverſus dominum quadrupedis actio noxalis eſto.

Impp.Honorius & Theodoſius in l.8.C. Quæ res pignori obligari poſſunt vel non.

Pignorum gratia aliquid, quod ad culturam agri pertinet, auferri non convenit.

Friderici Imp.Conſtitutio, relata in Authent. Agri cultores. C.eod.tit.

Agri cultores circa rem ruſticam occupati,

cupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint in quacunque parte terrarum, ita ut nullus inveniatur tàm audax, ut personas, boves, & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorũ operam rusticam pertineat, invadere aut capere aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, & infamiæ notam ipso jure incurrat, imperiali animadversione nihilominus puniendus.

Deuteron.cap.23.

Cum veneris in agrum proximi, uvas comedere licebit, at non exportabis, & in segetem proximi, manu quidem decerpere licet, at falcem immittere non licet.

Idem Plato ferme habet 8. de legibus, quoad peregrinos, & Justinianus de legibus rusticis.

Levit.23.

Cum messem absolveris, quod remanet in agro non colliges, sed relinquas pauperi.

Pro-

Proverb.11.

Prohibenti frumentum maledicit populus, Benedictio autem super caput vendentis frumentum.

Cajus l.ult. ff.fin.reg.recitat legem Atticam Solonis, cuius hæc est sententia Latinè.

Qui sepem in confinio ponet, terminum ne excedito: qui murum, pedem relinquito, qui domum, pedes duos, qui sepulcrum foveamq́;, quantum id profundum erit, qui puteum, passum, qui oleam ficúmve, pedes novem, qui denique alias arbores plantabit, quinque pedes ab alieno loco ponito.

Ex leg.12. tabul. apud Ciceron.1. De legib.

In controversia de finibus quinque pedum usucapio nulla est.

Cajus l. ult.ff.de superfic. & idem in l.7. adeò. §.cum in suo loco. & § §. seqq.D.de acq.rer.dom.

Quicquid solo alieno implantatur, inseritur, aut inædificatur, solo cedit, juxta regulam, superficiem subjecto solo cedere.

Ex

Ex legib.12.tabul.

Eius arboris, quæ in alienum agrum impenderet, circumcidere ramos quindecim pedes altius à terra, jus esto vicino.

Cajus l.adeo quidem. §. ult. ff. de acq. rer. dom. & l.1.ff.de arb.cæde.

Si vicini arbor ita terram presserit, ut in meum fundum radices egerit, mea efficitur arbor: ratio enim non permittit, ut alterius arbor intelligatur, quàm cuius in fundum radices egerit. Et ideo prope confinium posita arbor, si etiam in vicinum fundum radices egerit, communis est.

Vlpian.cap. 1. de arbor.cædend.

Quæ arbor ex agro tuo in agrum illius impendet, si per te stat quo minus pedes quindecim à terra altius coërceas, tunc quo minus illi ita coërceat lignaq́ sibi habere liceat, vim fieri vetat prætor.

Vlp.lib.1.ff.de arb.cæd.

Quæ arbor ex ædibus tuis in ædes illius impendet, si per te stat quo minus

eam

eam adimas, tunc quo minus illi eam arborem adimere sibiq; habere liceat, vim fieri vetat prætor.

Vlp.cap.29.ad legem Aquiliam.

Si arbor in vicini fundum radices porrexit, recidere eas vicinis non licebit, agere autem licebit, non esse jus sicuti lignum protectum immissum habere.

Plinius lib.16. cap.13.

Cautum fuit lege XII.*tabul.Vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere.*

Lex 12. tabul. Vlpian. l. 1. ff. de gland. legend.

Glandem, quæ ex illius agro in tuum cadit, quo minus illi tertio quoquo die legere & auferre liceat, vim fieri vetat prætor. Glandis nomine omnes fructus, poma, pyra, nuces, continentur.

Paul.cap.23.de servit.rustic.

Via constitui vel latior octo pedum vel angustior potest, ut tamen eam latitudinem habeat, qua vehiculum ire poterit: alioqui iter erit, non via.

Lex

Lex 12. tabul.

Jußit sive permisit, si via interrupta sit, vel imminuta, ire, agere, per vicini fundum.

Id tamen civiliter intelligendum, quod fieri potest minime incommodo vicini. Balduinus in leges XII. *tabul.*

Lex 12. tabul.

Viæ latitudo in porrectum octo, in anfractum sedecim pedum esto.

L. 3. & 4. de tit.

Qui habet pascendi jus, & haustum atque ad aquam appellendi, is & iter habet.

Cicero in oratione pro Cæcinna.

Lex jubet usum & autoritatem fundi esse biennii.

Deuteron. cap. 19.

Non appræhendes terminum proximi tui, quem terminaverunt priores in hæreditate tua.

Proverb. 22.

Ne transferas terminum antiquum, quem fecerunt patres tui.

Ibidem

Ibidem cap. 23.

Ne transferas terminum antiquum, & in agrum pupillorum ne introeas. Quia redemtor illorum fortis est, ipse judicabit caussam eorum contra te.

Deuteron. cap. 27.

Maledictus qui transfert terminum proximi sui, & dicat omnis populus AMEN.

Sic Plato lib 8. de legibus. Μὴ κινείτω γῆς ὅρια, μηδεὶς λίθον ὁρίζοντα φιλίαν καὶ ἔχθραν ἔνορκον παρὰ θεῶν.

Vide ibi plura de legibus Agricolarum, quæ cum sequentibus conveniunt.

LEGES GEORGICÆ SIVE RVSTICAE IVSTINIANI IMPERATORIS.

RERVM dominia aut jure naturali, quod jus gentium vocatur, aut jure civili nãcifcimur. Omnia igitur animalia, quæ aëre, mari & terra nafcuntur, fimulatque ab aliquo capta fuerint, illius effe incipiunt. Quod enim nullius eſt, id occupanti conceditur: nifi forte res noſtra fit, quæ reverti confueverit.

Quod in alieno fundo quis fuerit venatus, capientis fit. Veruntamen Dominus fundi ingredientem fundum alienum venandi gratia prohibere poteſt, donec res ipfa effugiat. Quod verò cœperimus, noſtrum eſt: quod autem oculos noſtros effugerit, aut cuius difficilis eſt perfecutio, noſtrum effe defınit. Unde nec fera vulnerata, nifi capta fuerit, eius erit qui vulneraverit.

Apes cum alveo includimus, folum noſtræ fiunt. Favos verò fi quos effecerint, etiam ex aliena arbore recte eximimus:

mimus: nisi Dominus fundi, cum viderit nos, ingredi prohibeat. Examen quoque apum, quod ex alveo meo evolaverit, meum est, donec in conspectu meo est, nec eius persecutio difficilis est, alioquin occupantis fit.

Pavonum, columbarum, apum, cervorum, etsi ex consuetudine redire solent, fera est natura. Illa vero, quæ ex consuetudine abire & redire solent, nisi istam consuetudinem servaverint, occupantis fiunt.

Anseres nostros aut gallinas evolantes, si alius lucrandi animo detinuerit, furti pœna tenetur.

Missilium in vulgus splendoris gratia jactatorum, & avium dimissarum, occupans statim fit Dominus.

TITVLVS PRIMVS.

DE AGRICOLIS.

1. AGRICOLAM suos excolentem agros justum esse oportet, nec sulcorum fines transiliendo vicinos fundos usurpare. Si quis autem longius justo fines agri

agri sui protulerit, agriq́ue vicini partem aliquam arando interverterit, siquidem in novali id fecerit, novalis culturam deperdit. Si verò seminando longius vagatus fuerit, & sementem & culturam fructuumq́ue perceptionem irreptor agrorum amittit.

2. Si quis agricola inscio Domino alienum fundum ingressus, eum vel novarit, vel conseverit, nihil consequitor neque pro cultura, neque pro novatione; neque item fructus percipito pro semente facta: sed nec conjectũ in terram granum.

3. Si ante sationis tempus duo agricolæ inter se de agris permutandis convenerint, & altera deinde pars, pœnitentia ducta, à pacto recedere velit, si quidem granum jam sparsum fuerit, recedendi licentia non datur. Si vero satio facta non erit, resilire integrum esto. Si verò autor conventionis retractandæ non novavit, ab altero novatione perfecta, novet & ille, & facultas conventionis revocandæ ei esto.

4. Si duo agricolæ de arvis permutan-

dis convenerint, duobus vel tribus testibus præsentibus, & si ut perpetuo permutatio duret convenerint, voluntas ipsorum durato, & permutatio rata, firma ac inconcussa esto.

5. *Si duo agricolæ sive ad tempus sive in perpetuum fundos suos permutarint, & alterius fundi pars curtior, minórve alio fundo inventa fuerit, siquidem id in conventione expressum non est, is qui plus habet, minus habenti æqualem fundum præstato. Si vero id lege conventionis expressum est, nihil præstato.*

6. *Si quis agricola fundum, de quo in judicio contendit, præter voluntatem eius, qui agrum conseuit, ingressus fuerit, & circa publicam judicis autoritatem demessuerit, si quidem juris quid habet, eo excidito. Si vero temere litigavit, in duplum segetis demessæ fructum præstato.*

7. *Qui alienam sylvam inscio Domino cædit, ea culta & consita nihil ex fructibus percipito.*

8. *Si divisione facta quis alium in pasti-*

pastionibus vel locis læserit, integrum illis esto divisionem rescindere.

9. Si ambigitur inter duo loca vel de termino vel agri possessione, auditores cognitionem suam interponunto, eique qui pluribus annis possederit, jus reddunto. Si verò fines antiqui fuerint, antiqua possessio inconcussa esto.

10. Si quis à colono pauperiore quàm qui agrum conserere posset, fundo suscepto, in conventione pactus fuerit de arãdo duntaxat & parte fructuum recipienda, pacta conventa rata sunto. Si verò etiam de satione convenerint, & id pactum servator.

11. Si agricola vineæ aut agri culturа suscepta, conventione habita cum domino acceptoq; arrabone, culturam primitiis immolatis inchoarit, deinde mutato consilio culturam neglexerit, justam agri aut vineæ æstimationem dato, agrumq; vel vineam Dominus recipito.

12. Si agricola alterius agricolæ fundum vepribus ac sentibus horrentem

ingressus, coluerit, per triennium eo fruetur, deinde Domino suo eum restituet.

13. Si colonus, propter inopiam agro colendo impar, in exteris terris vagatus sit atque diffugerit, exactioni publicarum pecuniarum præpositi agri fructus percipiunto: nulla tamen eis licentia concessa vel coloni reversi mulctandi, vel cuiuscunque in ipsum quæstionis exercendæ.

14. Si quando colonus derelicto suo agro aufugerit, ii qui agrum poßident, eiusque fructus percipiunt, extra ordinaria fisco tributa singulis annis inferant, sin minus, in duplum eorum mulctantor.

15. Si eos, qui agros fœnoris caussa susceperint, ultra septennium fructus eorum percepisse patuerit, judex rationem subducito fructuum, tam temporis anterioris, quàm post septennium decursi, & dimidiam eorum omnium partem in sortem imputato.

16. Si quis, dum iter facit, jumentum invenerit vel luxatis membris, vel penitus

nitus occisum, & misericordia motus id Domino indicarit, Dominus autem indicem quid fraude fecisse suspicetur, de luxatione index jurato, de interitu vero nullus examinator.

17. Nemo alienum colonum receptato: Si quis verò receptarit, agro derelicto eum restituito: & si quid juris in ipsum receptator habeat, Eo apud judicem utatur. Si verò id facere contemserit, fisco duodecim argenti libras inferto, duas autem fundi domino: & à judice ita cogitor colonum restituere, cum omni jactura & damno & peculio eius.

18. Si quis bovem ab aliquo operis faciundi gratia acceperit, isq́ perierit, auditores cognōscant. Et si quidem in ipso opere, ad quod acceptus erat, perierit, indemnis esto accipiens: Si verò in alio, bovis æstimationem in solidum præstabit.

19. Si quis bovem vel asinum aut aliud quodvis jumentum inscio domino abduxerit, & ad negociationem profectus sit, dato duplum mercedis. Si verò

animal in via mortuum sit, duo pro uno præstato, qualecunque etiam id fuerit.

TITVLVS II.

DE PARTE FRVCTVVM SOLVENDA.

1. SI colonus partiarius, citra voluntatem domini, agro demesso manipulos eius interverterit ceu fur, ab omni fructuum perceptione excludetur.

2. Partiarii coloni pars, novem fasciculi sunto, domini qui dedit, portio unus tantum: qui contra hæc partitionem fecerit, devotus esto.

TITVLVS III.

DE PERCEPTIONE MEDIETATIS FRVCTVVM.

1. SI colonus fundo suscepto sub lege medietatis fructuum percipiendæ debito tempore eum non excoluerit, sed serius granum conjecerit, nihil ex fructibus percipito, quod mendaciis fundi dominum deluserit.

2. Si

2. Si colonus ab alio quopiam colono inope vineam sub lege medietatis colendam receperit, nec vites, ut oportet, putarit, vel vineam foderit, statumine suffulserit, scrobésve fecerit, nihil ex fructibus percipito.

3. Si quis sterili agro sub lege medietatis suscepto, ante tempus arationis pœnitentia ductus, domino agri significarit, agrum ea lege se colere non posse, idq; dominus admonitus, ad animum non revocarit, indemnis esto medietatis partiarius.

4. Si quis lege medietatis percipiendæ fundum coloni peregrè profecti colendum susceperit, & postea mutata sententia eum reliquerit, duplum fructuum percipiendorum dependito.

TITVLVS IV.

DE FVRTO.

1. Si quis agricola fodiendi tempore sarculum vel ligonem furto subtraxerit, & postea convictus fuerit, eius nomine pendito per singulos dies à furto

admisso siliquam unam aut pholas duodecim. Similiter & qui tempore vindemiarum falcem putatoriam, aut tempore messis falcem messoriam, vel tempore lignationis securim interverterit. Atque idem de similibus.

2. Si quis tintinnabulum bovis aut ovis, aut alterius cuiusvis animalis subtraxerit, fueritq; convictus, flagellator ut fur. Si verò & animal disperditum fuerit, fur tintinnabuli id quoque præstato.

3. Si pomariorum custos, in loco cui custodiendo præpositus est, furtum fecisse convictus fuerit, privatus mercede, graves sustineto plagas.

4. Si pastor mercenarius clam Domino oves mulgere, ac lac vendere deprehensus fuerit, flagris cæsus mercede excidito.

5. Deprehensus in furto stipulæ alienæ, in duplum eam restituito.

6. Si quis bovem aut asinum furtu abduxisse convictus fuerit, flagris cæsus in duplum reponito æstimationem, simúlque

múlque operæ deperditæ damnum præstato.

7. Si quis, dum bovem ex armento abigere parat, hac occasione armentum dispalarit, ut à feris dilaniaretur, luminibus privator.

8. Si qui tempore meßis alienum fundum ingrediuntur, ut fasciculos vel spicas vel legumina furentur, plagis affecti vestibus exuuntor.

9. Vineas aut hortos ingreßi, siquidem comestionis caussa, extra pœnam indemnes sunto. Si verò furari depræhendantur, plagis inflictis, vestibus spoliantor.

10. Furantes aratrum vel vomerem, vel juga, puniuntor pro numero dierum, ex quo furtum admissum est, per singulos dies pendentes pholas duodecim.

11. Alieni plaustri vel avectores vel exustores, duplam eius æstimationem pendunto.

12. Qui in horreis frumentum furari deprahensus est, prima vice post centum plagas acceptas, Domino furtum passo damnum

damnum ſarcito. Si iterum depræhenſus fuerit, poſt plagas in duplũ damnum rependito, ſi tertio furtum reiteret: luminibus privator.

13. Qui noctu ex dolio vinum aut oleum furatur, furum pœnis ſubjicietur.

TITVLVS V.

DE ARMENTARIIS.

1. Si Armentarius bovem acceptum amiſerit, nec eodem die, quo amiſſus eſt, domino indicarit, ſe bovem eousque & quidem ita vidiſſe, quid autem ei acciderit, ſe ignorare: minime indemnis eſto. Si verò indicaverit, à damno liber eſto.

2 Si armentarius mane acceptum bovem à Domino, miſcuerit reliquo armento, cõtigeritq́ eum à lupis interimi, cadaver Domino indicato, & ipſi nihil imputator.

3. Si bos armentario mane à Domino paſcendus traditus, à reliquo armento ſegregatus, in ſata vel vineas digreſſus fuerit, pauperiemq́ fecerit, pauperiem

factam

factam præſtato armentarius: non tamen mercede ſua privator.

4. *Si bos armentario ab agricola traditus perierit, in* DEI *nomine armentarius jurato, nihil fraude ſua ei accidiſſe, nec ſe de eius interitu conſcium eſſe, & à damno liber eſto.*

5. *Si armentarius mane bovem ab agricola integrum & ſanum acceperit, contigeritq́ue vel eum luxari, vel exoculari, jurato ſe nihil dolo feciſſe, & ſecurus à damno eſto.*

6. *Si armentarius, præſtito jurejurando de amiſsione, vel luxatione, vel eluſcatione bovis, de perjurio poſtea convictus fuerit per duos aut tres idoneos fideq́ue dignos teſtes, lingua mutilatus, indemnitatem bovis præſtato.*

7. *Si armentarius baculo, quem manu geſtabat, vel bovem occiderit, vel membro mutilarit, vel eluſcarit, non eſt extra noxiam, ſed damnum præſtato. Si verò lapide eum petiverit, à damno liber eſto.*

TITV-

TITVLVS VI.

DE PAVPERIE QVADRVPEDVM.

1. SI quis bovem in vinea vel agro vel alio loco pauperiem facientem invenerit, nec eum Domino reddiderit, omne datum in fructibus damnum ab eo exacturus: Sed vel occiderit, vel membro mutilarit, dato bovem pro bove, asinum pro asino, vel ovem pro ove.

2. Jumento meo prægnante in tuo loco quem depascebat invento, id abegisti ita ut abortiret: siquidem id percussisti, aut consulto vehementius egisti, lege Aquilia teneris. Qui enim alienum pecus in agro suo aliquid depascẽs invenerit, neque includere id, neque vehementius agere debet, sed ut proprium tractare: habet enim actionem contra dominum, pro recuperatione damni, quod verisimiliter accepit.

3. Si quis bovem pauperiem facientem deprehenderit, nec domino reddiderit, sed ei vel aures vel caudam amputarit, vel oculos eruerit: non hunc, sed

ſed alium loco eius ſanum ac integrum Dominus recipito.

4. Si quis porcum vel ovem vel canem in pauperie deprahenderit, reddideritq́ prima vice domino ſuo, deinde id rurſus fecerit, ac cum reſtitutione beſtiæ de pauperie illata denunciarit, tertio viventem ſi vel jaculis confixerit, vel cauda mutilarit, indemnis eſto.

5. Si bos vineam vel hortum ingreſſus, vel in vineæ foſſam vel horti ſepem inciderit, ex eoque ſit mortuus, dominus horti vel vineæ à damno immunis eſto.

6. Si quis bos aut aſinus, in vineam vel hortum irrumpere contendens, palis affixus ſit, vineæ aut horti dominus indemnis eſto.

7. Si quis post unam vel alterã pauperiei ſolutionem, quadrupedem occiderit, neque domino reddiderit, damni accepti præſtationem accepturus, quadrupedem occiſam præſtato.

8. Si quis ruſticus bovem alienum in ſua vinea pauperiem facientem invenerit, nec domino indicarit, ſed quadrupe-

drupedem insectatus eam occiderit, vel mutilarit, vel palo adegerit, præstato eius damnum in solidum.

TITVLVS VII.

DE DAMNO.

1. SI *quis demessa fundi sui parte, vicinis fundi partibus nondum demessis, pecora sua eo induxerit, quæ damnũ vicino dederint, vapulato flagris triginta, & damnum datum præstato ei qui id accepit.*

2. *Sic si quis uvis quidem suis perceptis, vicini vero adhuc pendentibus, quadrupedes in vineam induxerit, eaque vicinis damnum dederint, triginta plagis acceptis, damnum rependito ei cui id illatum est.*

3. *Qui nullo jure armenta in alieno pascit, Aquilia tenetur, hoc est, in duplũ.*

4. *Qui diminutiores frumenti aut vini mensuras habent, mensuram veterem perq; manus à majoribus traditam minime usurpantes, sed turpis lucri cupiditate*

piditate contra statuta facientes, ut scelerati, duris verberibus afficiuntor.

TITVLVS IIX.

DE CAEDIBVS ANIMALIVM.

1. Si quis in querceto ligna cædens non providerit, sed lignum delapsum bovem aut asinum vel quodcunque animal occiderit, aliud æquale præstato.

2. Si quis, cum arborem putaret, per imprudentiam ex alto securi dejecta alienum pecus occiderit, illud præstato.

3. Si quis egressus pro reductione sui bovis aut asini, dum suum sectatur, una cum ipso alias quadrupedes persequatur, nec eas cum suo coëgerit, sed eæ dispalatæ perierint, aut à lupis fuerint dilaniatæ, præstato domino eiusdem æstimationis bovem vel asinum. Si vero domino id indicarit, locumque demonstrarit, allegans se quadrupedem assequi vel tenere non potuisse, indemnis esto.

4. Si quis inventum in sylva bovem

mactarit, carnesq́ eius sustulerit, manu mutilator.

5. Si quis fructuum servandorum tempore tendiculas collocarit, inque eas canis vel porcus delapsus perierit, dominus earum extra noxiam esto.

TITVLVS IX.

DE PVGNA DVARVM QVADRVPEDVM, ET IMPRESsione & damno.

1. Si quadrupes aliam quadrupedem irritarit, concitarit, inque furorem converterit, & ex eo altera earum perierit, vel alii cuidam damnum sit datum ex hac forte commißione sua animalia amittenti, dominus provocantis quadrupedis tenetur.

2. Si duæ quadrupedes commisissent, siquidem ea periisset, quæ aggressa aliam erat, cessat actio. At si invasum perierit, dominus eius adversum dominum provocantis experitur, & aut animal, quod prius impetum fecit, noxæ deditum

tum recipit, aut aliter pro ratione damni accepti ei ſuccurritur.

3. *Si committentibus duobus canibus, alterius dominus alteri vel gladio, vel virga, vel lapide plagam inflixerit, eumque ex ea vel exoculari, vel mori, vel periclitari contigerit, noxiam domino ſarcito.*

4. *Si quis robuſtum aliquem canem in pares efferatiorem habens, eum adverſus imbecilliorē irritarit, isq́; ex hac commiſsione vel graviter lædatur, vel moriatur, indemnitatem domino præſtato, duodecim plagis mulctatus.*

5. *Si quis canem paſtoralem occiderit, idque diſsimularit, & hac occaſione feræ caulam invaſerint, poſtea convictus canem occidiſſe, jacturam gregis cum canis æſtimatione præſtato.*

6. *Qui canem paſtoralem artificio veneni corruperit, plagis centum vapulato, & duplam canis æſtimationem domino eius rependito, & ſi quid ex hac cauſſa noxiæ gregi acciderit, eam quoque omnem canicida præſtato, ut qui canem*

nem custodem sustulerit. Ut vero prædicta procedant, probetur canem fuisse talem, qui cum feris certare potuerit. Si quis vero imprudenter ac obiter, nulloq́ue veneno adhibito, eum fortè percusserit, simplicis canis æstimationem duntaxat pendito.

7. Qui alienam quadrupedem quacunque occasione corruperit, convictus indemnitatem domino præstato.

TITVLVS X.
DE ARBORIBVS.

1. Si quis arborem in loco communi satam aluerit, eaque divisione facta in alterius portionem sortito ceciderit, non quidem is dominus arboris habeto: Sed qui eam aluit, dominus eius esto. Quod si ipsius soli dominus queratur injuriam sibi fieri, præstet ipse plantatori aliam arborem, & eam, quæ in suo solo est, salvam retineto.

2. Si arbor in agri consiti parte stet, siquidem hortus vicinus est, cui arboris inumbratione nocetur, dominus ramos eius

eius putabit. At si hortus non fuerit, rami eius non præciduntor.

3. *Si quis citra publicam judicis autoritatem vitem vel aliam arborem quamcunque succiderit, eius qui cum controversiam habebat, ei manus amputantor.*

4. *Qui frugiferas alterius vites succiderit vel evulserit, damni præstatione illata, manibus mutilator.*

5. *Qui arbores & maxime vites ceciderint, tanquam latrones puniuntor. Arboris autem appellatione continetur & vitis & hedera, & arundo & salix. Quod autem nondum radices concepit ac fixit, arbor non est. Neque ea arbor videtur, cuius radices exaruerunt, licet adhuc terra contineantur. Quia ea arbor dicitur, quæ radicitus evulsa, plantari iterum potest. Sicuti & arboris appellatione radices oleæ comprehenduntur. Et si plures arborem ceciderint, singuli in solidum conveniuntor.*

6. *Illud verò nota, non solum eum te-*

neri, qui manibus propriis exciderit, sed & qui imperarit servo aut libero, in duplum condemnatur.

TITVLVS XI.
DE INCENDIO.

1. SI quis ad comburendam agri stipulam ignem immiserit, isque ulterius evagatus, vel domos, vel fructiferos agros incenderit, eius nomine non tenetur, nisi id die admodum vẽtoso fecerit.

2. Qui in alterius arundinem ignem immiserit, vel alienas arbores succiderit, cauterio manus eius signator, damniq; dati duplam æstimationem inserto.

3. Qui vineæ sepem incendit, verberibus affectus, manuq; cauteriata notatus, duplum damni rependito.

4. Qui in aream aut acervum manipulorum ignem injiciunt vindictæ hostium cupiditate, comburuntor.

5. Qui in paleæ aut fœni horreum ignem immiserit, iis manus præciduntor.

6. Qui sciens prudénsque acervum frumen-

frumenti, aut horreum vicinum ædibus in urbe incenderit, verberibus affectus, igne comburitor. Si quis verò extra urbem id fecerit, ei manus præciduntor.

TITVLVS XII.

DE SERVIS.

1. *Si quis servus bovem aut arietem, aut porcum in sylva jugularit, dominus eius ea præstabit.*

2. *Si quis servus noctu furtum facturus, ex stabulo pecora abegerit, eaque vel perierint, vel feris prædæ sint facta, ut homicida furcæ affigitor.*

3. *Si servus alicuius sæpius noctu furari, vel gregem abigere consueverit, damnum totum dominus præstabit, ut qui sciverit servũ huic vitio obnoxium: servus autem furca suspenditor.*

4. *Si quis servo, inscio eius domino, pecora pascenda commiserit, isque vel ea vendiderit, vel alio modo deteriora fecerit, & dominus & servus à damno immunes sunto.*

5. *Si domino conscio servus quæcun-*

que pecora recepta absumserit, aut alio quocunque modo perdiderit, servi dominus pecorum domino id damni præstato.

TITVLVS XIII.

DE NOVIS OPERIBVS.

1. *Si colonus in alieno sterili solo domum ædificarit, aut vineam conseverit, & aliquo temporis intervallo pòst soli dominus venerit, non licet ei domum demoliri, aut vineam extirpare: sed locum æquivalentem, ubicunque velit, recipito. Si verò is, qui in alieno ædificavit vel plantavit, locum alium præstare renuerit, tunc domino soli liberum est, vineas quidem eradicare, domum verò destruere.*

2. *Qui in alieno solo vel ædificat, vel plantat, vel serit, vel aliud quid operis facit, eius domino excedito, nec sumtus à se factos recuperato.*

3. *Qui in aliena terra plantat, cum ea & plantarum dominium amittit.*

4. *Qui, nulla judicis autoritate intervenien-*

veniente, domos aliorum destruunt, aut sepes inutiles reddunt, tanquam eorum qui minime in suo sepes vel ædificia extruxerint, manibus præcisis mutilantor.

5. Si quis in alieno solo ex sua materia domum ædificarit, qui soli dominus est, & ædificii dominus erit, propter regulam, quæ dicit: Ea, quæ solo inædificantur, solo cedere: ita ut soli domino perpetuum quoque materiæ dominium adipiscatur, nec poßit is, qui domum ædificavit, ullam de materiæ æstimatione movere actionem.

TITVLVS XIV.
DE MOLIS.

1. SI quis in pago aliquo degens, deprahenderit locum quendam Juris publici idoneum ad molam extruendam, eumq; ipse præoccuparit, deinde post molæ absolutionem agri communitas adversus molæ dominum clamitet, tanquam qui locum publicum ut proprium poßideat, solvant ei, qui de communita-

te sunt, justas operis impensas, & participes sociiq; ædificatori sunto.

2. Si divisa agri terra quis in parte, quæ sibi sortitione cessit, locum molæ ædificandæ commodum invenerit, eiusque extructionis curam susceperit, non conceditur aliis, quibus sua ex divisione pars obvenit, quicquam de hac mola conqueri.

3. Si aqua ex mola decurrens vel arva consita vel vineas devastet, damnum sarcito molæ dominus: Sin minus, molere desinito.

4. Si domini agrorum, qui sationales sunt, nolint per eos defluere aquam, eius arcendæ potestatem habento.

TITVLVS XV.

DE VI.

1. QVI per vim alterius fundum ingreditur, etsi tam ex propria ipsius factione quàm adversaria quis occisus fuerit, tamẽ ut homicida capite plectitor.

2. Si quis agrum, aut quamvis aliam rem ab alio possessam, ad se pertinere existi-

existimaverit, judicem adito. Ac si alium de vi accusans, rem suam esse non probaverit, meritas pœnas dato. Si vero judiciali cognitione spreta violenter eam invaserit, hactenus quidem possessione excidito: condemnator autem & de vi propriis rebus privatus.

LEGES VILLICÆ.

Romæ extra Flamineam in Vinea Iulii III.

DEO ET LOCI DOMINIS VOLENTIBVS.

HOC *in suburbano omnium, si non quot in orbis, at quot in urbis sunt ambitu pulcerrimo, ad honestam potiss. voluptatem facto, honeste voluptuarier cunctis fas honestis esto. Sed ne fortè quis gratis ingratus siet, jussa hæcce ante omnia omnes capessunto.*

Quò vis quisque ambulato, ubi vis quiescunto, verum hoc citra somnum: circa septa illud.

Passim quidlibet lustranto: ast nehilum

hilum quidem usquam attingunto, qui ſecus faxint, quidquámve clepſerint aut rapſerint, non tam ut honeſti moribus, ſed ut furtis onuſti in crucem peſſumam arcentor.

Ollis verò, qui florum, frondium, pomorum, olerum aliquid petierint, villici pro anni tempore, pro rerum copia & inopia, proque merito cuiusque largiuntor.

Aquam hanc, quod virgo eſt, ne temeranto: ſitimq́ fiſtulis non flumine, poculis, nō oſculo aut volis extinguunto.

Piſcium luſu oblectantor, cantu avium mulcentor, at ne quem interturbent, interim cavento.

Signa, ſtatuas, lapides, picturas, & cætera totius operis miracula, quamdiu lubet, obtuentor, dum ne nimio ſtupore in ea vortantor.

Si cui quid tamèn haud ita mirum videbitur, eorū cauſſa quæ nemo mirari ſat quivit, æquo potius ſilentio, quàm ſermonibus iniquis præterito.

Dehinc proxumo in templo DEO *gratias*

tias agunto, vitamq́ue & salutem Julio III. Pont. Max. Balduino eius fratri, & eorum familiæ universæ plurimam & æviternam precantor. Huic autem suburbano speciem atque amplitudinem pulchriorem indies majoremq́ue, ac in eo quicquid inest, felix faustumq́ue perpetuum optanto.

Hisce actis valento, & salvi abeunto.

LEGES VILLICÆ SIVE GENIALES, PROPE BONONIAM IN AMOENISSIMO prædio, dicto Casaltula, Foribus inscriptæ.

HANC *villulam atquè hunc agellum qui animi aut valetudinis caussa*
Inviserint, ne voluptas valetudinem, corporísve curatio voluptatem
Corrumpat, neve locus qua sacer est violetur,
Aut qua cultus est deseratur, hasce observanto leges.

DEVM *opt. max. proxima in æde primum venerantor.*

Quid-

Quidvis postea lustranto, se ut vis exercento, ubivis quiescunto.

Sed hoc citra languorem, cis sudorem illud.

Servorum greges importunorum non modo à pomæriis,

Sed procul ab utroque pomario interea excluduntor.

Si quos tamen ministerii caussa voluerint, paucos & modestos introducunto.

Qui nec hilum attingunto inconsulto villico.

Eis abeuntibus pro anni tempore, pro rerum copia & inopia, pro cuiusque persona, flores, frondes, ramusculos, poma, olera, viritim villicus distribuito.

Quos ruris dominus ad prandium cœnámve invitarit, curæ, mærores, tristiciæ in urbem remittuntor, voluptates honestæ, jocus, hilaritas remanento.

Mensæ eleganter sine luxu ac pompa aprico opacóve loco pro anni tempore parantor.

Dapes solito lautius ac copiosius, sed ad

ad vitam vivendam, non ad mortem maturandam apparantor.

Pocula, quæ sitim pellant, non quæ hospitem obruant, potantor.

Interim avium concentu & aquarum murmure se oblectanto.

Iis silentibus jopæ, amphiones, Orphei, loquaces compescunto, aures mulcento.

Remotis mensis atque arbitris, suos cuique convivarum manes paulo liberius pasci, seni, juveni, faceto vel ad ineptias usque fas esto.

Si qua licentius poti dixerint, fecerint, ea in urbe aliis narrare, aut omnino in memoria habere fas non esto.

Scorta, scurræ, parasiti, præstigiatores, arioli, ac eiusmodi impurum & profanum genus procul arcentor.

Aleis, latrunculis, scrupulis, talis si qui se oblectare maluerint, nemini tunc vitio id dator, modo fiat modice, ne forte jacturæ dolor in gaudii, cui hic locus à majoribus dicatus est, sedes mœrorem induxerit.

Hisce

Hisce actis in eodem sacello DEO *item opt. max. gratias agunto.*

In urbem læti ludibundíque abeunto.

Ibidem.

Gaudentum locus hic, procul hinc discedite tristes.

LIPSIANI HORTI LEGES.

In ipso aditu sub persona BIFRONTIS IANI. B. F.

Quisquis es, STA, LEGE, PARE,
JANVS *ad hoc limen sic* EDICO.

HORTO *&* HERO *fruendi tibi jus esto.*

Sed illo ad ASPECTVM, *isto ad* SERMONEM.

Nisi OCVLIS, *quicquid heic satum aut natum, ne* LIBATO.

TIRO *esto, manum apud te habeto.*

Si effers ad TACTVM *aut ad* RAPTVM, *Verbo dicam, te efferto.*

Sed ne HERO *usquequaque* FRVITOR.

Ante SEXTAM *vespertinã ne* ADITO:

Post

Post SEPTIMAM *ne M*ANETO.
Horæ aliæ, ad alias illi curas,
Heic cogitat, heic pangit:
*Stilus hic est, Abi M*VSCA.
Quid si & CAENA? *abi M*VSCA.

S ERMONES *etiam ne exlêges.*
JOCARI *licet.*
NARRARE *licet.*
ROGARE *licet.*
*Sed nihil S*ERIVM.
GRATIARVM *hic locus est.*

*Si quid A*MOENIVS *tamen in S*TV-
*Inter A*MBVLANDVM (DIIS
Dissere, doce, disce.
*Et M*VSARVM *hic locus est.*

*Tu qui S*ERIOSVS
*Tu qui R*IXOSVS
EXESTE,
CLVSIVS *ego sum vobis.*

CANIS *præter unam* EMANETO
HECVBA, *præter unam*, EMANETO.

Habes? hoc etiam:
QVOQVÒ TE AGIS, TE VIDEO.

LEGES HORTO PATAVINO inſcriptæ.

I. PORTAM *hanc* DECVMANAM *ne pulſato ante diem S. Marci Euangeliſtæ, ante horam* XXII.

II. *Per* DECVMANAM *ingreſſus, extra* DECVMANAM *ne declinato.*

III. *In* VIRIDARIO *ſcapum ne confringito, neve florem decerpito, ne ſemen fructúmve ſuſtollito, radicem ne effodito.*

IV. *Stirpem puſillam, ſuccreſcentemq́; ne attrectato, neve areolam conculcato, transilitóve.*

V. VIRIDARII *loca injuria non afficiuntor.*

VI. *Nihil invito* PRAEFECTO *attentato.*

VII. *Qui ſecus faxit, ære, carcere, exilio multator.*

PROVERBIA
RVSTICA:
QVAMVIS IN SENTENTIIS QVOQVE NONNVLLA FVErint exposita.

Apud Suidam ex Simonide.

Ἀεὶ γεωργὸς ἐς νέωτα πλούσιος. *De iis dicitur, qui spe ducti semper sperabant meliora secutura.*

Semper Agricola in annum novum dives. Unde poëta:

Spes alit agricolas.

Syrac. cap. 40.

Χάριν καὶ κάλλος ἐπιθυμήσει ὀφθαλμός, καὶ ὑπὲρ ἀμφότερα χλόην σπόρου.

Gratiam & formositatem concupiscet oculus, & ultra utraque herba satorem.

Syracid. cap. 27.

Γεώργιον ξύλου ἐκφαίνει ὁ καρπὸς αὐτοῦ,

 οὕτως

οὕτως λογισμὸς ἐνθυμήματος ἐν καρδίᾳ ἀνθρώπου. *Agriculturæ operam demonstrat fructus ligni, & similis est cogitatio considerationis in corde hominis.*

Theophrast. de hist. plantar. lib. 8.

Annus producit segetem, non ager. Veruntamen non parum refert, quæ sit regionum ratio. ὁ ἢ ἔτος φέρει, οὐχὶ ἄρουρα. Μέγα δὲ καὶ αἱ χῶραι διαφέρουσιν.

Proverb. vulg.

Citò nata citò pereunt. Sic Plaut. in Pseud.

Quasi solstitialis herba paulisper fui,
Repente exortus sum, repente occidi.
Vide in meis Emble. de plant. num. 45.

Virgil.

Solum à sole. Vide Emblema meum in centuria prima num. 29.

Non omnis fert omnia Tellus.

Columella.

Serere ne dubites.

Sic Virgil.

Et dubitamus adhuc serere, atque impendere curam?

Suidas.

Suidas.

Ἀγροῦ πηγή. *Agri fons. Ab aßidua colonorum in agris vigilantia.*

Plutarch.

Τῇ χειρὶ δεῖ σπείρειν, ἀλλὰ μὴ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ.

Manu ſerendum, non tota corbe.

Gregor. Nazianz.

Ver unicum inter anni partes, unicus inter aſtra Sol.

Ἓν ἔαρ ἐν ὥραις, εἷς ὁ ἥλιος ἐν ἀστράσιν.

Fructibus non ſtadiis certandum. Καρποῖς οὐ σταδίοις ἐρίζειν. *Dicitur de loco exili, ſed fertili. Sicuti illud carmen, Virgilio aſcriptum in Moreto:*

Exiguus ſpacio, variis ſed fertilis herbis.

Πρὸς τὸν σωρὸν ἀμᾶσθαι. *Ad acervum metere.*

Columella.

Imbecillior ager quàm agricola eſſe debet.

Cicero.

Ut ſementem facies ita & metes.

Nazianzen. in ὁμιλίᾳ de Natali Christi.

Πονηρῶν σπερμάτων πονηρὰ τὰ γεώργια. *Malorum seminum mala seges.*

Item alterum proverbium: Non metentis, sed serentis.

Sic idem Gregor. Nazianz. in orat. contra Julianum II. οὐ τοῦ ἀμήσαντος ὁ στάχυς, ἀλλὰ τοῦ σπείροντος. *Et S. Paulus ad Galat. cap. 6. figuratè transtulit ad Eleemosynas. Quicquid seminaverit homo, hoc & metet. Vide Emblem. centuriam num. 78.*

Hesychius.

In agrum servus. εἰς ἄγρον μάνης. *id est, Rusticum opus verna exerceat.*

Erasmus in Adagiis.

Semper superioris anni proventus melior. ἀεὶ τὰ πέρυσι βελτίω. *De illis dicitur, quibus semper præsentia displicent.*

Idem.

Rosam, quæ præteriit, ne quæras iterũ.

Ne contra bovem optes, id est, ne optæ ut citra laborem proveniat seges.

Horat.

Horat.

Neglectis urenda filix innascitur agris.

Hesiod.

Οὐδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη. *Ne bos intereat, vicinus si improbus absit. Vide Columellam lib. 1. & Erasmum in Adagiis.*

Boni pastoris est tondere pecus non deglubere. Sic Alexander Magnus illis respondit, qui suadebant ipsi, ut nimia vectigalia imponeret: καὶ κηπωρὸν μισῶ τὸν ἐκριζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα. *Hortulanum odi, qui radicitus excindit olera.*

Bos alienus subinde foras prospectat. Βοῦς ἀλλότριος τὰ πολλὰ ἔξω βλέπει.

Aristotel. 7. Moral. ad Eudemum, ex Euripide.

Terra amat imbrem. ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖα. *Ita quoque Catullus. Firmat Sol, educat imber.*

Suidas.

Vua opposita uvæ maturescit. Βότρυς πρὸς

πρὸς βότρυν πεπαίνεται. De illis qui se alijs exæquare contendunt.

Sic Iuvenalis.

Vvaque conspecta livorem ducit ab uva.

Plutarch.

Μέλας γὰρ ἀντῆς ἐ πεπαίνεται βότρυς, *id est,* ἀκτῖσιν. *Neque enim his niger maturus efficitur botrus. De illis qui ob virium defectum non efficiunt quod cupiunt. Erasm. in Adag.*

Neque mel, neque apes. Μήτε μέλι, μήτε μελίσσας. *Quod explicatur Mimi sententia: Feras quod lædit, ut, quod prodest, perferas.*

Seneca lib. Epistolarum 11.

Et post malam segetem serendum est.

ITALI-

ITALICA QVÆDAM PROVERBIA ELEGANTISSIMA.

Tarellus, Scriptor Italicus, fol. 13.

Ch'il ſuo campo ara inanzi la vernata, avanza di riccolto la brigata.

Qui agrum ſuum arat ante vernum tempus, copioſa meſſe familiam ditat.

Idem autor fol. 15.

La ſegala nella polverina, & il formento nella pantarina.

Plutarch. in quæſt. Naturalib.

Tritico lutum, hordeo pulverem conſerite.

Auguſtinus Gallus in ſuis Dialog.

Maggio hortulano, aſſai paglia, & poco grano.

Majus hortulanus multum præbet paleæ, at parum grani.

Idem.

Il gelo di Gennaro, il mal tempo di Febraro,

I venti di Marzo, le dolci acque d'Aprile,

Le rugiade di Maggio, il bel mietere di Giugno,
Il buon battere di Luglio, & le tre acque d' Agosto per bona stagione,
Vagliano assai piu che'l carro & gli buoi d'oro del savio Salomone.

Frigus Januarii, Asperum tempus Februarii,
Venti Martii, Aqua dulcis Aprilis,
Ros Maii, Bona messis Junii,
Tritura egregia Julii, Tres pluviæ tempestivæ Augusti,
Longe plus valent quàm currus & boves inaurati sapientis Salomonis.

Hoc proverbium tamen magis Italiæ convenit quàm Germaniæ: ubi serius nonnulla contingunt.

Idem.

Meglio e vendere & pentirsene, che tenere & poi disperarsene. (Proverbium aureis literis scribendum, propter Dardanarios istos avarissimos, qui jam ubique locorum & gentium plurimi reperiuntur.) Satius est vendere & pœni-

pœnitere, quàm retinere ac postea desperare.

Proverb. aliud.

Tristo e quel podere ch'il suo padron non vede.

Malus fundus est, qui suum herum non videt.

Convenit cum Columellæ dicto: Procul ab agro suo dißitus, jacturæ suæ vicinus est.

Col tempo & la paglia si maturano le nespole.

Cum tempore & palea matura fiunt mespila.

Indicat proverbium, nihil esse præcipitandum, neque naturæ actiones cogendas, ante tempus.

Germanicum antiquum proverbium.

Der Mertz gantz. Der April im schwantz.
Der Majo neu. Sein alle nicht treu.

Id est,

In toto Martio. In Aprilis fine.
In Maii initio. Nihil est fidi.

PICTV-

PICTVRA HIEROGLYPHICA, EX VETVSTO MARMORE DESVMTA, BONI Agricolæ munus exprimens: Breviter explicata à Ioachimo Ioach. F. Camerario Medico Norimberg.

EDITA est inter alia antiquitatis monumenta & μονοχρώματα elegantißima, quæ formis æneis à solerte homine Antonio Lafrerio Sequano Romæ ante aliquot annos sunt impressa, pictura quoque Hieroglyphica admodum ingeniosa, ex vetusta tabula marmorea desumta, quæ asservatur Romæ in ædibus Octaviani Zeni, prope Theatrum Pompeii & Campum Floræ. Hæc cum de Re rustica egregia in se præcepta contineat, & Romanus typus nimis brevem illius rei interpretationem præ se ferat, ac præterea pictura illa raro apud nos reperiatur, putavi me operæ precium facturum, si non solum istius delinea-

delineationem alteram hanc proponerem, sed aliquam paulò ampliorem interpretationem quoq; adderem. Quemadmodum vero Hebræi arcanas suas sententias, & sacrosanctæ Religionis interpretationes mysticas, non literarum monumentis sine omni discrimine omnibus manifestare voluerunt, sed potius per certam & ordine continuato propagationem, ac vivam vocem parentes filiis, ac hi suis posteris per manus tradere ac communicare studuerunt: unde etiam CABALAM, id est, depositum, atque hæreditariam, ut ita dicam, acceptationem vocarunt: quam D. Chrysostomus in comment. primæ Epistolæ S. Pauli ad Corinthios ἄγραφα quoque ab ipsis dicta fuisse commemorat: ita hanc consuetudinem imitantes finitimi populi, & potißimum Ægyptii & Indi, longo tempore, præsertim in iis rebus, quæ ad medicamentorũ facultates spectant, eandem observarunt. Veruntamen cum eorum sacerdotes postea deprehenderent, hunc modum instituendi & docẽdi, ob vitam nostram

nostram brevem, caducam & fluxam, nimis fore incertum & dubium, pauloq́; pòst plane forsitan interiturũ, alium stabiliorem & faciliorem excogitare cœperunt, notis scilicet quibusdam & figuris, quæ tamen satis obscuræ essent, & vix sine autorum indicatione ab aliis intelligerentur, sacras suas & arcanas hac ratione disciplinas describentes. Et hunc morem adhuc apud Chinenses, extremæ Asiæ latiß. populos (quos Sinas esse apud Ptolemeum docti existimãt, alii ad Seres referunt) vigere, testantur recentiores rerum Indicarum scriptores. Unde à Græcis ἱερογλύφικα *dicta fuere, id est, monumenta quædam sacra, non usitatis literarum characteribus expressa, sed per depictas rerum & animalium figuras aliquid singulare significantia. Sic enim de illis Lucianus in Hermotimo:* Τί γὰρ εἰ μηδὲ γράμματα γράφοιμεν ἐπὶ τῶν κλήρων, ἀλλά τινα σημεῖα καὶ χαρακτῆρας; οἷα πολλὰ Αἰγύπτιοι γράφουσιν ἀντὶ τῶν γραμμάτων, κυνοκεφάλους τινὰς ὄντας καὶ λεοντοκεφάλους ἀνθρώπους.

Et

Et extat de his libellus Horapollinis, nuper à doctißimo viro Davide Hoëschelio Græcè & Latinè Augustæ Vindelicorum emendatiß. rursum editus. Fuerunt autem proculdubio omnia ita ingeniose excogitata, & secretioris sapientiæ plena illa Hieroglyphica, continentia in se amplam de variis rebus doctrinam, ut ex aliis quàm peritißimis viris Ægyptiis, qui sacris ferè omnes initiati fuere, veram sententiam, & interpretationem plenam haurire ac consequi difficile fuerit. Quam etiam ob caussam olim doctißimi viri in Ægyptum sese contulerunt, inter quos, ut Diodorus Siculus perhibet, inprimis fuerunt, Orpheus, Musæus, Melampus, Dædalus, Homerus, Lycurgus, Solon, Pythagoras, Plato, Eudoxus, Democrates, Euripides, & plures alii. Hæc eadem ἱερογλυφικὰ, nimirum γράμματα (ut eruditè idem Hoëschelius ad Horapollinem quoque annotavit) αἰγυπτιακὰ vocat. Diodorus Siculus lib. 1. αἰθιοπικὰ καὶ ἱερὰ, lib. 3. opponens illa τοῖς δημώδεσι, quæ δημοτικὰ

Hero-

Herodoto Euterpe. Plinius lib.36. cap.8. ait. Etenim ſculpturæ illæ effigiéſque, quas videmus, Ægyptiæ ſunt literæ. Philo lib.1. de vita Moſis, vocat τὴν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν. Clemens Alexandr. Stromat.1. & 5. μυστικὴν καὶ τὴν αἰγυπτίων θεολογίαν. Ignorabiles litteras nominat Apuleius lib.2 Metamorphoſ. Meminit etiam eorum Plutarchus, & pluribus in locis Cornelius Tacitus lib. 2. Annali. Ammianus Marcellinus lib.16. Lucanus lib. 3 magicas linguas vocat. Quamvis verò hac quoque in parte vetuſtatis proverbium iſtud verum eſſe conſtet, Bene qui conjiciet, vatem hunc perhibebo optimum: atque ideo eruditis conjecturis quibuſdam inprimis opus ſit, tamen nonnulla de noſtris quoque cogitationibus addentes, & huc aſſumentes, quæ ab aliis doctis viris ſunt tradita, agricolam noſtrum breviter quidem & ſimplici ſtilo, ut colonum ruri in pulvere & labore verſantem, non prolixe atque ornate, quemadmodum Cicero oratorem in luce ac foro & conſpectu hominum

num apparentem, describere conabimur.

Primum itaque nobis offertur pileatus & ocreatus, habituq; solutiore & viliore discinctus, qualis sane ad æstus solis, imbriumq; injurias, atque alias eiusmodi rusticas molestias sub dio perferendas conveniens esse solet. Ipse vero, facie juvenili, vultu alacri, humeris latis, lacertis torosis, corpore denique robusto (quæ omnia in agricola requiruntur) præditus, uno pede TAVRVM sive BOVEM insistendo & comprimendo conficere conatur, id est, Terram ipsam, suæ industria suisq; laboribus potissimum destinatam strenue exercere, & domando sibi quasi obsequentem reddere nititur. Voluerunt autem Ægyptii Hieroglyphice (ut Macrobius expresse tradit) per tauri figuram significare terram, propterea quod animal hoc ad rem rusticam inprimis aptum, atque etiam necessariũ esse constet: idq; etiam sacræ literæ testantur. nam boves pingues in somnio Josephi oblati terræ fertilitatem, maci-

lenti vero ſterilitatem portendebant. Præterea ex Romanorum nummis antiquis idem quoque colligitur, in quibus nihil illis uſitatius, ſi vel terræ fœcunditatem, & ubertatem, vel rei frumentariæ copiam, aut coloniarum ac municipiorum deductiones, aut agrorum deſignationes & diviſiones indicare volebant. Ælianus quoque lib. 11. variæ hiſtoriæ cap. 53. hoc animal πάγχρηστον καὶ ἀνθρώποις λυσιτελέστατον εἰς γεωργίας κοινωνίαν, id eſt, maximi uſus & hominibus utiliſſimum eſſe ad agriculturæ exercitationem, dicit. Sic Varro lib. 2. cap. 5. vocat ſocium hominum in opere ruſtico, & Cereris miniſtrum. Aitq; ab eo antiquos ita abſtineri voluiſſe, ut capite ſanxerint, ſi quis talem occidiſſet.

Huius coloni manu ſiniſtra os bovis compræhenditur: dextera verò GLADIOLVM ſive cultrum in eius corpus magna vi adigit: qua re conatus ruſticos, & in colendo, & tractando ſolo, tanquam ſubjecto proprio, agricolarum labores aſſiduos deſignare voluerunt.

Unde

Unde etiam Ovidius eleganter cecinit,

Fertilis, assiduo si non renovetur aratro,
Nil nisi cũ spinis gramen habebit ager.

Et Horatius inquit:

Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus.

Ex sauciato vero corpore quasi CRVOR *emanat, id est, ex terra diligenter subacta ac sæpius proscissa, ac quasi vulnerata crebra subactione & aratione, fructus uberes & ad sustentandam vitam necessarii enascuntur. Qui intra corpus assumti, si nutrimentum cõveniens præbere nobis debent, prius in sanguinem quoque & succum convertendi sunt.*

Post ipsum SPICAE *duplicatæ apponuntur: quibus admonemur, frugum convenientem copiam, & commeatum necessarium diligenti colono semper in promtu esse debere, ne (quod dicit breviter & eleganter M. Varro) sumtus fructum superet. Fuere olim quoque spicæ symbolum Ædilium, qui rei frumentariæ Romæ præesse solebant, & Cornucopiæ, Cereris, Annonæ, proventus boni,*

ubertatis, regionis fertilis, pacis denique notis in antiquis nummis adduntur. Spicam vero à spe deduci, idem Varro tradit lib. 1. de Re rustica.

Cum vero omnium fructuum, quos terra nobis suppeditat, atque agriculturæ beneficio consequimur, proventu lucis tenebrarumque alternis vicibus creentur, & producantur, atque denique colligantur, Eam ob caussam ante Colonum ARBOR DIVRNA *adhuc arida, & sterilis, una cum capite bovis & face ardente ponitur, quibus omnibus, incrementi diurni atque uniuscuiusque diei diligentem inprimis esse habendam rationem, indicatur. Cætera nonnihil sunt, ut verum fatear, obscuriora. Ex adverso* ARBOR NOCTVRNA *pomis plena & virescens apparet, cui additur Scorpius, quibus generatio & procreatio rerum quasi insensibilis, & inprimis per amica silentia noctis, ut Poëta inquit, serpens, & laboris diurni opera prius adaucta ostenditur. Solebant autem Chaldæi Astrologi secundum suam superstitiosam*

artem,

artem, partes generationi destinatas in homine, Scorpioni attribuere, & nescio quid præterea de illorum fœcunditate, qui sub illo sydere in lucem editi essent, commentari.

Supra etiam Colonum nostrum CORVVS Apollini sacer volitat, illiusq; cervicib. quasi imminens, eum suo crocitu & clamore ad assiduitatem & perseverantiam adhortari videtur, è cuius clamoribus indicia impendentis tempestatis deprahendi autor est Plutarchus in ὑγιεινοῖς.

At cum in hoc nostro rustico negocio ante omnia fides & amor ad mutuas tradendas operas requiratur, ideo bovi canem assilientem & quasi comitem fidum ipsi conjungentem addidere. Hoc enim animal fide & amore prope incredibili nō solum vivos dominos colere, & observare, sed etiam jam mortuos prosequi certum est: ut etiam sæpius cum illis mori, vel paulò pòst se quoque conficere non dubitarit. Cuius rei tam veterum quàm recentium historiæ pluri-

mæ in promtu sunt: & potiss. Plutarchus in libello de Animantum terrestrium & aquaticorum comparatione rara exempla recenset: sicuti quoque Ælianus de varia historia passim, ac inprimis lib. 1. cap. 10. de Animal. & Plinius lib. 8. capite 40. Solinus cap. 20. Quæ pleraque & alia multa in suis Meditationibus historicis meus frater studiosè collegit, eaq; omnia huc transferre nimis lõgum foret. Rectè itaque Micyllus, poëta nostri sæculi non postremus, quoddam suum carmen ludicrum ita & orditur, & finit,

Inter quadrupedes Canis fidelis.
Inter quadrupedes Canis voluptas.
Inter quadrupedes Canis patronum
Cognoscit, veneratur, & tuetur.

Hinc quoque Plato in Phædone per canem tanquam fidei notam jurat. Præterea Romani in suis nummis (qui profectò plus doctrinæ semper in recessu habent, quàm prima fronte promittunt) signum fidei esse voluerunt, quemadmodum apparet in antiquo nummo argenteo quodam, ubi C. Mamilio limitum ponen-

ponendorum præfecto aßiliens Canis adjungitur. Huc quoque referri possunt, quæ de eorum admiranda sagacitate plurimi autores scripserunt: hanc enim quoque virtutem in agricola plurimum requiri notißimum est.

Sequitur postea LEO, fortitudinem insuper & robur quoddam hic requiri innuens. Itaque Cicero dicit: Vim Leoni, & fraudem vulpeculæ esse peculiarem. In antiquis vero nummis Magnæ Deæ olim (quæ eadem quoque Cybele & Tellus ipsa, quasi omnium mater habebatur) Currum leones trahunt: quod Lucretius etiam testatur,

Hanc veteres Graiûm docti cecinere poëtę
Sedibus in curru bijugis agitare Leones.

At recte Columella initio libri primi de Re rustica tradit, non solum diligentiam, fidem ac robur, sed etiam prudentiam, solertiam ac providentiam, ad Agriculturam exercendam plurimum requiri, quapropter hic etiam Cani ac Leoni SERPENS additur, cuius allegorica explicatio in sacris literis quoque

 habe-

habetur, cum jubet CHRISTVS *ſuos diſcipulos eſſe prudentes, ſicuti ſunt ſerpentes. Præterea antiquitas olim prophana Æſculapio* μυθολογικῶς *Medicorum Deo eundem aßignavit & conſecravit. Cuius rei apud alios autores aliæ afferuntur rationes, omnes tamen in eo conſentiunt, per ſerpentem notari vigilantiam, induſtriam, & prudentiam ſingularem in rebus curandis & expediendis. De quo plura legi poterunt apud Cornutum Grammaticum.*

Jam infra Bovem SCORPIVS AC CANCER *collocantur, quibus ambobus tam creationem quàm generationem omnium ex terra naſcentium ſignificare voluerunt. De ſcorpio prius aliquid eſt dictum, & nunc quoq; pauca addamus: ac referamus aliquid de ipſius prolifica vi & generatione, tanquam miraculum quoddam Naturæ. Si enim glebæ ſumantur ex ruderum illorum terra, in quibus ſcorpiones frequenter, ut ita dicam, ſtabulari ſolent, eæq; collocatæ inter duos lateres coctos, & tempore ſuo tepida*

tepida aqua irrigatos, æstivis caloribus sub dio exponātur, spacio paucorum dierum scorpiones inde oriri certum est, atque experientia confirmatum: quapropter etiam hoc nomine merito generationis Symbolum esse possunt. Aliud quippiam, non minus quàm hoc, de quo diximus, admiratione dignum, ex Ovidio lib. 15. Metamorph. desumtum est. Ubi ex Cancro demtis brachiis terraq́ue obruto Scorpium enasci scribit:

Concava littoreo si demas brachia cancro,
Cætera supponas terræ, de parte sepulta
Scorpius exibit, caudaq; minabitur unca.

CANCER *verò ortum sive vitæ humanæ propagationē Platonicis philosophis denotare solebat. De quo Macrobius in Commentariis ad somnium Scipionis capite 12. ita scribit: Duo Tropica signa Capricornus & Cancer feruntur. Has solis portas physici vocarunt, quia in utraque obviante solstitio, ulterius solis inhibetur accessio, & fit ei regressus ad Zonæ viam, cuius terminos nunquam relinquit. Per has portas animæ de cæ-*

lo in terras meare, & de terris in cœlum remeare creduntur. Ideo hominum una, altera deorum vocatur. Hominum cancer, quia per hunc in inferiora descensus est, Capricornus deorum, quia per illum animæ in propriæ immortalitatis sedem, & in deorum numerum revertuntur. Hæc ille.

Supra hæc omnia à nobis jam commemorata SOL *oriens radiis undique fulgens apparet: qui autor est terrestris fœcunditatis, quorum vi abdita in terræ visceribus semina foventur atque excitantur: quamobrem quoque Horatius ipsum Almum vocat, quòd eius lumine & calore vivifico supra universam terram diffuso omnia alantur & foveantur: sitq; hic ad generationem rerum singularum necessarius. Cicero verò moderatorem & ducem temporis nominat. Et alio in loco ait: Eum sua luce cuncta lustrare atque complere. Vehitur autem quaternis equis, quibus celeritas motus exprimitur: quorum nomina etiam, ortum eius & igneam ac flammeam*

meam naturam indicantia, apud Ovidium leguntur:

Interea volucres Pyroeis, Eous & Aethon
Solis Equi, quartusque Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent, pedibusque repagula pulsant.

Prope solem forma muliebri fasciis involuta NATVRA *assistit, cuius occulta & abdita vi omnium rerum primordia, Solis lumine ac efficacitate, & terræ diligenti cultura, producuntur atque conservantur, ideo ingeniose profecto solem & naturam antiqui isti philosophi conjunxerunt. Tres præterea* LAMPADES *prope collocatæ sunt, tria solis tempora indicantes, ortum nimirum, meridiem & occasum, quæ tanquam certi indices, & laborum atque operarum rusticarum notæ convenientes in omni diurno negocio, ceu faces quædam prælucentes, præferri debent, quarum observatio plurimum necessaria esse solet.*

Ex altera deinde parte LVNA *bigis insidens quasi ἀμφίκυρτος, equis nonnihil defatigatis & jam jam procumbentibus*

tibus vecta sese occultare velle videtur. Noctu enim humor syderis huius reficit & humectat, quod sæpe nimius calor solis interdiu languefecit, quod Plutarchus pluribus in libello de facie lunæ probare studet. Faces autem quatuor juxta ipsam positæ, quatuor eius φάσεις sive σχήματα repræsentant, Novæ scilicet, crescentis, plenæ, & decrescentis lunæ: quæ omnia quàm diligenter à rei rusticæ studiosis observari, & propemodum ad unguem præsciri necesse sit, nemo est qui non intelligat. Rursum autem & huic naturæ simulacrum adjungitur muliebre, idque alatum, Lunæ celerem cursum consequens, atque insuper gyris serpentum circumvolutum, hastæq; innitens, quasi leges quasdam sua naturali prudentia & rediviva procreatione omnibus rebus nascentibus præscribens.

His omnibus ad hunc modum breviter & tanquam ἐν ἐπιτομῇ jam expositis apparet, quàm ingeniose & φιλολογικῶς ostendere voluerit docta antiquitas, Colonum peritum non solum oportere duo-

re duorum Luminarium cœlestium rationem diligentem habere, sed omni tempore sedulo hoc agere, ut singula εὐκαίρως *fiant: atque inprimis diei ac noctis partes recte distribuere ac observare studeat, quod innuitur quoque postremo loco duabus illis facibus ad latera agricolæ collocatis, quarum una erecta & ardens diurni laboris est nuncia, altera vero, quasi sese occultans & inversa, noctis tenebras adesse indicat, & ad quietem jam defessum agricolam hortatur.*

Atque hanc succinctam huius Hieroglyphicæ picturæ explicationem hoc loco sufficere, ac lectori rerum naturalium studioso gratam acceptamque fore arbitramur, quam eandem quasi ἐν ἀνακεφαλαιώσει, *secundum Romanæ picturæ designationem & literarum notas insuper in fronte apponere visum fuit.*

EPISTO-

EPISTOLA

ALBERTI LOLLII AD HERCVLEM PERINATVM, ENcomium & utilitates Rei rusticæ eleganter & copiose tractans: Ex Italica in Latinam linguam conversa, à Ioachimo Ioach. F. Camerario.

S. D.

INTELLEXI ex literis tuis, quas XVI. die superioris mensis ad me dedisti, multos ex amicis nostris non parum admirari, quare majorem vitæ meæ partem potiss. ruri & in villa consumere cupiam, cum tamen in urbe commodus admodum, & honorificus locus vivendi mihi sit relictus, existimantes nimirum, viro nobili, & liberaliter ac ingenue educato (qualem me esse judicant) parũ cõvenire, ita à societate hominum remotum, in agris solum versari, idque vel continuo, vel

saltem

ſaltem potiore anni tempore. Nam villæ (inquiunt iſti) & rura propter beſtias, urbes verò hominum cauſſa inſtitutæ ſunt. Quæ ſane eos & his ſimilia plura cum in me ſpargere dicas, quantum ego quidem conjicere poſſum, aut invidia quadam cæca erga me impulſi, idque tamen ſine omni quidem cauſſa, aut propter exiguam harum rerum cognitionem & uſum potius, quàm vero judicio, aut benevolentia aliqua præditi, ut utilitati aut honori meo conſulant, talia in medium proferre conſueverunt. Quibus tamen reſponderi poteſt, illos certe, ſi quidem legere & diligenter evolvere veterum hiſtorias ſtuduiſſent, facile intellecturos eſſe, ſapientes & nunquam ſatis laudatos majores noſtros non ſolum vita ruſtica ſummopere delectatos fuiſſe: ſed etiam in elaboranda & excolenda terra plurimum ſemetipſos exercuiſſe. Ideoque olim agriculturæ ſtudium paſſim in tanto fuit precio, & honore, ut poëtæ, philoſophi, principes, ipſiq; denique reges non ſolum glorioſum & laudabile

bile sibi ducerent, de ea ipsa præcepta quædam literis notare, posteritatiq; relinquere (quemadmodum fecerunt Hiero, Epicharmus, Philometor, Attalus, Mago, Archelaus, Diodorus, Philo, Aristander, Lysimachus, Hesiodus, Virgilius, & alii multi, quorum nomina M. Varro & Columella recensent) sed etiam non neglexerunt studiose seipsos in laboribus rusticis, suis manibus exercere, & inde famam & gloriam non mediocrem sibi comparare. Quamobrem etiam Xenophon in suo illo perquàm eleganti scripto, cui titulum Oeconomici imposuit, demonstrat, nullam magis rem regiæ existimationi & splendori, quàm accuratam agrorum culturam convenire, Socratemq; ideo introducit recitantem, quo pacto Cyrus minor Persarum Rex, vir ingenii excelsi, & rerum gestarum gloria celeberrimus, cum ad eum venisset Lysander Lacedæmonius, & ipse summis virtutibus præstans, eiq; dona nonnulla attulisset, in cæteris rebus comis & humanus erga ipsum fuerit, quodam

vero

vero die recreationis caussa in quendam hortum magna ipsius industria undique conseptum, & singulari artificio consitum eum adduxerit. Tum Lysander admiratus egregium omnium rerum ordinem, atque proceritates arborum, illarumq; in quincuncem directam seriem, præterea terram ipsam bene subactam & cultam, & fructuum pulcritudinem, ac odorum, qui è floribus spirabant, suavitatem, dixisse fertur: Se non tam diligentiam ac studium, quàm solertiam & industriam illius, à quo tam artificiose essent omnia dimensa ac ordinata, vehementer admirari. Eaq; laude & commendatione ait Cyrum non mediocriter delectatum respondisse: Atqui, Lysander, meo ingenio ista sunt ita elaborata, mei sunt ordines, arboresq; & plantæ, aliaq;, quæ ita miraris, mea manu sunt sata. Tum vicissim Lysandrum, ipsius contemplantem purpuram, corporisq; elegantiam, & ornatum Persicum auro gemmisq; preciosissimis splendentem, respondisse: O Cyre, quàm me-

ritò beatus ab omnibus perhiberis, cum eiusmodi singularis fortuna tuæ excellenti virtuti conjuncta copulataq; sit. Plinius quoque scribit, Romanos legem tulisse, qua Censorib. permittitur impunè in eos animadvertere, qui negligentius suum coluissent agrum, unde facile apparet, quàm magno studio agriculturæ afficerentur. Cumq; idem autor in laudem & cõmendationem agriculturæ multa in medium protulisset, cupiens insuper probare, veteribus usitatũ fuisse de cultura agrorum jus quoq; peculiare exercere, exemplum Caii Furii Cresini adducit. Hic enim, cum ex parvo agro multo uberiores fructus perciperet, quàm ipsius vicini ex amplissimis fundis, tanta apud eos invidia & odio laborare cœpit, ut omnes existimarent, aliorum fruges ipsum incantationibus & veneficiis ad se pellicere posse. Quam ob caussam à Sp. Albino in jus vocatus, veritus ne caussa caderet, tempore judicii omnia sua instrumenta rustica, ad colendam terram necessaria, comportavit & in

in medium forum posuit, atq; una secum adduxit filiam validam, robustam ac bene curatam, una cum bobus selectis & saturis: atque deinde ad populum conversus: Hæc, inquit, Quirites, mea sunt veneficia, hæ incantationes. Unum tamen moleste fero, & adhuc desidero, mihi non licere quoque coram vobis ostendere, & huc quoque adducere lucubrationes, vigilias, & sudores meos, quos assidue adhuc sustineo, & diu illis incubui, quo illis agrum meum meliorem fertilioremq; indies efficerem. His auditis, communibus judicum sententiis facile absolutus, & ipsius diligentia & industria ab universo populo fuit plurimum laudata. Atque constat profecto, agriculturam multo magis curam, laborem, & operam diligentem, quibus sane omnia hac in parte consequimur, quàm sumtus & impensas magnas requirere. Ex quo olim proverbium quoque natum est, Nequam esse agricolam & plane ignavum, qui earum rerum, quas fundus suppeditare posset, minimũ aliquid

aliunde compararet. Sic quoque veteres dicere solebant, Malum esse patremfamiliâs, qui interdiu opus faceret, quod noctu posset, & adhuc pejorem, qui diebus festis id agendum susciperet, quod profestis fieri deberet: pessimum vero illum, qui sereno die domi latitans sub tecto potius quàm in agro operaretur. Præterea cum illis temporibus (ut M. Cato testatur) amplissime laudari existimaretur ille, quem bonum virum bonumq́ agricolam esse prædicabant, quare vituperandus erit is, qui aliorum herus & paterfamiliâs, qualem me quoq́ esse fateor, ad imitationem suorum majorum in villa degere, & hoc curare sedulo, ut illa sit bene culta & ornata, unice cupit? Neque ullo modo mihi persuadere possum, veteres istos homines sapientissimos absque veris & solidis rationibus in tanto precio habuisse agriculturam. Nam, ut omittam voluptatis & oblectationum varia genera, quæ semper agricultura illis abunde largiebatur; accessit magna quoq́ utilitas & neces-

necessitas, cum absque illius auxilio homines in urbibus vitam suam commode sustentare omnino non possent. Immo, quemadmodum mater aliqua infantes suo lacte nutrire debet, ita etiam terra, tanquā communis omnium mater, universis nobis ceu filiis cibum largiri solet. Eamq́ profecto quotidie in nos tam facilem, benignam & liberalem experimur, ut ferè semper, ni influxus, ut vocant, cœlestes interdum hoc impediant, magno fœnore ea, quæ à nobis accepit, restituat. Sic etiam D. Chrysostomus ostendit, quantopere agriculturæ studium sit necessarium, ubi ea commoda, quæ ex aliis artibus Mæchanicis consequimur, enumerans, tandē concludit, illis omnibus agriculturam longe esse digniorem, excellentiorem atque magis necessariam, Cum unicuique nostrum constet, ac manifestum sit, vitam nostram etiam sine pannis, sine vestibus, & aliis similibus rebus posse transigi: at sine fructibus agrorumq́ emolumentis id nequaquam fieri posse. Hinc quoque, inquit,

Scythæ Hamaxobii, & Gymnosophistæ, reliquas artes tanquam pro vanis & inutilibus habentes, solam vero agriculturā vitæ humanæ necessariam esse statuentes, uni huic operā dare solent, inque hanc omnes suas cogitationes & studia intendunt. Quem etiam illius necessarium usum perpēdens Romulus, & quem antea nominavimus, Rex Cyrus, inter alias exercitationes, & honestas artes, inprimis subditos in Re militari, atque agricultura institui voluerunt, ut scilicet utraque harum & ab injuria aliorum sese tueri, atque insuper longo tempore vitam sustentare possent. Hanc itaque ob caussam, ut accepimus, olim Helvetii populi consilio prudenti, & consuetudine laudabili centum pagos incolebant, ex quibus singulis annis mille selectos viros in militiam ablegabant, reliqui vero domi commorantes agros, quos tum communes habebant, colebant atque curabant. Altero deinde anno, hi, qui remanserant, similiter in bellum proficiscebantur, prioribus domum reversis,

versis, atque hac ratione alternis annis universi tam militiam quàm agriculturam exercebant. Et quod magis est, Romulus agricolas ipsis etiam civibus anteferre consuevit, neq; id sine caussa. Nam quemadmodum illi, qui in villa tantum armenta & pecora curāt, aliis, qui foris agros colunt, conferendi non sunt: ita eadem ratione inclusi mœnibus & in urbe degentes iis, qui die noctúque laboribus rusticis defatigantur, pares non habentur. Numa Pompilius, ut homines ad agriculturam alacriores redderet, jußit agros in certum numerum pagorum distribui, quibus singulis suos magistratus præposuit, Eorumq; potißimum officium fuit, observare & inquirere in illos, qui aut diligenter & sedulo, aut negligenter & male terram coluissent: quorum nomina ad se deferri voluit, & sæpenumero accersitos, solertes agricolas humaniter accepit, atque interdū muneribus ornatos dimisit: Contra vero ociosos & inertes serio objurgavit, quo partim ignominia & pu-

dore affecti, partim spe & desiderio consequendi ipsi quoque aliquid in posterum præmii, ita pariter omnes dies noctesque in hoc unū intenti erant, quo pacto magistratibus Regiis se suosque agros redderent commendatiores. Audiamus insuper, quid Sabellicus de quibusdam industriis & diligentibus agricolis, qui eam ob causam quoque populis imperarunt, & civitates rexerunt, commemoret. Cum enim Milesii propter civiles discordias pene periissent, unamini consensu Parios suarum controversiarum tandē judices & arbitros esse voluerunt, qui Miletum profecti, cum vidissent omnia perturbata & jam jam ad extremum exitium Reipublicæ ruere, statuerunt inprimis in agros proficisci, &, quo pacto culti essent, considerare: atque ubi deprehenderunt alicuius in fundo elaborando præ aliis studium, statim illius nomen annotarunt. Reversi deinde in urbem, convocata concione, tulerunt sententiam, in posterum Reipublicæ administrationem penes illos merito esse debere,

bere, qui in suis agris colendis diligentißimi fuissent, cum alii contra discordiarum nimis amantes, suasmet privatas res quoq; interea neglexissent. Idem quoque Sabellicus autor est, Abdolominum quendam eam ob caussam quòd summa diligentia quoddā suburbanum suum curasset, cōcilio publico ad regiam dignitatem à Sidoniis evectum fuisse, idque (quantum ego conjicio) non tam propter prudentiam, quàm agriculturæ peritiam. Maximus Tyrius, philosophus gravißimus, in quodam suo Dialogo probare conatur, civitati milites esse utiliores quàm agricolas. Sed postea mutata sententia, & quasi huius erroris pœnitentia ductus, alterum composuit Dialogum, in quò multis atque admodum firmis rationibus demonstrat, Agricolas potius civitati necessarios quàm milites esse: atque eleganter profecto & docte ibidem disputat multa, plurimúmque commodi & utilitatis Rei rusticæ attribuit. Memini quoque in Plutarcho aliquando me legisse, Gelonem Siciliæ Ty-

rannum, qui prope Himeram Carthaginenses superaverat, solitum fuisse crebro Syracusanos extra urbẽ in agros educere, ut hac ratione ipsi una quasi opera, eodémque labore atque exercitatione & robustiores, & simul etiam ad futura bella fortiores efficerentur, neve in ocio torpescentes, delitiisque effœminati, ignaviæ sese plane dederent, ac plurib. vitiis indies inficerentur. Ad hæc cum manifestum sit, duo potißimum genera hominum extare (quod poëtarum quoque more Terentius in Adelphis demonstrare voluit) nimirum vel urbes vel rus incolentium: quæ, ut patet omnibus, non solum loco, sed & tempore distinguuntur: huius utriusq; tempus quidem si spectemus, nemini dubium est, rusticam vitam multo esse urbana digniorem & nobiliorem. Nam longe vetustiorem esse altera hinc omnibus constat, quòd (ut ex sacris libris Mosaicis & aliis videre possumus) homines sine ordine in agris sua domicilia habuerint, atque sese de fructibus illis, quæ forte for-

te for-

te fortuna terra illis obtulerat, sustentaverint: atque loco domuum tentoria, casas, sylvas atque etiam specus inhabitaverint. Quantum vero ad locum attinet, similiter dicere possumus, rusticam esse urbana præstantiorem, & propterea illi longe præferendam, quoniam ea inprimis à DEO opt. max. Adamo fuit demonstrata, illique ad incolendum paradisus terrestris aßignata, locus scilicet amœnißimus, & omnibus deliciis refertißimus. Urbana vero vita, propter necessarium quendam usum, & conservationem sui & aliorum omnium, longo tempore postea demum ab hominibus instituta atque usurpata fuit. Nec profecto verisimile est, urbes vel castella cœpta fuisse extrui, nisi malitia inter homines primum exorta, superbia deinde accessisset, & indies denique cupiditas plura habendi, & inhiandi alterius bonis, in caussa fuisset: absque quo potius genus humanum universum sine omni discrimine in totum orbem terrarum imperium exercuisset. O Avaritia,

præci-

præcipua & unica cauſſa omnium malorum, ô deteſtanda, inſatiabilis & peſtilentiſsima pleonexia, quàm innumerabiles homines de ſummo gradu ad infimum locum præcipitaſti? Inſpiciantur diligenter omnes tam veteres quàm recentes hiſtoriæ: & facile apparebit, nullam aliam ob cauſſam tot Regna & Imperia, tam florentes & potentes Respublicas funditus periiſſe, quàm propter inſatiabilem avaritiam, & nimiam inſolentiam atque ambitionem, quoniam hisce vitiis tàm magiſtratus quàm ſubditi plane dediti & mancipati fuerunt. Quæ ſane omnia mentis acie inſigni intuens Plato, non dubitavit affirmare, vitam ruſticam magiſtram eſſe & quaſi exemplar diligentiæ, juſticiæ & frugalitatis, atque eam ob rem illa nihil utilius, nihil jucundius aut gratius inveniri potuiſſe, cum in villa & ruri longe ab omni odio, invidia, calumniis, cupiditatibus, & ambitione remoti vivamus. Quare idem graviſsimus autor, in efformanda ſua bene ordinata Repub.

leges

leges quoque nonnullas peculiariter propter agricolas & rerum rusticarum studiosos sancivit. E quarum numero sunt: Non movendos loco esse limites finium. Pœna certa mulctandos, qui agros vastassent, & frugibus nocuissent, itemque alia de aquæ ductibus, & similes. Quas inde postea Imperatorem Iustinianum transtulisse, & pluribus verbis exposuisse in illis Titulis, qui tractant de legibus Agrariis, credibile est. M. Tullius Cicero 1. lib. de officiis, differens de multarum artium utilitate, tandem ipse quoque concludit, omnium rerum, ad usum vitæ idonearum, nihil agricultura, & agrorum commodis esse melius, nihil uberius, nihil stabilius, nihil jucundius, aut denique homine libero & ingenuo dignius. Hæc omnia tanti quoque fecit Virgilius, ut non dubitaverit summis laudibus agriculturam extollere ac celebrare, & tandem in hæc verba prorumpere,

O fortunatos nimium, sua si bona norint,

Agrico-

Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis
Fundit humo facilem tellus justissima victum.

Quod idem quoque Horatius in quadam Oda exprimere studuit, ubi ita cecinit:

Beatus ille, qui procul negociis,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore &c.

In his & reliquis, quæ sequuntur, eleganter & copiose laudes vitæ rusticæ exprimere studens, voluptates & utilitates ipsius plurimas recenset. Cumque doctissimis horum poëtarum sententiis, plane quoque convenit verissimum dictum oraculi Delphici, pronunciando, nullã aliam ob caussam Aglaum quendam, esse omnium hominum fortunatissimum, nisi quòd angustum, sed admodum fructuosum possideret fundũ, quem sua manu, quantum quidem fieri posset, ipsemet elaboraret atque coleret, neque ex eo longo tempore unquam ne pedem quidem extulisset. Solemus autem circa

agri-

agriculturæ tractationem duos potissimum fines considerare: utilitatem nimirum, quam continuo inde percipere possumus, deinde voluptatem, quam ex campis virescentibus, suavitate & venustate florum, germinatione stirpium, proventu fructuum, & incremento pecudum (quas, tanquam à nobis educatas, libenter & magna cum oblectatione videmus quasi inter nostras manus crescere) capere solemus. Nec arbitror ullum tam stupidum, vel contra tam arrogantem reperiri, quem non summopere delectet conspectus villæ alicuius, quam videat indies fieri elegantiorem, ornatiorem & auctiorem, & in qua ubique magna copia bonarum & fructuosarum arborum sese offerat, nemorũ & lucorũ densæ umbræ assint, fontes perennes, rivuli limpidissimi, colles gratissimi, valles umbrosæ, prata amœnissima, & his similia plura eam undiq; ornent. Unde non mirandum est, ab Homero præstantissimo poëta describi Laertem senem, ad leniendum vehementissimum desi-

desiderium filii Vlyßis, stercorantem quendam suum agrum, & magna diligentia illum colentem: quo ipso indicare voluit, ex nulla alia re quàm agricultura aptiorem vel majorem recreationem à quoquam hauriri posse. Quod sane optime sciunt & testantur omnes, qui hoc ipsum experiri studuerunt. Ne vero tibi videar hæc, mihiipsi applaudens, & meæ opinioni indulgens, ad hunc modum disserere voluisse, conabor ad hanc meam sententiam confirmandam nonnullos alios (pro ut in memoriam mihi revocare potero) in medium adducere, qui amore Rei rusticæ ita capti fuerunt, ut posthabitis omnib. dignitatibus, magistratibus, regnis, victoriis & triumphis, ad agriculturam se totos applicuerunt. In quorum numero primus sese mihi offert Manlius Curius Dentatus, qui, posteaquam Pyrrhum bellicosißimum regem nō solum vicisset, sed ex tota Italia expulisset, terq; summa cum laude & gloria triumphasset, Imperiúmque Romanum sua virtute auxisset plurimum,

mum, tandem cupidißime & admodum lætabundus ad priſtinos ſuos labores & operas ruſticas reverſus eſt, & in illis ſumma cum animi tranquillitate, & optatißima quiete, quod reliquum vitæ ſuæ fuit, conſumſit. Haud quoque minorem voluptatem ex eiusmodi vitæ genere L. Quintum Cincinnatem cœpiſſe, ex eo apparet, quod à Senatu ad Dictaturam, magiſtratum ſummum ac dignitatem ferè regiam in urbe capeſſendam, accerſitus, incomtus & pulveribus aſperſus totus, à viatore in quodam ſuo anguſto prædiolò, quod vix excedebat quatuor jugera, ad aratrum fuit repertus: qui tamen poſtea Minutio Conſule, qui obſidebatur à valido Æquorum exercitu, liberato, depoſita rurſum autoritate, & inſignibus Imperatoriis Senatui redditis, ſtatim ad prius agriculturæ ſtudium rediit. Non oblivione prætereundus Rex Aſiæ opulentiſſimus Attalus, qui pariter regia dignitate relicta & abdicato Imperio, tanta cura & diligentia agriculturæ intentus

fuit, ut etiam peculiares quosdam hortos singulari studio & industria instituẽdos excolendosq́; sibimet ipsi delegerit. Minime etiam nobis omittendus est Diocletianus Imperator, qui molestiis in Repub. regenda valedicens, cupiensq́; in posterum privatam vitam agere, in patriam suam Salonam se contulit, ibique latitans longo tempore fructus trãquillitatis suavißimæ & ocii felicißimi in vita rustica expertus est, & quanquam non semel tam per literas quàm legatos à Senatu rogatus fuerit, ut rursum Imperium suscipere vellet, nunquam tamen à sua adamata villa avelli potuit. Quid verò dicamus de optimo viro Attilio Calatino, qui propter egregias virtutes ab aratro & rastris ad Dictaturam assumtus est? Cui tamen continentia & parsimonia ita grata & tantopere amor agriculturæ cordi fuit, ut potius elegerit privatus ruri vivere, fodiendoq́; & arando terram suam defatigari, quàm princeps Romanorum haberi, & summum inter omnes Senatores lo-

cum

eum obtinere. Quapropter Ciceronem quoque judico valde argute Erucium quendam reprꝍhendisse, culpantem S. Roscium Amerinum, quasi continuo ruri commorantem. Plane, inquiens, Eruci, & ineptus & ridiculus profecto accusator extitisses, si illis temporibus, quando ab aratris & rastris Senatores, Consules, & Dictatores Romam accersiti fuerunt, natus fuisses. Sed quibus verbis Marci Reguli laudes prædicem? Hic enim, in Africa totius exercitus Romani Imperator, cum cognovisset, propter obitum quorundam ministrorum, prædium suum valde diminui & labefactari, spretis victoriis & triumphis, quos consequi potuisset, statim à Senatu petiit sibi concedi, ut ad sua respicere, eaque sarta tecta conservare liceret: quod certe nullam aliam ob caussam factum ab eo fuit, quã singulari affectione erga suam villam, & propter summam oblectationem, quam ex agricultura sibi offerri sentiebat. Etsi vero petitio sua apud Senatum non habuit locum, nihilo tamen

minus Consules una cum universo Senatu decreverunt, Rempub. ipsam interea debere agrorum eius curam suscipere, & cavere, ne quid detrimenti ob neglectam culturam caperet. Quantos honores quoq; existimas, Pisones, Fabios, Lentulos, Cicerones, consecutos esse, quod singuli eorum invenissent modum aptissimum serendi alicuius leguminis? Unde postea cognomina illa adepti sunt: Quemadmodum etiam pari ratione Junii, Tauri, Statilii, Vituli, Bubulci, Vitellii, Caprei, Porcii, & alii plures, qui hunc in modum ab animalium diversorum cura & tractatione fuere denominati? Quid præterea dicamus de magno illo Scipione Africano? qui post multas victorias & celebres triumphos, sæpenumero, ut se ex oculis populi subduceret, & multorum vitaret invidiam, vel domi suæ se abdere, vel rus ire, ut agricultura se oblectaret, atque ibidem majorem anni partem in summa animi tranquillitate & ocio transigeret, solitus fuit. Jam igitur, si placet, isti nostri accusa-

accusatores tam protervi & impudentes esse audeant, ut patremfamiliâs morantem tres vel quatuor menses ruri, idque non tam voluptatis & oblectationis, quàm utilitatis & administrationis suarum rerum caussa, accusare non vereantur? At profecto, ut libere dicam quod sentio, omnino nos eo genere vitæ recte frui posse certum est, qualis per excellentiam (ut dicitur) & proprie à Ficino, & aliis sapientibus viris multis, vita fuit nominata. Quæ quidem in eo consistit, ut homo ab animi perturbationibus aliisque molestiis & curis, quæ mentes nostras plurimum affligere solent, prorsus liber & immunis, contentus sua sorte, in quadam tranquillitate & moderatione animi vivat, atque nihilo tamen minus exerceat nobilissimum intellectus nostri donum, & illius auxilio crebro contempletur ac meditetur insatiabilem, ut ita loquar, primæ materiæ appetitũ, soliditatẽ terræ, raritatẽ aëris, aquarum fluxus, ignis pellucidam naturam, cometarũ splendorem, cœli lacteum
 colorem,

colorem, nivium generationem, casum pluviarum, glaciei congelationem, ventorum flatus, vim terræmotuum, balenarum impetum, colores iridis, concretionem metallorum, herbarum viriditatem, plantarum renovationem, fructuum varietatem, animalium sensus, piscium naturas, lapidum vires, hominis solertiam, solis claritatem, diei lucem, noctis tenebras, Lunæ obscurationem, planetarum cursus, stellarum ordines, & tandem suis cogitationibus ulterius quasi in cœlum penetret, secumque animo evolvat admirandam & pulcherrimam istorum clarorum & purorum intellectuum seriem, & ab uno ad alterum progrediendo, tandem ad primæ materiæ contemplationem penetret, in qua absolute, & absque distinctione, tanquam in speculo aliquo purissimo colligitur & resplendet ipsum ens, & conservatio rerum omnium. Equidem ita statuo, ruri hominem infinita genera oblectationum gustare posse, prout varia anni tempora hæc nobis læta fronte

per

per suas vices offerre solent. Jam enim videmus Ver ipsum certissimum æstatis nuncium appropinquare, omnesque arbores quasi mutuam æmulationem exercentes mutato cortice, frondibus viridissimis iterum vestiri, tamque elegantibus & variis floribus sese exornare, ut præter suavissimos odores undique spirantes, incredibilem voluptatem & jucunditatem omnibus eas intuentibus pariant. Ad hæc aves dulci liberoque concentu modulantes ipsarum amores, aures nostras suavi admodũ melodia complent. Quæ sane omnia quasi in viva aliqua pictura voluisse ante oculos proponere Ciceronem in his suis versibus apparet.

Cœlum nitescere, arbores frondescere,
Vites lætificas pampinis pubescere,
Ramos baccarũ ubertate incurvescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia:
Fontes scatere, herbis prata cõvestirier.

Unde etiam quidam non abs re affirmare non dubitarunt, DEUM *sapientissimum in ortu Arietis mundum condidisse, utpote tempore totius anni tum*

pulcerrimo tum temperatißimo. Subsequitur postea Æstas, quæ non solum floribus, ut inprimis sunt lilia, rosæ, violæ, hyacinthi, caryophilli, & infiniti alii, ornatur, sed etiam frugibus, fructibus, uvis, animalibus, omnibusq; rebus cæteris ad vitam nostram necessariis sustinendam abundat. Huic iterum certo ordine succedit Autumnus, quo tempore aër nonnihil frigidior redditus, rursum spiritus nostros, calore prius nimio debilitatos, recolligit atque confirmat. Tandem adest Hyems, quæ etiam anni pars humanis corporibus plurimum prodest. nam humores deteriores compreßi & veluti frigore cocti consumuntur, calorq; naturalis ad centrum corporis retrocedens, vires majores recipiens facilius quoque cibos ingestos consumit, ac superflua noxiaq; expellit. Atque ideo tum, quoniam secundum philosophos virtus conjuncta multo validior quàm dispersa habetur, manifestum est, nos omnes esse firmiores, agiliores & robustiores. Et quamvis concesserim, eo tempore urbanam

nam vitam esse commodiorem rustica, nihilominus certe ruri quoque, si forsitan tum ibi quoque commorandum esset, proculdubio hanc jucunde & utiliter transigere poterimus. Neque ullum ex his quatuor anni temporibus carere suis voluptatibus & oblectationibus, qualia sunt aucupia, piscationes, venationes, & similia alia, quis non videt? Hæcque omnia, ut verum fatear, multo commodius & melius, immo potißimum ruri, & minime in urbe exerceri atque institui possunt. Sed quid ago? Tute certe ipse testari optime poteris, quàm suaviter & jucunde una vixerimus in tua ista suburbana villa amœnißima, quæ propter situm, & vicinitatem urbis, rectißimè appellari potest receptus & domicilium istorum, de quibus diximus, oblectamentorum: atque ideo non immerito cum Lachete Terentiano dicere tibi licet,

Ex meo propinquo rure hoc capio commodi,
Neque agri neque urbis me odium vnquam percipit:

 Vbi

Vbi ſatias cœpit fieri, commuto locum.

Hinc etiam apparet, quare Columella tantopere commoda & utilitates ſuburbani prædii commendet. Non equidem ita ſentio, ut exiſtimem continuo & ſemper ruri eſſe commorandum, ſed conſiderans tam oblectationes quàm utilitates ex agricultura promanantes, & eiusdem Columellæ præceptum quoddam mihi proponens, ſtatuo, bonum & diligentem patremfamiliâs nunquam ultra menſem à ſua villa abeſſe debere. quamobrem veteres quoque, ut Plinius refert, oculum herilem in agro maxime eſſe fertilem & fructuoſum, perhibebãt. Et Mago Carthaginenſis inter alia utilia præcepta, quæ in ſuis libris tradidit, inprimis monuit, tanti aſsiduam domini præſentiam momenti eſſe, ut bonus agricola qui eſſe velit, ſtatim, domo in urbe divendita, villam inhabitare debeat. Plurimum inſuper valetudini conferre, ſecundum Cornelium Celſum, jam in urbe, jam ruri degere, non tam propter

aëris

aëris mutationem (quod tamen & ipsum multum ad rem facit) quàm exercitationis, quæ inter eundum & redeundum usurpatur, gratia, certum est. Absit mehercule, ut negem, urbes propter societatem & commercia hominum institutas, & tanquam scholas esse, in quibus laudabiles mores, egregia instituta, bonæq; disciplinæ discantur, unde etiam præcepta scientiarum optimarum & virtutum præclariss. hauriantur. non tamen propterea sequitur, justa eum reprehensione esse dignum, qui trimestre aut quadrimestre tempus, propter administrationem & conservationem rei suæ familiaris necessariam, ruri agere velit, quasi hæc vita rustica ingenii acumen obtundere, & intellectu aliquem privare queat, quódve in villa etiam nõ multo commodius quàm alibi, & maxima cum animi tranquillitate nequeamus studiis liberalibus operam dare, virtutumque exercitationibus incumbere. Audebunt forsitan isti Platonem tanquam deum Philosophorum reprehendere?

dere? Qui relicta Athenarum splendida & admodum exculta urbe, ad suam Academiam tam celebrem instituendam ne prædium quidem aliquod, sed locum quendam incultum & horridū potius eligere maluit, ubi aßiduis & seipsum & discipulos suos studiis & contemplationibus rerum arduarum exercere maluit. Intelligebat ille profecto optime, maxime necessarium & conveniens esse, qui ad aliquem scientiarum profectum pervenire cuperent, ut procul remoti à frequentia populi, & civilibus turbis, in secessum aliquem se reciperent. Atque ideo, ut vir sapiens, hac in re sibi potius ac suis discipulis quàm vulgi opinionibus satisfacere voluit. Quod idem Seneca considerans, hortatur Lucilium Balbum, Siciliæ præfectum, si & utiliter, & jucunde in literis versari velit, quantum fieri posset, longißime se à reliqua turba subduceret, in locum aliquem solitarium sese abdens, ubi nihil facile à suo ipsum instituto vel avocare, vel etiam planè retrahere posset.

Cuius

Cuius sententiæ quoque doctus ille & prudens Hebræus Philo fuisse videtur, ubi disputat, eum, qui cogitet asperum & laboriosum virtutis collem superare, longe post se relinquere debere cunctarũ aliarum rerum curas & solicitudines, quo ante omnia hac ratione removeat universa illa impedimenta, quæ à recto animi tramite illum avocare possent. Ac idem plane Plinius Nepos exprimere studuit, ubi scribit, tum demum oculos nostros etiam hoc perspicere solere, quod ipsa mens videt, si aliis rebus omnibus quàm minime occupemur: quod quidem ruri fieri potest, ubi nihil eiusmodi occurrit, quod nostrum intellectum distrahat, sed rursum in nobis potius accendat desiderium investigandi caussas eorum effectuum, quos antea notavimus. Quapropter Petrarcha tantopere tranquillo isto vitæ genere & ipsa solitudine delectatus quoque fuit, ut se solos illos annos vixisse existimarit, quos in valle Occlusa dicta, suavissime consumserat. Hinc ita crebro invitat amicos suos, ut

secum

secum tam grata & beata vita Rustica frui velint, sicuti inprimis ex multis epistolis scriptis ad Olympum quendam apparet. Utque suum animum hac in parte planius aperiret, librum insuper de Laudibus vitæ solitariæ componere non dubitavit, in cuius fine suo exemplo probare volens id, quod antea verbose disseruit, ait se constituisse in villa amœnißima agri Patavini Arquato in societate Apollinis & Musarum reliquum vitæ suæ transigere. Et certe, si recte & diligenter perpenderis, videbis profecto omnes studiosos & literatos homines ruris secessu vehementer sese oblectasse, illudq; semper expetiisse plurimũ. Nam præter aërem liberum, & jucundam viriditatem, quæ plurimum ingenium excitant, spiritus quoque inde recreari, & intelligentiam mirifice acui, certum est. Quod & ipsum Petrarcha demonstrat, in quibusdam suis versibus, quorum hæc est sententia:

Hic non palatia, non theatra, nec atria,
Sed ipsorum loco abies, fagus, & pinus,

Inter

Inter herbas virescentes, & pulcrum
montem vicinum,
Vnde & carmina descendunt, & pluviæ,
Attolluntq; de terra ad sidera nostram
mentem.

Ex quibus manifestum est, studia bonarum artium, & agriculturæ, vinculo quasi aptißimo simul conjungi, & pariter exerceri non sine fructu posse. Sic quanto amore ruris Marsilius Ficinus detentus fuerit, plures ipsius Epistolæ, in quibus amicos suos ad villam Montis veteris amœnißimam, singulari liberalitate Cosmi Medicis, ut ibi felici ocio, & quieto animo philosophiæ operam navaret, illi donatã, invitare solitus fuit, abunde testantur. Accepimus præterea, Picum Mirandulanum inexhaustum istum omnium scientiarum fontem, & Politianum doctißimum virum, libenter admodum in villula quadam Fesulana convenisse, idque non aliam sane ob caussam, quàm ut liberius & attentius studiis bonarum artium vacare possent. Audi quæso, quid Plinius Nepos, magno ruris amore captus, ad Minutium

tium Fundanium, lib. 1. epist. 9. de prædio suo pulcherrimo Laurentino, scribat. Hîc, inquit, nec audio, neq; dico quicquã, quod dixisse vel audivisse me pœniteat. Nemo est, qui apud alios falsa calumnia me oneret, neminem contra ego repræhendo, neque accuso, nisi me ipsum, quando scilicet in scribendo mihi non satisfacio; non affligor spe vel metu ullius rei, neque animum meum perturbant rumores, vel nugæ, de hoc vel alio. Cum meis libris meq; ipso colloquor. O Beata & sincera vita. O suave atq; honestum ocium, & quasi omni negocio melius. O mare & littus, verus musarum & optatus receptus, quàm multa mihi suppeditastis? quàm multa docuistis? Quapropter tu quoque, prima oblata occasione, relinque istos strepitus & vanas circumcursationes, inutiles & inanes fuge curas, totoq; animo te studiis & honesto ocio trade. Satius enim multo est, (sicut docte admodum & urbane Attilius noster dicit) ociosum esse, quàm plane nihil agere. Hæc ille. Velim te quoq;

(sicuti

(sicuti me summa cum voluptate vidisse memini) villam istam, in qua latitare voluit Bartolus propter studia sua, perlustrasse, sitam in amœnissimo colle, non ultra mille passus Bononia distantem, in qua majorem partem suorum doctissimorum & ingeniosissimorum commentariorum, quibus illustravit, & quasi vitam largitus est legum, ut vocant, corpori, composuit. Omitto hic poëtarum fabulas, qui deos deásque studiosissimos quoque fuisse ruris totiusq; agriculturæ scribunt, Bacchum nimirum, Cererem, Dianam, Saturnum, Floram, Palem, & plures alias: ac nos ab illis potius ad homines, atque illos quidem ingenio & judicio excellentissimo præditos revertamur. Quis enim magis amavit & coluit rem rusticam, ipso M. Tullio Cicerone? qui, quandocunque per negocia Reipub. aut amicorum liceret, nunc in Formianum aut Cumanum, nunc in Tusculanum aut Pompejanum excurrens, summam voluptatem ex ea re capiebat. Cui inter alia loca situs & amœnitas

agri Tusculani ita placuit, ut ad æmulationem Dionysii Syracusani, in eo loco quasi alteram Academiam instituere conatus fuerit, itaque etiam multi nobiles Romani, attracti doctrinæ elegantia, & Ciceronianæ eloquentiæ nitore, sæpenumero sua sponte ad ipsum ventitabant. Hic suas orationes emendabat & elaborabat. Hic inter alia sui ingenii opera composuit, quæstiones philosophicas; quas ab eo loco Tusculanas nominare illi placuit. Taceo ædificia sumtuosa, quæ ille extruxit in suis villis, in quæ sane (ut ex quadam epistola ad Q. Fratrem scripta conjici potest) tam magnos impendit sumtus, ut eo nomine Salustius, in Senatu cum illo contendens, gravissime eũ insectatus fuerit. Quid? Nonne M. Cato Censorinus, speculum & norma morum & severitatis Romanæ, solitus fuit dicere, omnem laborum suorum levationem, animiq; sui tranquillitatem universam posuisse se in usu Rei rusticæ. Ideoque magna cum voluptate & cupidissime versabatur in villa sua Sabi-

Sabina, plane asserens, meliorem & jucundiorem vitam hac non posse inveniri. Cum quo Seneca quoque consentit, dicens nullo in loco libentius quàm in villa sua se commorari, in quam etiam magno artificio aquæductus, ad hortorum multiplicem irrigationem, introduxerat. Legimus insuper in Gellio, Herodem, philosophum Atheniensem, plurimum delectatum fuisse sua villa Cephisia, ubi & legendo & docendo philosophiam, sibi honoris, discipulis vero utilitatis plurimum conciliarit. Nihil dico de Varrone, Palladio, Columella, quorum de agricultura multa utilissima præcepta satis clare demonstrant, quàm sedulo vita rustica vera ratione & cum utilitate instituenda sese oblectaverint. Sic possem etiam multos alios præstantissimos homines in medium afferre, qui vitam ruri potius quàm in urbe suam consumere voluerunt, è quorum numero fuit Tarius Ruffus, L. Lucullus, Quintus Scævola, C. Marius, aliiq; plures, nisi putarem sufficere hos à me non paucos antea

enumeratos. Nec etiam pauciora de præcipuis nostri temporis viris, quibus cum utrique nostrum consuetudo intercedit, referre possem, quanta libertate, & voluptate ruri commorantes rei familiari operam dederint. Omitto tandem innumeros Barones & nobiles, Germanos & Gallos, qui continuo in suis villis & ruri vivunt, atque ibi venationibus, aucupiis, piscationibus, & eiusmodi aliis oblectationibus libentissime ætatem suam transigunt, ne videar eorum omnium, qui eiusmodi vitam amarunt, nomina singilatim velle recensere. Sed quæro insuper, unde factum esse putas, quod ante hæc tempora semper, & nunc etiam horti in urbib. in tanto precio habeantur? Certe nulla alia de caussa, nisi quia formam & imaginem villæ alicuius & agriculturæ repræsentant: quamvis ab initio nulli in urbibus horti fuerint, atque Epicurus (si fidem Laërtio habendam censeamus) primus extiterit, qui Athenis illos instituit, unde merito quoque inventor & magister

ster hortorum dictus fuit. Postea vero ita deliciæ hortenses creverunt, ut Semiramis regina, magno ipsarum amore capta, in illis suis hortis adornandis & instruendis, sumtus inusitatos & ferme incredibiles impenderit. Sic etiam Horti Pensiles Babylonii inter res admirandas & stupendas totius orbis terrarum numerati fuerunt. Nec silentio prætereunda singularis cura & industria Ægyptiorum in excolendis hortis: in quibus, propter aërem temperatum, terræ bonitatem, & eximiam ipsorum solertiam, omni tempore anni herbæ viridißimæ vigebant, atque lilia, rosæ, narcißi, violæ, & multiplices alii flores proveniebant. Procul dubio quoque audivisti de elegantia & amœnitate Hortorum Alcinoi Regis: itemque ipsius Mæcenatis, tam multis in locis ab Horatio decantatis: præterea quàm splendidi & sumtuosi quoque fuerint horti Salustii, Luculli, Plantii, Servilii, Lucani, & aliorum, per totam Italiam celebrati. Ex quibus omnibus tandem hoc statuen-

dum, istud studium & sumtus eiusmodi in hortis collocatos, nullam aliam caussam, quàm singularem erga rem rusticam & agriculturam cupiditatem, habuisse. Unde, quemadmodum supra cōmemoravimus, tantæ utilitates támque multa commoda & oblectamenta emanant, ut si verißimas eius laudes, sicuti par esset, atque universas enumerare vellem, nimis longū foret, & quamvis eloquentißimus essem, & præterea ocio plurimum abundarem, certo tamen scirem, tempore me potius quàm argumento scribendi destitutum iri. Ne itaque nimia verbositate tibi molestus sim, aut tam amplo pelago me committam, te ad illa, quæ ab jam dictis autoribus literis mandata sunt, remitto. Quod, si me amas, obsecro, tantum, quæ unus Horatius in variis suis poëmatibus, in laudem vitæ rusticæ scripsit, inspicere diligēter velis. Nam in oda ad Numatium Plancum celebrat eleganter admodum Tiburis situm, & in altera ad Tindaridem plurimum amœnitatem villæ Sa-

binæ commendat. In epistola etiam quadam ad villicum suum affirmat, illum vere beatum & felicem esse, qui relicta urbe ruri vitam suam agat. Apud Tibullum etiam habes elegiam primam secundi libri plenam commodis & delectationibus ex vita Rustica conceptis. Non etiam molestum sit Statium 1. Lib. Sylvarum legere, ubi exquisitis laudibus villam Tiburtinam Manlii Vopisci effert: & in 2. earundem, Surrentinum prædium Pollionis, itemq́ue in 4. ubi suum ingenium quasi superans, describit pulcherrimum situm villæ Septimi Severi. His adde, obsecro, sylvam Rusticam Politiani, ad imitationem Hesiodi plane expressam: ac Pontani secundum librum de Amore conjugali, de suis hortis & villa ipsa suavißime ludentem. Ne etiam prætermittas Petrum Crinitum in 1. libro, unice elegantem & fructuosam sylvam Oricellariam prædicantem: multo minus Claudiani poëma præclarißimũ, ad Senatorem Veronensem scriptum. Quibus adjungas quoque à Cice-

rone, in libro de Senectute, in laudem & commendationem ruris & agriculturæ commemorata: in quo loco inquit, Venio nunc ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector &c. Verum tamen quis melius vel plenius hæc laudavit ipso Virgilio? Cum in 4. Georgicorum (quem librum Phavorinus merito reliquis omnibus prætulit) nihil aliud, quàm hoc ipsum argumentū tractet. Ubi non solum utilitates & voluptates, quæ inde nascuntur, recenset, sed admodum docte & ingeniose artem quoque tradit, & præcepta exponit, quæ in exercenda agricultura, quo major oblectatio, & fructus uberior inde sequatur, observare debemus. His igitur omnibus, & insuper meo officio (cum patremfamiliâs quoque agam) inductus, rus etiam me conferre volui, ex quo tam varias ac multiplices recreationes sensi, & jucundos admodum fructus cœpi, ut hæc vita universa inprimis hoc nomine mihi accepta & jucunda esse soleat. Et primum quidem quod ad aërem, principale

pale

pale vivendi alimentum, attinet, in hoc loco deprahendo illum puriorem esse multo & salubriorem, meoq́ temperamento convenientiorem, quàm Ferrariensem, qui sua natura crassius, & humidus, & propterea malis vaporibus refertus est: quod sane quanti ad valetudinem bonam conservandam momenti sit, non arbitror te ignorare. Quantum deinde ad habitationem, domum equidem idoneam, & admodum commodam incolo, in qua hoc anno extruxi conclavia, tam per æstatem quàm hyemem quoque utilia, ut hac etiam de caussa ibi libentißime commorer. Victus quoque rationem eiusmodi esse constat omnibus, ut hic bonis & teneris carnibus, pane cãdidißimo, fructibus optimis, vinis generosis & in suo genere perfectißimis, aliisq́ omnibus ad vivendum necessariis rebus abundemus. Quantum postea ad privatas oblectationes pertinet (publicis enim non semper intersum) domi nostræ omnis generis Musici audiuntur, lusus honesti, & liciti atque ju-

 cundi

cundi instituuntur, nonnunquam choreis, ad familiæ recreationem, locus aliquis tribuitur. Hic libri leguntur amœni, hic de variis rebus sermones suavissimi habentur. Ad summam, hic omnia genera voluptatum, quæ honeste expeti possunt, sese per occasionē offerunt. Quapropter, nisi arrogans esse viderer, hæc duo inter sese conferens, non dubitarem affirmare, quemadmodum Athenis Isocratis domus scola & officina Artis oratoriæ nuncupata fuit, sic nostram quoq; recte dici posse armarium & penus voluptatum honestarum, utque uno verbo complectar, hospitium proprium lætitiæ & hilaritatis. Præterea non contemnenda est quoque hæc commoditas, quòd in vicinia sint urbes aliaq; loca, unde singulis diebus rerum necessariarum deportandarum occasiones sese offerunt. Nam villa nostra quasi in centro multarum urbium & castellorum posita est, ad ortum Ferrariam, ad occasum Mutinam, & Regium respiciens, versus meridiem vero Bononiam, & Mantuam

ad

ad septentrionem habens, quarum unaquæque unius tantum diei itinere inde distat. Quod si denique ex hoc meo rure nullum alium fructum caperem, vel voluptatem, quæ tamen infinita est, sentirem, saltem hoc lucri inde (quod certe inprimis magnæ recreationis loco esse debet) auferrem, quòd fugiam atque declinem, quantum fieri potest, insolentiam, odia, calumnias, fastus & molestias multitudinis, quæ, tanquam grave & inutile pondus terræ, nulliusque usus, nihil aliud facere didicit, neque ullæ alia re magis tenetur, quàm ut impediat & interturbet quietem & tranquillitatem alterius. Ruri vero, libertatem gratam atque jucundam sequens, in hoc uno libenter acquiesco, quòd mihi integrum est ambulare, consistere, agere & vivere meo more atque arbitrio, sine ulla suspicione aut metu istorum imperitorum hominum, qui, si aliter mihi maledicere aut obtrectari nequeant, saltem à tergo humeros contrahunt, aut aliomodo subsannant, quemadmodum

etiam

etiam in alios universos, qui diverso modo quàm ipsi vivunt, animati esse solent. Et quandoquidem semper ab omni ambitione alienissimus fui, neque magnifeci fumos, umbras, & gratiam vulgi, quæ tamen omnia tam magno labore comparantur, & tantarum molestiarum & calamitatũ caussæ existunt, contentus ideo vivo eo statu, quem benignitas Dei infinita mihi largita est, vivoq; hic animo quieto & pacato, secundum optimum præceptum Socratis, pro virili cupiens omnino talis esse, qualem me haberi ab aliis velim. Quæ equidem universa à me exposita, si diligenter & cum judicio maturo fuerint examinata à meis repræhensoribus, neutiquam dubito, sed potius certo scio, in posterum non ulterius ipsos admiraturos esse, quòd ita sæpenumero versari soleam ruri: potissimum autem cogitare ipsos decet, mihi inprimis, tanquam humeris meis gubernationem & onus rei familiaris sustinenti, quemadmodum antea quoque retuli, hoc admodum necessarium esse:

ut

ut qui studeam hac quoque in re imitari majores nostros, omnemq; artem, curam, operam & diligentiam agriculturæ impendere. Quæ cum nobis tantopere usui & voluptati esse possit, id si quis forte non agnoscit, nec expertus est, certe iniquissimus esset, qui alterum, cui hæc notissima & gratissima sunt, calumniari etiam non dubitaret. Sin vero insuper aliquis, his compertis & optime notis, nihilo minus tamē, quamvis illius rei copia ipsi sit, non fruatur, nec in frequentem usum transferre cogitet, is, mea quidem sententia, non solum repræhensionem, sed & castigationem quoque meretur. Vale. E villa Lolliana, 21. Octob. Anno Christi 1543.

EPISTO-

EPISTOLA ALTERA SYLVII EIVSDEM ARGVMENTI.

Aeneas Sylvius S. P. D. Iohanni Tholonico patruo suo.

ELEGISTI, *ut audio, senectuti tuæ convenientissimam vitam; hortulis quoniam rigandis, & rei rusticæ studes. Res est te digna, & senio tuo: dulce hoc ocium, est honestum negotium, & modesta voluptas. Jam non armis aptus es, gravis galea esset, molesta lancea, intolerabile scutum. Rursus quoq; in rerum civilium versari fluctibus, carere somno, cibum non sumere in tempore, mortifera res est senibus. At rusticatio vitam quietam, honestam & liberam & fragilitati convenientem præbet.*

Nec tu primus ex sapientibus viris, in hoc vivendi genus, ex rebus publicis convolasti. Nulla voluptas major Horatio fuit, quàm ruri sese recipere, quò cũ venisset, vix illinc poterat Octaviani Cæsaris & totius mundi Domini jussibus evocari. Cum verò in urbe foret,

miro

miro desiderio ruris aßiduè tenebatur, hinc ad Mæcenatem scribens: O rus, inquit, quando ego te aspiciam? Perlege Epistolas Senecæ, quid illic magis, quàm agrorum cultus collaudatur? Plantavit ille platanos sua manu, piscinas fodit, aquas deduxit. Nullibi libentius erat quàm in agris. Quid in Catone majore Cicero scribit? quas utilitates ex agricultura percipi ostendit? quàm uberrimos quæstus, quantam illic voluptatem consistere? quantam mentis quietem? quantam curarum remißionem? quantam naturalem oblectationem? Hoc genus vitæ solum, naturæ hominum usuiq́; præcipuè est accommodũ, quando omnia ad victum cultumq́; nostrum spectantia nobis suppeditat. Sapis equidem, qui hanc vitam delegeris, à tempestatib. civilis insaniæ remotißimam. Hinc potes tanquam ex altißima specula, nos civilibus negociis implicitos quasi naufragantes despicere, hic potes tibi soli vacare, te colere, te frui. Diocletianus, cui urbs parebat, depositis Imperii fascibus, in

in villa Salona, agriculturæ studiis sese tradidit. Perfecisset idem Augustus, ut quidam scribunt, nisi timuisset insidias. Cyrus Persarū Rex gloriari solitus erat, hortum suis manibus constitutum, & arbores in ordinem positas. Sed ne moralia tantū exempla sequamur: DEVS ipse, cum hominem primo creasset, ubinam illum posuit nisi in hortis deliciarum? Et illum cum illinc expulit, quô nam obsecro nisi in agros misit? Facis ergo, mi Johannes, quod te decet, quodque ego, si potero, aliquando faciam. Nam degentem ruri hominem commendo, curam laudo rerum rusticarum, conserendi plantandiq́ solertiam probo. Moneo tamen, ut labor levis sit, qui corpus non atterat, sed exercitio quodam corroboret. Ibi modestè vives, integritatem vitæ servabis, non ibi curiositas supervacua, & anxia te tenebit solicitudo, ut quid, quando, ubiq́ geratur pernoscas, non somnum tibi adimere poterunt curæ, invidia, pestilentia & edaci carebis livore, nulli fraudi locus erit, nulli scelerum officinæ

patebit

patebit accessus; sed dulcis securitas, quies tranquilla, ocium frugi, vita officio plena, urbanis honoribus atque divitiis omnibus anteferenda te habebit. Sequere igitur, ut cœpisti, & agrum simul & teipsum ita excultum redde, ut, cum egredi vita oportet, ad hortos illos pervenias, quibus nec pluvia nocet neq; æstus. Vale.

Huc etiam pertinet elegans admodum & erudita Epistola, una cum carmine præclaro doctissimi Lipsii, quæ cum extet in prima Centuria, numero octava ad D. Gulielmum Breugelium Regium consiliarium, eius cognatum, supervacaneum esse putavi, hoc loco illam inculcare. Ad illam itaque φιλογεωργὸν lectorem remitto.

CARMEN ERVDITISSIMVM LAZARI BONAMICI, AD BENEDICTVM RAMbertum, de vita Rustica.

DVM Venetum secreta animo RAMBERTE volutas,
Quæ molem imperii tantam terráque mariq;
Sustentant, patriumq; decus majoribus augent,
Dumq; tuum nomen longos extendis in annos,
Regibus expromens doctis hæc omnia cartis,
Me mea rura tenent, semper gratißima rura,
Sed tunc grata magis, quoties ver fundit odores,
Temporaq; arrident cœlo diffusa sereno:
Hic ego dum curas aveo deponere amaras,
Reddere meq; mihi, vitam præstare beatam
Quid queat, adverti, modo quis, procul urbē relicta
Rura colat, studiis animumq; oblectet amœnis.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
ERRABAM vacuus depressæ collibus altis
Qua se subjiciunt valles, ac florida circum
Prata rigant liquidi fontes salientibus undis,
Ecce mihi auditur sublatus ad æthera cantus
Pastoris, tremula recubantis molliter umbra,

Cui

Cui respondebant cantanti hæc concava saxa.
QVID datur à divis melius mortalibus ægris
Quàm bona, quæ pariunt paßim lætißima rura?
Hic hominum primi vitam incoluere beatam,
Cum placidam nondum turbarent prælia pacem,
Nec caderent miseræ crudeli cæde phalanges.
Huc etiam divi descendere non dubitabant,
Horrida nec puduit sese demittere in antra,
Incertoq́ gradu nitidos errare per agros,
Atque humiles alto terras præponere cœlo.
Nec mirum, vultu læto cum dia voluptas
Suppeditet nobis bona gaudia tempore in omni,
Cum variis tellus redimitur floribus, & cum
Arboribus virides redeunt per brachia frondes.
Atq́ avium dulces cantus nemora avia complent.
Quin etiam spectare juvat flaventibus arvis
Undantes segetes, juvat & considere in umbra.
Tum pater autumnus decerpit mitia poma,
Et juvat in mediis nivibus venarier apros.
Quid simile attulerint urbes? latet urbibus altis
Curarum genus indomitum, duriq́ labores.
Hunc levis ambitio exagitat noctesq́ diesq́,
Omniaq́ evertit jucundæ commoda vitæ.
Esse potest quid enim damnosius ambitione?
Aut quod discruciet magis, aut mage sit fugiendũ?
Illum divitiis videas inhiare repertis,
Sub pedibusq́ deûm substernere relligiones,
Pluribus ut terram fœcundam vertat aratris,

Et colat auratas ædes, stratisq; recumbat,
Quæ Tyrio tinxit conchylis purpura fuco.
Quid? maris horrentes quoties tolerare procellas
Cogit avarities, quando dulcißima conjunx
Linquitur, & dulces nati, quos cura fatigat,
Ne pater infelix spumantibus occubet undis?
Præterea armatas acies concurrere cernas,
Seditio quoties stimulis accendit amaris
Commotas hominum mentes, queis lenius austri
Sæpe ruunt, vastiq; cient fera murmura ponti.
Tutius ah quanto est sylvas versarier inter,
Horribilesq; feras, quàm diras seditiones?
At non hanc rabiem nobis bona rura tulerunt,
Queîs natura parens æquos partitur honores,
Ne socio invideant alii, quoniam altior illum,
Tollat honos, solioq; insignem exornet eburno.
Ruris opes varias, cumulat quas prodiga tellus,
Quis memorare queat? non sævum trans mare navi
Cogimur in dubia peregrinas visere terras,
Et tempestati caput objectare furenti.
Nobiscum semper vivit dulcißima conjunx,
Nobiscum nati: faciles subiisse labores
Et juvat, & lætæ traducere tempora vitæ:
Præcipuè vero convivia ponere in umbra,
Cum canis arentes rumpit latratibus agros,
Qua tenues spargit rivos argenteus amnis,
Securisq; animis somnos instillat inertes.
HAS ego pastoris voces postquam auribus hausi,

RAMBERTE, atque animum sensi lætarier intus,
Commoda dum ruris meditatur cuncta beati:
Tunc mecũ: aut felix nusquam vitæ genus ullum,
Quo se mortales jactant, aut hoc erit unum.
Quod si quis divina animi bona rure beato
His etiam addiderit, nihil est felicius illo,
Quæ possunt homines cœli ad sublimia templa
Erigere, & fama tandem donare perenni,
Assidue veterum tractant dum scripta virorum,
Sollicitas mœsto pellunt quæ pectore curas,
Et virtute nihil demonstrant pulcrius esse:
Quæ postquam elegit, cæca caligine densæ
Diffugiunt nubes, radiis pulsæ rationis.
Felices, quibus hunc vitæ decurrere cursum
Numina amica sinunt! illis non anxia cura
Deprimit in terras divinæ lumina mentis,
Sed veluti in summo sublati vertice montis,
Quem teneant tranquilla quies, atque ocia læta,
Despectare queunt alios erroribus altis
Implicitos, rectáq; viæ deflectere cursum.
O divûm rarum munus sapientia, quantis
In tenebris sine luce tua vita ipsa vacillat!
Quin etiam rerum caussas scrutantur, & omnes
Dispiciunt mundi partes, quos aurea cursus
Sydera conficiant, num sempiterna manebunt,
An potius tenebris aliquando immersa jacebunt,
Qua caussa maris unda tumet, rerumq; tenetur
In medio suspensa gravi sub pondere tellus,

Has artes docto moderantur carmine Musæ,
Rura quibus secreta placent, collesq́ beati
Concinere assuetæ frondenti Heliconis in umbra.
Hæ si cui variis ornabunt tempora sertis,
Non illi in vita fortunæ tela nocebunt,
Et vaga contemto volitabit fama sepulcro.
Quod si unquã optati huc tulerit me dextera fati,
Secernens populo, ac tranquilla in sede locarit,
Dispeream, si quid magis oblectare meum cor
Posit, & ad sedes summorum extollere divûm:
Non mihi si quis opes dederit, quas Africa latis
Fertilis effudit campis, quasq́ India gemmas.
At vero inprimis cuperem tot gaudia tecum
Percipere, & tecum spacium consumere vitæ
Quod superest, cum sis vita mihi carior ipsa.

Huc pertinet elegans & poëtica descriptio *V*ILLICI Philonis apud Ausonium in Epistola quadam ad Paulinum: & *R*VSTICVS Politiani.

LECTO-

LECTORI BENEVOLO ET REI RVSTICAE STVDIOSO IOACHIMVS, I. F. Camerarius, Medicus, S. D.

TRahit ſua quenque voluptas: inquit poëta. Cum itaque naturali quadam incitatione ſtudia γεωργικὰ καὶ βοτανικὰ à pueritia amaverim atque plurimum amplexus fuerim, & poſtea meorum laborum (nam, ut Hipp. noſter veriſsime dicit, ἐπ᾽ ἀλλοτρίῃσιν ξυμφορῇσιν ἰδίας καρπούμεθα λύπας.) vix aliud convenientius & mihi acceptius quaſi condimentum reperire potuerim: dedi ſemper eam ob cauſſam operam, ut ſcriptores tàm veteres quàm recentes, qui in diverſis linguis in illo argumento aliquid literis mandaſſent, quos quidem extare compereram, ſedulo conquirerem atque inſpicerem: aliorum autem, quorum adhuc ſcripta vel non edita ſint, vel à me nondum viſa, nomina diligenter annotarem, ut aliquando horum etiam lectione frui poſſem. Quam etiam ob cauſſam Catalogum omnium autorum, quos quidem potui perſcrutando huc-

hucusq; investigare, hic pertexere placuit: unumquemque studiosum harum rerum etiam atque etiam rogans, ut, si quid forsitan eiusmodi librorum penes se lateat, qui nondum extant, hos pro sua humanitate cãdide nobis impartiri quoq; nõ gravetur: Nec existimet, eos privatæ oblectationis vel utilitatis propriæ caussa apud me suppressum iri: sed potius in hoc unum me incubiturum esse, ut illi fideliter cum aliis publice multis communicentur: interea etiam nonnulla, quæ in manibus habeo jamdudum, & hoc in genere ad omnium utilitatem adornare studeo, tandem etiam volente Deo, absolvere conabor. Sit enim nobis semper sententia illa, quæ Aristoteli ascribitur, admodum laudabilis, præ oculis: Bonum unumquodque quo communius, eo melius.

Vale.

CATALOGVS
AVTORVM QVORVM SCRIPTA TAM EXTANT, QVAM desiderantur, qui aliquid in Georgicis, Re herbaria & similibus scripserunt.

GRÆCI, QVI NON EXTANT, ADDVNTVR AVTEM *paßim eorum autorum, qui eos laudant, nomina.*

AEGESIAS Maronites. *Varro.*
Aeschylides de Re rustica scripsit. *Aelianus lib. 16. cap. 32. de Animalibus.*
Aeschrion. *Varro. Plinius & Columella.*
Agathocles Chius. *Varro, Columella, Plinius.*
Alexander Myndius de animalibus volucribus & iumentis scripsit, *teste Athenæo. Et nominatur à Plutarcho in Vita Marii.*
Alexandri Sophistæ de Temperamento ἱερῶν βολάνων. *In Bibliotheca clarißimi Viri D. Iohannis Sambuci asseruatur.*
Amphilochus Atheniensis. *Varro, Columella.*
Anaxagoras. *Varro.*
Anaxipolis Thasius. *Varro, Plinius, Columella.*

Andreas Medicus: de plantis scripsit. *Dioscorides, Galenus, Plinius, & interpres Nicandri.*

Androcides, aliis Andracides. *Theophrastus, Plinius.*

Androtionis libri de agricultura. *Theophrastus, Athenæus, Varro, Plinius.*

Antigonus Cymæus. *Varro, Columella, Plinius.*

Antiphontis Georgica: item de pavonibus. *Laudat Athenæus.*

Antipater liber de animalibus. *Plutarchus.*

Apollodorus Lemnius. *Aristoteles 1. polit. Varro, Plinius.*

Apollonius Pergamenus. *Varro, Plinius, Columella.*

Archilochus. *Interpres Nicandri.*

Archestratus. *Athenæus.*

Archytas Pythagoræus. *Varro, Columella.*

Aristogiton. *Plinius.*

Aristandus Atheniensis. *Varro, Columella.*

Aristomenes. *Varro, Plinius, Columella.*

Aristomachus. Idem *Columella.*

Aristophanes Milesius. *Plinius.* Maleotes *ut Varro.*

Aristophanes Bysantius: De natura Animalium. *Hierocles in Veterinaria.*

Aristoteles Peripateticus. *Varro, Laertius, Athenæus.*

Asclepiadis Tanitrum. *Plinius.*

Asclepiodorus Alexandrinus: de cuius ingenii acumine mira refe[illegible] *Suidas.*

Attalus. *Varro, Plinius, Columella.*

Athenagoras. *Varro.*

BACCHIUS Milesius. *Varro, Plinius, Columella.*

Bion Solensis. *Varro, Plutarchus, Plinius.*

CAECLUS Arginus de piscibus carmine scripsit. *Athenæus.*

Chæreas

Chæreas Atheniensis, de Carduis & Spinis scripsit diligentissime. *Plinius, Columella.*

Callimachus de trifolio. *Nicandri interpres in Theriacis.*

Callisthenes de venatione. *Plutarchus.*

Chæresteus Atheniensis, *ut Varro.* Vel Chæristus, *ut Plinius.* Vel Chrestus Euphronis: *ut Columella.*

Chartodras. *Theophrastus lib. 2. capit. 8. de historiis plantarum.*

Cassius Dionysius Vticensis de agricultura lib. 29. Magonis transtulit in Græcam linguam. *Varro.*

Chrysippus, discipulus Erasistrati: scripsit inter alia de Brassica, *Plinius, Laertius, Cleobulus, Columella.*

Cleodemus, alibi Clidemus. *Theophrastus.*

Cleophantus. *Plinius.*

Crates philosophus tempore Artaxerxis primi floruit. *Varro.*

Cratevas cognomine ῥιζοτόμος. *Hippocrates, Dioscorides, Galenus, Plinius, interpres Nicandri.* Eius fragmenta manuscripta vidi apud Aloysium Anguillaram, præfectum horti Patavini: quorum facit mentionem in suis opinionibus de simplicibus Italice scriptis.

DADIS. *Varro.*

Damocrates, Iberidem herbam celebravit. *Galenus, Plinius.*

Demetrii Constantinopolitani de cura Accipitrum lib. 2. de canibus lib. 1. *In Bibliotheca Gesneri asservabantur. Habentur quoque Augustæ in publica Bibliotheca.*

Democritus Abderites physicus, de agricultura scripsit. *Theophrastus, Laertius, Varro, Plinius, Columella.*

Diago-

Diagoras. *Plinius.*
Dieuches. Separatim de Braſſica ſcripſit. *Galenus. Plinius.*
Diocles Charyſtius. *Galenus, Plutarchus, Athenæus, Plinius, interpres Nicandri.*
Diodorus Priennæus. *Varro, Columella, Plinius.*
Dion Colophonius. *Plinius, Varro, Columella.*
Dionyſius περὶ φυτῶν. *Plinius, Varro.* Eiusdem ῥιζοτομία nominatur ab ſcholiaſte *Nicandri* in Theriacis. *Item in Geoponicis Conſtantini.*
Diophanes Nicæenſis: *Varro, Plinius, Geoponicorum autor.*
Diophanes Bithynicus: cuius Epitomen autore Dionyſio Vticenſi laudat Plinius. *Varro.* Magonis ſcripta in VI. libros redegiſſe dicitur.
Diphilus Siphnius. *Athenæus.*
Dolus Mendeſius Aegyptius. Sub Democriti nomine falſo propoſitus. *Columella.*
Dorionis libros Georgicorum & de piſcibus. *Athenæus.*
Dorotheus. *Plinius.*

EPAENETI liber de piſcibus: *Secundum Athenæum.* De oleribus, *ut refert ſcholiaſtes Nicandri in Theriacis.*
Epicharmus Siculus. *Plinius, Columella: qui ait pecudum medicinas eum diligentiſſime conſcripſiſſe.*
Epicurus Athenienſis, de plantis ſcripſit, *autore Laertio.*
Epigenes Rhodius. *Varro, Columella, Plinius.*
Eraſiſtrati ſcripta herbarum referta eſſe: *inquit Plinius.*
Evagon Thaſius. *Varro, Plinius Evagoram alibi nominare videtur. Columella.*
Eubolus. *Varro.* vel Cleobulus, *Columella, Plinius.*

Euphorion.

Euphorion. *Varro, Columella.*
Ephron, aliis Euphyton. *Varro, Athenæus, Columella.*
Euphronius Atheniensis: vel, ut alii, Euphranius. *Varro, Plinius.*
Euphranius Amphipolites. *Varro.*
Evax Rex ad Neronem de plantis scripsit. *Plinius.*
Eudemus de oleribus. *Athenæus, Plinius.*
Euthydemus. *Athenæus.*

FIRMI κηπουρικά. *Plinius.*
Florentius sive Florentinus: scripsit de plantatione & agricultura. *In Geoponicis Constantino ascriptis. Dicitur haberi in Bibliotheca Vaticana.*

GLAVCIAS de herbis scripsit, circa carduos diligentiss. *Plinius.*
Glaucon, Bupleuron olus commendavit. *Plinius.*

HEGESIAS Maronites. *Plinius.* Apud *Varronem nescio quàm rectè legitur Aegesias. Columella.*
Heracletus Ephesius. *Columella.*
Heraclides Tarentinus. *Dioscorides, Galenus, Plinius, Athenæus.*
Herophilus. *Galenus, Plinius.*
Hicesius, de conditura vini. *Plinius.*
Hieronis Alexandrini Geoponica. *In Bibliotheca Vaticana.*
Hieronis Siculi fit mentio à *Varrone, Columella.*
Hippon. *Theophrastus de historia plant.*

IOLAS Bithynus. *Dioscorides, Plinius, Nicandri scholiastes.*

Iulius Bassus. *Dioscorides, Plinius.*
Incertus autor, περὶ βυγονίας.

LEONIDES. Scripsit de piscibus.
Leophanes. *Theophrastus 2. de caussis plantar. cap. 6.*
Longi ποιμενικὰ, id est, pastoralia. *Alibi in Bibliotheca Italica asseruari dicuntur.*
Lycus Neapolitanus. *Plinius.*
Lysimachi de agricultura libri à *Varrone & Plinio nominantur.*

MAGO Carthaginensis Phœnicum lingua scripsit Georgicorum libros 29. quos Cassius Dionysius Vticensis in Græcum vertit, & Sextilio prætori misit. *Varro, Columella, Plinius.*
Menander Priennæus. *Varro, Columella.*
Menander Heracleotes. *Varro, Plinius.*
Menecrates Ephesius poëta, de apibus scripsit. *Varro, Nicandri scholiastes.*
Menestratus. *Varro, Columella.*
Menestor. *Sæpius à Theophrasto, in libris de caussis & de historia plantarum laudatur.*
Menodorus Erasistratus scripsit de Cucurbitis. *Athenæus.*
Metrodori de plantis liber. Item Epitome τῶν ῥιζοτομουμένων. *Plinius.*
Mictonis Rhizotomica adducit *scholiastes Nicandri in Theriaca, hunc Plinius nominare videtur Mictionem Smyrnæum, Miconem alibi.*
Mnaseas Milesius. *Varro, Columella.*
Mnesidis de Opio & aliis scripsit. *Plinius.*
Mnesithei Atheniensis de Esculentis. *Athenæus.*

Mnesi-

Mnesithei historia de radicibus, caulibus, foliis, fructibus, seminibus. *Galenus in libro de Alimentis.*

Moschion de Raphano comment. *Plinius lib. 9.*

Musæus de polio. *Plinius.*

NICANDRI Colophonii vel Oetoli Oetolica, Georgica, Colophoniaca, Theriaca, &, secundum *Athenæum*, Melissurgica. *Cicero 1. de orat. & Athenæus.* Ex quibus tamen Theriaca extant impressa cum eiusdem Alexipharmacis.

Nicesius Maronites, vel, ut doctissimus Fulvius legit, Hicesius. *Varro, Plinius, Athenæus.*

Niger, vel Sextus Niger. *Dioscorides, Plinius.*

Numenius Heracleotes de piscibus. *Athenæus.*

OADES, *ut Varro.* vel Dadis apud *Columellam*: ut Victorius legit.

Olympias Thebana mulier. *Plinius.*

Ophion. *Plinius.*

Oppianus cum picturis. *In Bibliotheca D. Marci Venetiis, Gesner.*

Oppiani de Aucupio libro v. *In Bibliotheca Cardinalis S. Floræ, Simlerus.*

Oppii liber de arboribus sylvestribus. *Macrob.*

Orphei γεωργικά. *Solum scholiastes Hesiodi Isacius Tzetzes.*

PAMPHILVS quidam, *cuius aliquoties meminit Galenus in libris de facultatibus simplicium*, volumen de stirpibus edidit, sed fabulis & superstitiosis deliramentis, nec non incantationibus plenum. Quales utinam non etiam reperirentur

tur noſtro tempore, qui ſuis pollicitationib. mi-
mine probo viro, multo minus Chriſtiano ho-
mine dignis, non ſolum vulgus, ſed & principes
dementare non erubeſcunt. Sed hæc & alia de-
teriora huius ſeculi mores in ſe poſſident, ut in-
quit Comicus: De quo alias plura.

Pancratius Arcas Halieutica Carmina edidit. *Athenæus.*

Paxamus. *Suidas, Geoponicorum autor.*

Petricus. *Plinius, Scholiaſtes Nicandri.* ὀφιακὰ ſcripſit.

Petridium & Petreium quoque reperimus apud *Plinium.*

Petronius Medicæ Materiæ ſcriptor. *Dioſcorides in præfat.*

Perſis, vel Perſeus, aut Perſes. *Varro.*

Phænonis de cura accipitrum. *In Bibliotheca Auguſtana.*

Phanias Ereſius, in opere de plantis nominatur ab *Athenæo lib. 10.*

Phanias ſive Phænias, quod tamen non placet Geſnero, viro doctiſſimo. De urtica ſcripſit. *Plinius.*

Philoſophus Ereſius Peripateticus: ſcripſit de plantis. *Plinius & Athenæus.* Neſcio an idem cum Phania.

Pleutiphanes. *Varro, Columella.*

Philippus, vel Philiſtus, de Meliturgia aliquid compoſuit.

Philiſtion. *Plinius.*

Phillinus. *Idem.*

Philonides Siculus Ennenſis ſcripſit τέχμαρον, cuius meminit *Dioſcorides lib. 4. & Hipp.* eiusque initiam de Helleboro adhuc extare refert doctiſs. Heurius in praxi Medica, Philometor. *Columell.*

Pliſto-

Plistonicus.
Plutarchus. *Nicandri scholiastes.*
Pythagoras. *Plinius* de Scylla.
Pythion Rhodius. *Varro.*
Polles Aegiensis de Venatione. *Suidas.*
Posidonius Corinthius Halieutica carmina composuit. *Athenæus.*
Ptolemeus Cythieus. *Suidas.*
Pythoclis Samii libri Georgicorum. *Plutarchus & Clemens Alexandrinus.*

QVINTILII Georgica *Hierocles in proœmio.* Fit quoque sæpe Quintiliorum mentio in Geoponicis *Constantino* ascriptis.

RVFVS Ephesius sub Trajano vixit. Scripsit inter alia de ficubus, melle, vino, & de herbis, libros 4. Carmine hexametro.

SABINVS Tiro libros Cepuricon Mecænati dedicavit. *Plinius lib. 19*
Satyrus quidam à *Plinio* allegatur.
Simus Medicus. *Plinius.*
Seleuci Emileni piscatoria. *Plinius, Athenæus* eum Tarsensem vocat.
Solon Smyrnæus. *Plinius.*
Soranus. *Idem.*
Sosimenes. *Idem.*
Sotion. *In Geoponicis Constantini, vel potius Cassiani Bassi.*
Sostratus de animalibus. *Athenæus.* De *Equis* domandis, olim in Bibliotheca *Eparchi Corcyræi.*
Strato Lampsacenus Physicus de animalibus. *Laertius.*

O THEMI-

THEMISONIS volumen de plantagine. *Plinius.*

Theophilus. *Varro.*

Theophrasti φυτικά. Notantur *ab interprete Nicandri in Alexipharmacis.* Nisi fortè intelligendi sunt libri De historia & de caussis Plantarum, qui extant cum interpretatione Iulii Cæs. Scaligeri.

Theophrastus Eresius inter alia multa scripsit de fructibus, de animalibus. *Varro, Laertius, Athenæus.*

Thrasyas Mantinensis radicum peritissimus. *Theophrastus de historia plantarum.*

Timaristus Medicus. *Plinius.*

Tlepolemus. *Plinius.*

Timotheus Gazæus heroico carmine de quadrupedum & avium naturis scripsit. *Suidas.*

Tilii Castricii Cepurica, id est, hortensia. *Gellius, Plinius.*

Tycanion de stirpibus. *Scholiastes Nicandri.* Tyrannion putatur à *Suida* nominari.

Tryphonis Alexandri φυτικά. *Athenæus.*

Trogus philosophus de animalibus. *Charisius.*

XENOCRATES satis in suis scriptis superstitiosus. *Galenus.*

Xenophon Socraticus. *Varro, Columella.*

ZOROASTRIS nescio cuius, multa in Geoponicis citantur: *quæ Cassiani sunt, non Constantini.*

AVTO-

AVTORES GRÆCI QVI EXTANT.

ÆLIANI varia Historia. Item de animalibus,& præterea epistolæ rusticæ. Lugduni in 4. cum annotatione Gyllii: & in folio Tyguri græcè & latinè.

Aetius Amidenus in suis libris Medicis.

Africani nonnulla,cum Apsyrto.

Alciphrontis Magnetis Epistolæ rusticæ & piscatoriæ, inter alias epistolas græcas in 4. editas Venetiis ab Aldo.

Anatolii quædam cum Apsyrto impressa.

Apsyrti Nicomediensis,teste Suida,militis sub Constantino Imperatore, Veterinaria. Cum aliis græce & latine impressa. Hunc librum emendatissimum habet Antonius Vicecomes Mediolanensis.

Arati Phænomena.

Aristotelis de plantis lib.2.cum Comment.Scaligeri: qui autorem fuisse Aristotelem negat. Problemata. Historia animalium & de partibus: & aliis in locis. *Columella.*

Archidemus,cum Apsyrto.

CLAVDIVS Galenus in variis suis libris, & præsertim de facultatibus simplicium Medicamentorum.

Constantini nomine Geoponica edita. Est autem autor Cassianus Bassus Scholasticus.

DIDYMUS, cum Apſyrto, quoque in Geoponicis.

Diophanes, cum Apſyrto.

EUMELI quædam, cum Apſyrto.

HESIODI opera & dies, cum Commentariis græcis, & aliorum latinis.

Hieroclis quædam mulomedica cum Apſyrto.

Hippocratis cuiusdam nonnulla cum eodem impreſſa.

Himerinus, cum eodem.

LITORII Beneventani fragmenta de curandis equis, cum eodem.

MAGONIS Carthaginienſis nonnulla cum eodem.

NICANDRI Theriaca & Alexipharmaca: cum Comment. græcis. Apud Aldum Venetiis, Baſileæ, & alibi. Omnia latinè interpretatus eſt Ioann. Lonicerus Marpurgenſ. Profeſſor, impreſſit Coloniæ Ioann. Soter. anno 1530. & 31.

ORIBASIUS.

Oppiani κυνηγετικὰ καὶ ἁλιευτικά. Latinè reddita à pluribus partim proſa, partim carmine. Sed Cynegetica à Brodæo & Bodino etiam Commentariis illuſtrata. Græca ſunt edita ab Aldo: & Florentiæ à Iuntis: denique Pariſiis apud Andr. Turnebum anno 1555. Deſideratur autem quintus liber de Venatione. De aucupio Paraphraſin græcam converſam ſuis libris de avibus in-

bus inseruit Gesnerus. Vtrumque Oppiani opus diligenter emendatum, conversum atque eruditiss. Commentariis illustratum à Cunrado Rittershusio LL. Doctore & Academiæ Altorfensis antecessore propediem studiosi bonarum artium expectabunt.

PAMPHILI cuiusdam nonnulla cum Apsyrto edita.

Paulus Aegyneta de simplicibus varia scripsit.

Pelagonii fragmenta in Apsyrto leguntur. Citatur quoque ab autore Geoponicorum.

Pedacii Dioscoridis lib. 6. de Materia Medica, cum variis commentariis.

Phænonis Philosophi κυνοσόφιον, sive de cura canum, cum interpretatione Andreæ Aurifabri. Vvitenbergæ in 8.

Philes carmine scripsit de proprietatib. animalium. Primum Venetiis, deinde Lipsiæ editus cum versione metrica Gregorii Bersmani.

SIMEON Sethi de Alimentis, græcè & latinè, Basileæ.

THEOPHRASTI de historia plantarum liber, & de caussis plantarum, cum interpretatione Iulii Cæsaris Scaligeri.

Theomnesti Hippiatri græca quædam leguntur cum Apsyrto.

XENOPHONTIS Oeconomicus, de Venatione, & de Re equestri.

ARABES EDITI, ET IN LINGVAM LATINAM *conversi.*

AVERROIS in lib. 6. sui colliget.
Avicenna tam alibi de 2. lib. sui operis: & de animalibus.

ELLVCHASEM Elimithar Tacuinus sanitatis. Argentorati apud Schotum in folio, 1531.

HALY filius Abba.

IOANNIS filius Serapionis Medicus de simplicibus Medicamentis scripsit.
Isaaci liber de Diætis: posterior editio à doctissimo Ioanne Posthio suppeditata. Basileæ in 8.

KIRAMIS, vel ut alii Kiramides, vel Kiranus, scripsit de herbis, lapidibus, animalibus (multa tamen magica & superstitiosa admiscet) in latinum conversus à Gerardo Cremonensi, non tamen satis latinè.

MESVE de simplicibus, cum Commentariis multorum impressus, inprimis Doctiss. Iohannis Costai.

RHASIS lib. 9 de re medica, & de 70. animalibus.

ARA-

ARABES ET HEBRÆI
NON EDITI.

ABENBITAR, vel, ut alii, Ebenbitar, egregium librum de ſimplicibus ſcripſit. Citatur à *Bellunenſi* : & hos dicunt & alios libros ſecum ex oriente attuliſſe *Guilhelmum Poſtellum.*

Alkanzi ab *Avicenna & Serapione citatur: itemq́ à Meſue.*

Arahib. *Apud Avicennam.*

Alchuin de ſimplicibus, ut refert *Bellunenſis.*

EBENESIS liber de ſimplicibus. *Bellunenſis.*

Ebengieslen. *Apud eundem.*

HUMAIN Commentarius in lib. de 46. plantis Galeni. *Gentil.*

SALOMON in Sacris literis commemoratur inter alia ſuæ ſapientiæ opera Hiſtoriam plantarum à Cedro ad Hyſſopum usque & de animalibus compoſuiſſe. De quibus libris etſi Iudæi in Italia me præſente gloriati fuerint, quaſi adhuc in ſordidiſs. ipſorum Synagogis reperirentur, ego tamen ſemper & hæc & alia plura ipſorum ſplendida mendacia riſi : nec arbitror amplius extare. Referuntur præterea prope initium in Serapione ad 79. nomina eorum qui de plantis Arabice ſcripſerunt : Sed cum obſcuriſſima ſint, Lector ibidem eos cognoſcere poterit.

LATINI VETERES QVI NON EXTANT.

AMPHILOCHVS de Medica & Cytiso. *Plinius.*

Aemilius Macer: Carmine de plantis & volucribus scripsit: ut testantur *Ovidius, Plinius, Galenus, Gyraldus.* Quæ hodie sub eius nomine carmina circumferuntur, sunt notha.

Apuleius de arboribus. *Servius in 2. Georg. Pallad.*

Archelaus. *Varro.*

Aurelii Cornelii Celsi de re rustica doctissimi libri. *Columella. Quintilianus lib. 12. cap. ult. & Nonius in Cyma, & Rastras.*

CASSIODORI de re rustica lib. 16. dicuntur in Gallia haberi. Videndum an sint M. Aurelii Cassiodori.

Caius Matius. *Columella.*

Caius Valgius vir illustris, de herbarum usu ad Augustum. *Apud Plinium lib. 25. cap. 11.*

Ciceronis Oeconomicorum libri 3. Vt *Servius* illum citat in 1. libro Georgicorum.

Clodius Albinus Imperat. Romanorum agriculturæ adeo deditus fuit, ut Iulius *Capitolinus* eum Georgica conscripsisse tradat.

DECII Syllani versio librorum Magonis Pœni in linguam latinam. *Plinius lib. 18. cap. 3.*

HOSTILII Sasernæ, pater & filius: aliis Sarsenæ, optime scripserunt de agricultura. *Varro, Columella, Plinius, Priscianus.*

IVBA

IVBA Rex de animalibus & stirpibus in suis libris Historiarum inprimis Euphorbium celebravit. Dubitatur in qua lingua scripserit.

Iulius Græcinus duo volumina præceptorum de Vineis scripsit, *autore Columella.*

Iulius Hyginus. *Idem.*

Iulius Atticus, de vitibus scripsit. *Idem.*

L. Albutius. *Varro.*

MAenis Licinius. *Columella.*

Marcus Ambinius. *Columella.*

Manilius. *Varro.*

Marci Aurelii Olympii Nemesiani ναυτικὰ καὶ ἁλιευτικα composuit. Meminit eius Flavius Vopiscus. De aucupio eiusdem liber dicitur asservari in Bibliotheca Bononiensi ad S. Salvatorem.

POMPEIVS Pompeii Magni libertus. *Plinius.*

SABINI Tyronis Hortensia *Plinius* citat. κηπουρικῶν volumen scripsit ad Mæcenatem.

TREMELLIVS Scrofa. *Sæpius à Columella* indicatur.

VETERES LATINI
EDITI.

ANTONII Musæ Medici Augusti ad M. Agrippam de Betonica Commentarius impressus cum Apuleio.

FL. Vegetii Renati artis veterinariæ ſive Mulomedicinæ lib. 4. Baſileæ, 1528.

GRATII fragmentum de Venatione. Tiguri.

LVCII Iunii Moderati Columellæ lib. de univerſa Re ruſtica 13. ſæpius cum Varrone & Palladio impreſſi.

L. Apulei Madaurenſis Platonici de viribus herbarum (ut putatur) Tiguri excuſus.

M. Portii Catonis Cenſorii de re ruſtica: cum aliis ſcriptoribus impreſſa.

M. Terentii Varronis de re ruſtica lib. 3.

M. Aurelii Olympii Cynigetica & Bucolica, Lugduni & Venetiis impreſſa.

PALLADII Rutilii Tauri Aemiliani de re ruſtica lib. 14. Cum aliis rei ruſticæ autoribus impreſſi.

P. Virgilii Maronis Georgica: cum Commentariis Petri Rami, Nannii, VVilichii, & aliorum. Hæc græce verſa ab Arriano Suidas refert.

P. Ovidio aſcripta Halieutica.

LATINI AVTORES RECENTIORES IMPRESSI.

ADAMI Loniceri naturalis Hiſtoriæ, in quo tractatur de natura ſtirpium & animantum, aliiſque rebus naturalibus. In folio Francofurti apud Egenolphum, 1551.

Andreæ

Andreæ Cæſalpini de plantis lib. X V I. Florent. 1583. in 4.

Andreæ Lucanæ annotationes in Dioſcoridē. Lugduni apud Rovillium. Eiusdem libri octo ultimi Conſtantino falſò aſcripti · Converſi & commentariis aucti. Coloniæ in 8.

Adriani Iunii de fungo Phalli in Sabuletis Hollandiæ naſcente. Delphis in 4. 1564.

Angeli Politiani ſylva ſive Ruſticus.

Aloyſii Mundellæ cenſura in examen Antonii Muſæ Braſavolæ.

Amati Luſitani comment. in Dioſcoridem ſæpius impreſſi.

Antonii Fitzherberti Angli de agricultura lib. 1.

Antonii Mizaldi de ſecretis hortorum. De inſitione arborum. De fructibus purgantibus. Hortus Medicus & alia. Pariſiis & Coloniæ in 8.

BAPTISTAE Fieræ Cœna. Carmina in 8. aliquoties impreſſa.

Bartholomæi Marantæ Venuſini Medici doctiſſimi Methodus cognoſcendorum ſimplicium lib. 3. Venetiis in 4. apud Valgriſium, 1559.

Bartholomæus Anglicus de proprietatibus rerum: ſatis rudi ſtilo ſcripſit.

Beliſarii Aquævivi Aragonei Neritorum ducis de venatione & aucupio.

Benedicti Curtii Symphoriani Hortorum libri 25. Lugduni apud Ioannem Torneſium, 1560. in folio.

Benedicti Textoris de ſtirpium differentiis Comment. ex Dioſcoride ſecundum loca. Pariſiis in 16. & in 4. cum hiſt. Tragi.

CAESARIS Odoni Medici Bononienſis ſparſæ Theophraſti de plantis ſententiæ, ſecundum litera-

literarum ordinem diſpoſitæ. Bononiæ in 4. apud Alexandrum Benaccium, 1 5 6 1.

Caroli Stephani de re Hortenſi libri. Item auctius opus: Quod prædium Ruſticum inſcripſit. in 8. Pariſiis.

Caii Britanni de canibus Britannicis lib. 1. De rariorum animalium ac ſtirpium Hiſtoria lib. 1. Non conſtat mihi, an latinè vel anglicè libri ſint editi.

Caroli Cluſii obſervationes accuratiſſimæ de plantis Hiſpanicis lib. 2. Antuerpiæ in 8. apud Plantinum, 1 5 7 6.

Eiusdem obſervationes de plantis Pannonicis, apud eundem.

Caroli Figuli Herbarum methodus: in forma Dialogi. Coloniæ in 4. 1 5 4 0.

De piſcibus. De muſtela. Eiusdem. Ibidem.

Clemundi Angli & Stephani Aquei Bituricenſis comment. in Plinium.

Conradi Geſneri Enchiridion hiſtoriæ plantarum ex Dioſcoride & aliis, in 8. Baſileæ, 1 5 4 1.

Eiusdem Catalogus plantarum, græca, latina, germanica, gallica nomina, ſecundum ordinem literarum proponens. Tyguri in 4. 1 5 4 2.

Eiusdem de Quadrupedibus. De Volatilibus. De Piſcibus libri locupletiſſimi. Tiguri in fol. apud Froſchoverum.

Eiusdem de herbis noctu ſplendentibus, & quibusdam montibus herbiferis, ibidem in 4. 1 5 5 5.

Eiusdem de lacte & operibus lactariis. Tiguri in 8. apud Froſchoverum.

Eiusdem de aliquot ſtirpium vetuſtis nominibus, Baſileæ, apud Epiſcopium.

Eiusdem de ſtirpium collectione tabulæ tum generales

nerales tum per XII. menses conscriptæ & à Caspare Vvolfio editæ, in 8. Tiguri, 1587.

Conradi Heresbachii de agricultura lib. in 8. Coloniæ.

Cornelii Petri Hollandi liber de Herbis. Impressus Leidæ, in 8.

Cosmæ Holtzachii Basiliensis comment. in Dioscorid. Lugduni apud Frellonium.

Christophori à Costa Aromatum historia, interprete Carolo Clusio. in 8. 1582.

DAVIDIS Kyberi Lexicon Herbaricum trilingue, Trago additum. Argentorati, in 4. apud Rihelium. Et in 8. seorsim. Ibid.

EDOARDI Vvottoni Oxoniensis de differentiis animalium lib. 10. apud Vascosanum, Lutetiæ in folio, 1552.

Euricii Cordi Botanologicum, sive Dialogus de variis Herbis, Coloniæ, 1534. in 8.

FABII Columnæ φυτοβάσανος, sive plantarum aliquot Historia, Neapoli, in 4. 1592.

Francisci Alexandrini Vercellensis Apollo, in quo libro de variis rebus Naturalibus tractat. Venetiis, anno 1564. in fol.

Friderici Imperat. II. de Aucupio. August. 1596.

GARZIAE de Horto de aromatis Indicis, interprete Carolo Clusio, apud Plantinum in 8.

Gaudentii Merulæ Novariensis Memorabilium libri. Lugduni, in 8. 1556.

Georgii Vverneri de Admirandis Hungariæ aquis Hypomnemation, Viennæ in 4. apud Aegidium Aquilam, 1551.

Georgii

Georgii Vallæ Placentini de re rustica in suæ Oeconom.lib 3.

Georgii Dardanii Placentini annotationes centum in simplicium Materia. Papiæ anno Christi, 1568.in 8.

Georgii Vvinckleri Medici Chronicon Herbarium, Augustæ in 4. & 8.

Gilberti Cognati Nozareni de Hortorum laudibus, Basileæ apud Oporinum, 1546.

Gilberti Longolii de Avib. dialogus, Coloniæ in 8.

Gualteri Riffii & Ioann. Loniceri commentarii in Dioscoridem, Marpurgi, 1543.

Guilhelmi Rondeletii de Aquatilibus opus egregium, Lugduni in fol.

H. B. P. Scripsit occultato nomine in Dioscoridem annotationes, cum versione Ruellii. in 8, 1552.

Henrici Grolachii Gothani de cultura isatidis & eiusdem ad lanas tingendas præparatione, in 8, Tiguri apud Gesneros.

Hermanni Comitis à Nevear sive de Nova Aquila annotationes aliquot herbarum, cum formula quadam excudendi Herbarii, quo pacto in herbis explicandis sit procedendum. Ad primum tomum Herbarii Ottonis Brunsfelsii. 1530.

Hermolai Barbari doctissima Corollaria: item in Plinium commentarii.

Hieronymi Cardani de subtilitate Rerum: item de simplici Medicina.

Hieronymi Massarii de piscibus in 9. Plinii. Lugduni, in 4.

Hieronymi Tragi Herbarius, Argentorati, apud Rihelium.

Hippo-

Hippolyti Salviani Medici Romani de Aquatilibus pulcherrimum opus, Romæ in folio, 1557.
S. Hildegardis, ut fertur, physica, metallorum, leguminum, fructuum, herbarum, arborum, piscium, volatilium, aromatum explicationes continentia (negligentius paulo & rudius conscripta.) Argentorati in folio, apud Schotum, 1533.
Historia plantarum generalis in lib. 18. per certas classes digesta locupletiss. Lugduni in fol. 1587.
Horti Patavini descriptio cum typis æneis. Venetiis, in 8. 1591.

IANI Dubravii Episcopi Olmucensis de piscibus & piscinis. Vratislaviæ & Tiguri, in 8.
Iani Cornarii commentarii in Dioscoridem, in folio Basileæ.
Iacobi Goupilii commentarii in Dioscoridem.
Iacobi Sylvii de simplicium Medicamentorum delectu, Parisiis & alibi.
Iacobi Gohorii Galli de Herba Reginæ sive Peto, & de Mekoaka, latinè & gallicè.
Iohannes Porta in sua Naturali Magia multa tractat de cultura stirpium, Edita auctior, Neapoli, 1588.
Eiusdem Phytognomonica, Neapoli in fol. 1588. & Francofurti.
Ioannis Khuenii Medici, Zodiacus Medicinæ. Coloniæ, 1587.
Ioannis Bauhini Medici Basil. de plantis à Divis sanctisque nomen habentibus, Basileæ, 1591.
Ioannis Agricolæ Ammonii de Herbis veterum & recentium. Basileæ in 8. apud Vvesthemerum.
Ioannis Ruellii de natura stirpium libri, in folio, Basileæ, apud Frobenium.

Ioannis

Ioannis de Choul dialogus, in quo ſunt, formica, muſca, papilio, aranea. Item Hiſtoria quercus, deſcriptio montis Pilati in Gallia, Lugduni, in 8.

Iacobi de Dondis Aggregatoris liber de Virtutibus ſimplicium.

Ioannis Dantzii Dialogus de ſimplicibus.

Ioannis Monardi in Dioſcoridem annotationes.

Ioannis Lonizeri ſcolia in Dioſco: cum nomenclaturis græcis, latinis, germanicis & hebraicis, Francofurti 1543.

Ioachimi Camerarii Hippocomicus ſive de cura Equorum: item de nominibus Rei Equeſtris.

Ioachimi I. F. Camerarii Medici Norimb. Hortus Medicus & Philoſophicus, item Sylva Hercynia, autore Iohanne Thalio. Francofurti ad Mœnum, in 4. anno 1588.

Eiusdem Symbolorum & Emblematum ex plantis deſumtorum, centuria una, cum typis æneis. Norimberg. in 4. anno 1593. & altera de Animalibus Quadrupedib. ibid. anno 1595.

Ioannis Leonis Africani de animalibus & plantis exoticis Liber multa affert, Antverpiæ in 8.

Ioannis Bauhini Medici doctiſs. de plantis abſynthii nomen habentibus deſumtum ex libro nondum edito, cuius titulus, conſenſus & diſſenſus circa ſtirpes &c. Montisbeligardi, in 8. 1593.

Iohannis Monhemii Tomus II. Philoſophiæ, ubi de plantis tractat, Coloniæ in 8. 1544.

Iſidorus libro 17. de Re ruſtica: & variis plantis ſcripſit.

Ioviani Pontani Horti Heſperidum: ubi de cultura citriorum & ſimilium arborum agit.

Iulii Cæſaris Scaligeri in disputationibus contra Cardanum. Eiusdem in Teoph. de cauſſis plantarum

tarum commentarii, Item in lib. 2. de plantis Aristoteli ascriptos.

Iustuli Spoletani de cultura Croci poëmation. Item de fere sive ferivomis animalibus, Romæ apud Iacobum Mazochium.

LAVRENTII Rufii Hippiatrica latine, apud Christianum Vvechelum, Parisiis 1532.

Laurentii Scholzii, Medici Vratislaviensis, Hortus: celebratus carmine à M. Andrea Calagio, in 4. anno 1592.

Leonhardi Fuchsii Herbarius aliquoties impressus.

Leonharti Turneiseri Herbarius, in folio, Coloniæ, 1587.

Levini Lemnii similitudinum & parabolarum, quæ in sacris Bibliis ex herbis & arboribus sumuntur: explicatio. Antverpiæ in 8. 1569. & Francofurti.

MARCI Hieronymi Vidæ de Bombycum cura & usu lib. 2.

Marcelli Donati Medici Mantuani de radice Mekoaka, Mantuæ, in 4. 1569.

Marcelli Virgilii Secretarii Florentini in Dioscoridem versio & commentarii, Coloniæ, in fol.

Marci Neviani Flandri Gerardimontani de plantarum viribus Carmina, Lovanii 1563.

Matthæi à Lobel observationes luculentissimæ de simplicibus, una cum Adversariorum opinionibus eiusdem: & Petri Penæ, Antverpiæ in folio, 1577. apud Plantinum.

Matthæi Sylvatici pandectæ.

Melchioris Guilandini Borussi de stirpibus quibusdam Epistolæ & Dialogi nonnulli, in 4. Patavii, anno 1558.

Eiusdem commentarii accuratissimi in aliquot

capita Plinii: in quibus potissimum tractat de Papyro. Venetiis.

Michaël Blondus scirpsit de canibus & venatione, Romæ in 4. 1544.

NATALIS Comitis de venatione lib. IIII. Venet. & Francofurt. in 8. 1581.

Nicolai Leonicini de herbis, fructibus, animalib. &c. Basileæ apud Henricum Petri.

Nicolai Monardi de Rosa, de Aurantiis & Citriis arboribus, in 8. Antverpiæ.

Nicolai Monardi Hispalensis de simplicibus Indiæ occidentalis. Conversus in Latinam linguam à Carolo Clusio, Antverpiæ in 8. apud Plantinum.

OTTO Brunsfelsius scripsit fere primus inter germanos in re Herbaria. Eius libri in folio sunt excusi Argentorati, 1550. & antea.

PETRI Angeli Bargæi Cymgeticorum lib. VI. carmine eruditissimo conscripti: nam ipsemet in longinquas regiones profectus est, ut animalium naturas cognosceret. Lugduni apud Gryphium, 1561. in 4. Hunc audivi publice docentem Pisis anno eodem.

Pauli Iovii de piscibus liber.

Petri Crescentii Bononiensis de agricultura lib. XII. sæpius impressi. Autographon, dedicatum ab autore Matthiæ Regi, audio extare in instructissima Bibliotheca clarissimi viri Ioannis Sambuci.

Petri Andreæ Matthioli commentarii luculentissimi in Dioscoridem aliquoties impressi.

Compendium eorundem una cum descriptione Montis Baldi, in 4. Venet. 1571. apud Valgrisium.

Episto-

Epistolæ eiusdem Pragæ, & alibi impressæ.

Petri Bellonii de neglecta stirpium cultura ex interpretatione Caroli Clusii, Antverpiæ in 8.

Petri Bellonii Cenomani de Aquatilibus cum iconibus lib. 2. Parisiis, 1553.

De arboribus resiniferis, coniferis, & aliis perpetua fronde virentibus, cum picturis. De melle Cedrino, in 4.

Platina de honesta voluptate.

Pogii Florentini oratio de Re rustica, addita Crescentio.

Prosperi Alpini de plantis Aegyptiis, & de Balsamo, Venetiis in 4. 1562.

RAPHAEL Volaterranus in suis commentariis rerum urbanarum multa tractat de re Rustica.

Renati Choppini Andegavi I. C. & summo Parisiorum Senatu advocati, De privilegiis Rusticorum lib. 11. Parisiis in 4. 1575.

Roberti Britanni Encomium agriculturæ, Parisiis apud Vvechelum.

SEXTI Iulii Frontini de qualitate agrorum: cum Vrbico & aliis autoribus limitum libri excusi Lutetiæ, ex emendatione Turnebi.

Simonis Ianuensis de simplicibus Medicamentis, latinè, græcè, arabicè secundum ordinem literarum nomina exponens. Venetiis in folio, 1510.

Strabonis Galli poëtæ ad Grimaldum Abbatẽ hortus amænifs. Argentorati apud Henricum Sibold, 1530.

THEODORI Dorstenii Botanicon, Francofurti in folio, 1540.

Theodori Zvvingeri Methodus Rustica, Basileæ in 8. 1576.

VALERII Cordi commentarii in Dioſcoridem, & obſervationes de plantis. Cum Conradi Gesneri de Hortis & aliis. Argentorati in fol, apud Rihelium. Apud me aſſervantur, multis in locis à Gesnero aucti.

Vincentii Belluacenſis in ſpeculo Naturali multa de Re ruſtica tractat.

LATINI AVTORES RECENTIORES NONDVM IMPRESSI.

ALBERTI Magni de moribus animalium. *Dicitur Viennæ aſſervari in Bibliotheca prædicatorum.*

BARTHOLOMAEI Marantæ commentarii in Dioſcoridem, ut ipſe, in ſua Methodo de ſimplicibus cognoſcendis, pollicetur.

CAROLI Cluſii omnium ſuarum obſervationum, cum multis aliis novis ſuis commentariis Botanicis in unum volumen congeſtum, Editio nova: quæ intra annum volente DEO expectatur.

Cæſaris Odoni Bononienſis rerum ſimplicium peritiſſima expoſitio ſecundum Meſuem. Obiit anno 1575.

Chriſtierni Morſani Dani Medici de plantis liber. *Dubitatur an ſit editus.*

Conradi Gesneri Herbarius: cuius δεῖγμα jam nobis exhibuit D. Caſpar Vvolfius, utinam brevi integrum opus ſequatur.

Conra-

Conradi Foreri Vitodurani differentiæ stirpium ex Dioscoride, Theophrasto & Plinio, nescio an sit impressus.

FRANCISCI Frisimelicæ Annotationes in Dioscoridem.

Francisci Bonavidis comment. in Aristotelis lib. de plantis. De nominibus ad historiam plantarum pertinentib. De nomenclatura simplicium.

GABRIELIS Fallopii Lectiones in Dioscoridem, quarum nonnullæ apud me sunt.

Guilhelmi Pelicerii Episcopi Monspelliensis accuratiss. in Plinium commentarii: quorum Rondeletius sæpe facit mentionem.

Guilhelmi Pantini Brugensis annotationes luculentissimæ in Plinium: quarum spem nobis facit *Dodonæus.*

HVGO Saxo de Natura animalium scripsit: dictus fuit Physiologus. *Habetur, ut audio, apud D. Casparem Wolfium Medicum Tigurinum. Citatur & alius Hugo Monachus de natura Animalium.*

Huldarici Mutii Huginaldi Durgæi de Agricultura liber.

IACOBI Cornetani de Soldanellæ laudibus.

Ioannis Francisci Stoæ Linologiæ lib. VI. in quibus à seminatione ad chartarum usque usum omnia de lino exponuntur.

Ioannis Brodæi Turonensis in Dioscoridem annotat. *In Bibliotheca Gesneri.*

Ioannis Sambuci observationes diligentissimæ in Dioscoridem propediem expectantur.

Ioachimi I. F. Camerarii observationes Botanicæ de natalibus plantarum rariorum, tam in Germania quàm aliis regionibus nascentium locis: in quibus secundum literarum seriem loca, in quibus crescunt, certa cum vernaculis appellationi-

bus & euporiſtis, ac familiaribus remediis diligenter exponuntur.

Eiusdem de cultura plantarum quarundam generi humano inprimis utilium libri 2.

Eiusdum Paralipomena Botanica &c.

LEONHARDI Fuchſii de Re Herbaria aliquot tomi magnis ſumtibus collecti cum iconibus elegantiſsimis. *Aſſervantur à doctiſſ. Hæredibus, qui promittunt editionem*, modo Mecænates, opus *ſumtuoſum*, quod eſt optandū, promoveant.

Leonhardi Antonii Recci, Medici Philippi Regis Hiſpaniarum, latina Hiſtoria plurimarum exoticarum plantarum, quæ brevi impreſſa eiusdem Regis liberalitate, mandato, & ſumptu publicabitur. *Fabius Columna in ſua* φυτοβασανῳ.

Laurentii Grylli profeſſoris Ingolſtadienſis viri doctiſſimi commentarii in Dioſcorid. quorum duo libri habentur abſoluti.

Nicolai Erythræi Veneti I.C. de vocib. animalium, de fructuum nominibus græcis, latinis & vulgaribus, De Equis.

PETRI Creſcentii Senatoris Bononienſis de commodis ruralibus. *In Bibliotheca Ducis Vrbinatis.*

ROMBERTI Conſtantini in Theoph. commentarii.

VLYSSIS Aldrobandi Profeſſoris Bononienſis in Dioſcoridem cōmentarii prolixi admodum & luculenti: quorum magnam partem apud ipſum vidi. Itemque de avibus accuratum opus propediem expectatur.

GERMANICI LIBRI IMPRESSI.

ADAMI Loniceri Herbarius, in fol. Francofurti apud Egenolphi hæredes.

Ano-

Anonymi cuiusdam Herbarius, in fol. Argentorati.

BARTHOLOMAEI Carrichteri Empyrici mirifici Herbarius, in 8. Argentorati.

CAROLI Stephani prædium Rusticum, germanice diligenter & eleganter translatum à Melchiore Sebitzio Medico. Argentorati in folio, 1579. & 1588.

Columella in germanicam Linguam conversus, à Michaële Hero.

Constantino ascripta Geoponica, ab eodē translata.

Conradi Gesneri Epitome germanica de quadrupedibus, avibus & piscibus, Tiguri in folio.

EBERHARDVS Tappius de accipitrib. germanice dicitur scripsisse.

Eucharii Rhodionis liber Herbarius ex Ioanne Cuba locupletatus, in folio apud Egenolphū Franc.

GEORGII Mangolt de piscibus in lacu Acromo, Tiguri.

HIERONYMI Bock Herbarius, in folio, Argentorati.

IOANNIS Donizer de cultura stirpium, in 8. anno 1547. Francofurti.

Iacobi Theodori Tabermontani libri de Re Herbaria, Francofurti in folio, apud Nicol. Bassæum.

Secunda pars Herbarii Tabermontani, post ipsius obitum publicata per Nicolaum Brunium Medicum Marpurgensem, in fol. 1591. apud Nicol. Bassæum Francofurti.

LEONHARDI Fuchsii Herbarius, Basileæ in folio.

OTTONIS Brunsfelsii Herbarius, in folio, Argentorati cum figuris.

PETRI Crescentii versio germanica, Basileæ in folio.

Petri Andreæ Matthioli Herbarius cum figuris, Pragæ in folio.

Eiusdem Editio Francofurtensis multis modis aucta à Ioachimo I. F. Camerario, Medico Norimberg, anno 1586.

De Re veterinaria germanicus liber ex diversis autoribus collectus, in 8, apud Egenolphi hæredes Francofurti.

Libri Constantino ascripti de agricultura, à Michaële Hero translati, in 8. Francofurti.

Vvolfgangi Schmacii de cultura Arborum, & inprimis earum insitionib. libellus, in 8. Norimberg.

De agricultura liber ex variis autoribus collectus, in 8. Francofurti apud Egenolphi hæredes.

De natura & cura animalium, ex diversis autoribus collectus liber Michaëlis Heri Medici.

Hippocomice: sive de Equorũ cura: & variis equestribus exercitationibus, potissimum translata ex Friderico Grysone Neapolitano: Autore Ioanne Faisero juniore Franco, Augustæ in fol.

Hippiatria sive de Equorum cura: Eodem autore, Ibidem.

VETERINARIA collecta ex Apsyrto & aliis, & in linguam Latinã translata à Ioanne Ruellio: germanicè vero facta à Gregorio Zechendorfio Medico Aegrano, Norimbergæ in folio.

Veterinaria nova. Francofurti in 8. 1593.

Liber Tobiæ Molleri de justo tempore colendi agros, in 4. 1583.

ITALICI IMPRESSI.

ALOYSI Anguillaræ, præceptoris olim mei in Re Herbaria, opiniones, de simplicibus, Venetiis in 8, apud Valgrisium.

Africi

Africi Clementis Paduani de agricultura tractatus, in 8. anno 1577. Venetiis.

Antonii Venuiti Notensis opusculum de Agricultura, Venetiis anno 1537.

Andreæ Baccii de Vnicornu: Florentiæ in 4. 1573.

Augustini Galli elegantissimi Dialogi viginti de agricultura & villæ oblectationib. Venetiis in 4. 1573.

CASTORIS Durantis, Romani Medici Herbarius novus, Romæ in fol. 1585.

FRIDERICI Grysonii Neapolitani de Re equestri, in 4. & 8, Venetiis.

Friderici Georgii de cognoscendis, tractandis, & curandis Falconibus, Venetiis in 8. 1558.

GABRIELIS Alphonsi de Herrera Hispani de agricultura libri translati in Italicum à Mambrino Roseo de Fabriano, Venetiis in 4. anno 1568.

IOANNIS Tatti Lucensis de agricultura lib. 5. Venetiis in 4. anno 1560.

Iordani Rusti Calabri de Re equestri, in 4. Bononiæ 1561.

MArci Bussati Ravennatis de agricultura & hortis, Venetiis in 4. 1593.

PETRI Andreæ Matthioli comment. in Diosco, tomi duo in fol.

GALLICI EDITI.

ANDREAE Teveti Cosmographi Regii in suis libris multa habet de animalibus, piscibus, avibus, plantis rarioribus, si modo omnia vera sint.

P 5 CARO-

CAROLI Stephani prædium rusticum locupletatum, & primum Gallice editum à Ioanne Liebalto Medico, Parisiis in 4. anno 1573.

GVILHELMI Tacchini de accipitribus & canibus venaticis.

LEONIS Lidii Campani de Re rustica comment. Lugduni, apud Torarsum, in 8.

PETRI Bellonii observationum singularium libri, in 4. Lutetiæ.

Eiusdem de piscibus marinis, Parisiis, 1551.

De cultura plantarum, & potissimum silvestrium arborum, quomodo possint in hortis excoli, eiusdem in 8. 1558.

REMBERTI Dodonæi Herbarius.

TRACTATVS novus de agricultura & plantarum differentiis & cultura arborum, Lugduni in 8.

ANGLICI.

GVILHELMI Turneri de rebus Naturalibus multa audio extare in sua lingua.

THOMAE Gybsonii Angli Herbarius liber.

Thomæ Philomeli Londinensis de Natura simplicium.

HISPANICI EDITI.

GABRIELIS Alphonsi de Herrera lib. III. de agricultura.

Garziæ

Garziæ de Horto Dialogi de rebus Indicis Lingua Lusitanica cõſcripti, quos vertit vir doctiſſimus & optimus D. Carolus Cluſius.

NICOLAI Monardis Hiſpalenſis de ſimplicibus Indiæ occidentalis. Tractatus de lapide Bezahar. Et de Herbo Scorzonera. Dialogus de dignitate ferri & ipſius uſu in arte Medica. Item de Nive & frigidæ potione.

Ab eodem Cluſio magna ex parte in latinam ſermonem converſa.

FINIS CATALOGI AVTORVM Rei Rusticæ.

Errata emendanda.

Fol. 61. lin. 8. lib. 3. leg. 2. fol. 67, lin. à fine 9. ſermenta, leg. ſarmenta. fol. 70. lin. 11. ingrațis leg. ingenuis. fol. 90. lin. à fine 3. furtu. leg. furto. fol. 110. lin. 1. ut țis, leg. ubițis. fol. 111. lin. 14. qua, l. quæ. fol. 138. lin. 12. quorum, leg. cuius.

ELE-

ELEGIA Cunradi Rittershusii Brunsvvicensis,

IN COMMENDATIONEM OPERIS DE RE RUSTICA,

Collecti & editi à D. Ioachimo Camerario, Reip. Norimberg. Medico,

AD LECTOREM.

QVo sit ager ritu, quo vinea more colenda,
Quì sit reddendus fertilis hortus opum:
Quas pratum teneat leges, quas cædua sylva,
Quidq́ boni officium postulet agricolæ:
Quánam etiam felix stet res pecuaria cura,
Et gnavum innocuo fœnore ditet herum,
Qui dapibus dulci cum uxore fruatur inemptis,
Cum natisq́ suis, cum famulisq́ suis:
Pòst autem vendens aliis quæcunque supersunt,
Inde referre graves ære queat loculos:
Edocet iste liber, brevibus conscriptum aphorismis,
Quem Camerariadæ dat pia cura senis.
Quicquid Aristoteles, quicquid Plato, Varroq́ docétus,
Plinius atq́ Maro, Tullius atq́ Cato,

Quic-

Quicquid habent Xenophon, Columellaq́ꝫ, Palladiúsque,
Quicquid habent leges, Iustiniane, tuæ,
Exhibet ille tibi quasi per compendia tuta,
Selecta è multis pauca voluminibus.
Quid loquar Hetrusca conscripta encomia lingua,
Isthic perspicuo facta Latina stylo?
Quid loquar Autorum immenso collecta labore
Nomina, naturæ pars quibus ista fuit
Aut olim descripta aut nostro denique sæclo,
Seu levat hos bona lux, nox mala sive premit.
Parvum mole opus est, sed magna volumina adæquat,
Pondera si rerum quis trutinare velit.
Sic parvo constant magnarum semina rerum
Corpore, plusq́ꝫ auro gemma minuta valet.
Sic modicus largis superans ingentia rura
Fructibus agricolæ plus dat agellus opum.
Optima sic illa est censenda moneta, valorem
Quæ magnum claudit corpore in exiguo.
Hunc quicunqꝫ teris manibus, gremióve libellum
Gestas, autori dic bona multa bono:
Ut simili nos fruge beare, superstite vita,
In commune bonum vir satus ille queat.
Multa quidem dedit ille, ævum victura per omne
Ingenii monumenta inclyta digna cedro.
(Laudes ille suas fugit; atqui Gloria calcem
Pone viri insequitur, quò magis ille fugit.)

Quis

Quis nescit, quantâ hortorum viridaria curâ
Plantarit, vires indigitans medicas?
Iamq; adeò assurgũt gignentia cuncta Patrono,
Quæq; habet almus ager, quæq; ferũt sylüæ.
Multa sed & magni pulcerrima scripta parẽtis
Posthuma de larga protulit ipse penu:
Et, magis æqua bonis faveant modò tempora libris,
Hinc proferre parat plura sine invidia.
Idem herbas animans doctrinæ munere tinxit,
Addidit & vocem quadrupedum generi,
Quos homines poßint virtutis habere magistros,
Brutorum monitis effugiantq; nefas.
Miraris, dubitasq;? loquar quàm vera, probabunt
Quæ dedit in duplici Emblemata centuria.
Mox utinam hanc promissa sequatur biga sororum,
Squammigerumq; vehens pennipotensq; genus!
Ac donanda licet rude jam sit honora senectus,
Otia nulla tamen mens generosa cupit:
Totam sed gestit studiis impendere vitam.
Tu, bone Lector, huic fata precare bona.
Sic fœcunda Pales tibi, sic bona Flora faveto:
Sic Pomona tibi, sic sit amica Ceres.
Cætera sic te adament hortorũ & numina ruris:
Sic frugum omnigenas det tibi fundus opes.

At tu, docte liber, proficiscere, C.
Quà maris undisoni fluctibus alluitur.
Nec te longi iteris terrere pericula debent:
Ardua scruposum gloria pergit iter.
Magna viæ tibi erunt solatia, quando fovebit
Inclyta te eximii dextera RANZOVII:
Quando individuus comes ibis rure moranti,
Fallenti curas imperiiq́ graves.
(Curarum ah requies dulcißima rustica vita!
Vita, voluptatis quàm tu es honesta penus!
O & cœlitibus contermina vita beatis,
Ut sæpè & summi te coluere viri!
Illustri ne quis fors dedecus autumet esse
RANZOVIO, *ruri degere quando cupit.)*
Parsq́ eris eximiæ non ultima Bibliothecæ,
Sive Bredenberga hanc, seu Segeberga sinu
(At quanto sumptu!) RANZOVICA *regna, fovebunt.*
Hac spe, parve libelle, alite vade bono.

Faciebam L. M.
Altorphii in Acad. Noribergens.
die 18. Decembr. Anno 1595.

FINIS.